

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Білоус Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Гудзенко Олена Георгіївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Добродум Ольга Вікторівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології та філософської антропології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

Кралюк Петро Михайлович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет «Острозька академія»;

Коляда Еліна Калениківна, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Морозова Ірина Борисівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри граматики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;

Яновець Анжеліка Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет;

Міріца Стефанія-Крістіна, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія;

Чижевський Фелікс, професор, доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), м. Люблін, Польща.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
23 грудня 2024 р., протокол № 3

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1195 від 11.04.2024 року.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1017 від 27 вересня 2021 року
(додаток 3) зі спеціальності 035 – Філологія.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-5096 (Print)
ISSN 5786-510X (Online)

© Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2024

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2'05-1/-9.09Українка:27-23

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.1>

Л. В. ЖВАНІЯ

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної та української філології,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: zhvania@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1864-2119>

СВОЄРІДНІСТЬ ДІАЛОГУ З БІБЛІЄЮ В АПОКРИФІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ПРОКЛЯТТЯ РАХІЛІ»

Розвідка є спробою інтерпретації авторського апокрифу Лесі Українки «Прокляття Рахілі» в біблійному контексті, що дозволило відчитати нові сенси, які відкриваються у кореляції твору з текстом Святого Письма.

Зазначено, що у творі Лесі Українки спостерігається зміщення акцентів з однієї з центральних містичних подій Євангелія – боговтілення до природних переживань матері Марії за свою дитину, прагнення захистити її від переслідувань. Ще однією специфічною рисою апокрифу стає переміщення авторського фокусу уваги зі стосунку Небесний Отець – Син, постульованого в Євангелії, на зв'язок матері й сина. В апокрифі Лесі Українки використовуються такі, підкреслено зневажливі, найменування Ісуса як «син вбогої Марії», «сей, Марії син», що призводить до профанації образу Ісуса. Образ Богоматері у тексті апокрифу також десакралізовано. Авторка окреслює емоційний стан Марії у суто людських, егоїстичних вимірах, підкреслюючи, що її почуття нічим не відрізняються від емоцій інших матерів, які також пишануться своїми дітьми.

Підкреслюється, що в інтерпретації Лесі Українки образ Рахілі постає втіленням темного, деструктивного аспекту материнського архетипу, що проявляється у жорстокості, мстивості, агресії. Стверджуючи, що смерть Ісуса даремна, героїня апокрифу демонструє повну нівеляцію основних засад християнства. Праматір Ізраїлю апелює до принципу кровної помсти, згідно якого вбивство вимагає відплати. Прокляття, виголошене в апокрифі Рахіллю, з християнської точки зору постає страшним гріхом, адже це злісне побажання смерті спрямоване проти Божого Сина.

Виснувано, що апокрифічна модель у творі «Прокляття Рахілі» базується на онтологічних засадах відмінних від Євангельських. Сюжет твору розвивається в межах Старозавітної етичної парадигми, що передбачає верховенство Закону – зовнішнього імперативного припису, порушення, невиконання якого веде до покарання.

Ключові слова: Леся Українка, Біблія, апокриф, прокляття, архетип матері.

Постановка проблеми. Уся творчість Лесі Українки, від перших поетичних збірок до драматичних поем на ранньохристиянську тематику, написаних вже у ХХ столітті, – це постійний напружений діалог з Біблією, в якому письменниця прагне знайти відповіді на присутні питання людського буття¹. У контексті авторської творчої еволюції, що постає як розвиток, постійний рух до більш досконалих форм, йдеться про шлях до пізнання істини, яка відкривається, або ж, за словами Сократа, «народжується» у подібному діалозі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Апокриф «Прокляття Рахілі» (1898) належить

до тих текстів Лесі Українки, які не часто ставали об'єктом дослідження літературознавців. Серед нечисленних праць, присвячених вивченню окремих його аспектів, слід виокремити розвідки І. Захарчук, Т. Панасенко, Ю. Левчук, та один з розділів монографії Я. Мельник, у якому в порівняльному аспекті окреслено особливості інтерпретації євангельського сюжету про побиття немовлят, пов'язаного з образом Рахілі у творі Лесі Українки та у відомих апокрифічних текстах [Мельник].

Ю. Левчук, зосереджуючи увагу на мнемонічних рисах жанру апокрифу, виокремлює у творі Лесі Українки базову бінарну опозицію, що реалізується у поняттях смерті й народження. Дослідниця веде мову про «викривальність і навіть деяку саркастичність твору»

¹ Див. мої розвідки, в яких вивчається зазначена проблематика: [Zhvania 2022], [Жванія 2022], [Жванія 2024].

[Левчук: 143], про спробу «<...> кардинально нового тлумачення Святого Письма» та деміфологізацію біблійної історії авторкою «Прокляття Рахілі» [Левчук: 146].

На зв'язок зазначеного твору з Біблією вказує і Т. Панасенко, зазначаючи, що цей апокриф «Леся Українка створила, спираючись на біблійну тематику, але нічого не використавши з біблійних відомостей про життя Рахілі. Не згадується ні історія шлюбу героїні, ні її чоловік, ні рідні діти, які пережили свою матір» [Панасенко: 74].

З огляду на вищезазначені твердження науковців, виникає потреба у зверненні до першоджерела апокрифу «Прокляття Рахілі» – Біблії, як до універсального ключа, що допоможе у відкритті тих, закладених авторкою сенсів твору, які залишилися прихованими. Відтак, **метою** розвідки постає спроба осягнути особливості авторської інтерпретації Євангельського сюжету та відшукати ті сенси, які відкриваються у кореляції тексту апокрифа з текстом Святого Письма.

Виклад основного матеріалу. У чорновому автографі підзаголовок «Легенда» був виправлений рукою авторки на «Апокриф». Ю. Левчук вважає, що «зміна жанру відбулася логічно, адже біблійна героїня і біблійний сюжет (в неординарній авторській обробці) цілком заслужено відповідають законам апокрифічного письма». Як відомо, апокрифи (від грец. ἀποκρυφός – прихований, таємний) – це твори, сюжет яких пов'язаний з біблійною історією, що не увійшли до релігійного канону через їхню недостовірність, невідповідність віровченню, духу християнської традиції або ж відверто еретичний, тобто віровідступницький зміст.

З огляду на обрану авторкою жанрову дефініцію твору та, враховуючи складність стосунків Лесі Українки з християнством, вважаємо за необхідне розглянути авторський апокриф в контексті Святого Письма з точки зору його відповідності біблійній доктрині.

Євангельський мотив невітшної у своєму горі праматері Ізраїлю Рахілі, її плачу за вбитими царем Іродом немовлятами, що став сюжетною канвою для створення авторського апокрифу Лесі Українки «Прокляття Рахілі» (1898), був обраний авторкою не випадково,

можемо припустити, що він мав особливе значення для неї. Свідченням цього слугує лист письменниці до Івана Франка (написаний після створення апокрифу), в якому йдеться про твори письменника, які вимушено були підпорядковані кон'юнктурі.

Роздуми над цією ситуацією спонукають авторку листа знову звернутися до біблійного образу Рахілі, провівши паралель між митцем, що втратив свої твори, та матір'ю, дітей якої вбито: «Чому все має право на сльози: і туга материнська, і нещасне кохання, і громадський жаль, а тільки душа поета, що втратила діти свої, мусить мовчати?». Боляче переживаючи за наслідки «злочину» поета, що «потопив своїх дітей», Леся Українка веде мову про «акт обвинувачення», що звучить у скарзі, «стогоні утоплених дітей» митця та відстоює їх право на голос: «Чому ж би се мало бути промовчаним? Я пишу сеє все, а в думці все одбивається: “Рахіль плаче і не хоче потішитись по дітях своїх, бо їх немає”... Хто була та Рахіль? Може якась невідома жінка часів Ирода? а може “будівниця дому Ізраеля”? Які були її діти? Які були б вони, коли б вирости здорові? Чи памятали б їх люде досі, їх і матір? і чим би їх помянули нащадки? Хто знає... але тепер вони безсмертні, бо туга їх матері безсмертна, а вони живуть в її тузі. Що було б з їх безсмертя, як би їх мати по них не тужила, якби вона схотіла потішитись власне тим, що їх все одно «вже не вернеш», що їх немає? – скільки матерей потішаються тим! – Але ж – “Рахіль плаче і не хоче потішитись по дітях своїх, бо їх немає”...» [Українка 2021 а: 181]

Наведений у листі рядок з Євангелія від Матвія послугував також епіграфом до апокрифу Лесі Українки: «Чутно крик в Рамі, великий плач і скарги, / Рахіль плаче по дітях своїх і не хоче потішитись, бо їх немає» (Єв. Матв. II, 18).

Слушною з цього приводу постає думка Т. Панасенко, яка припускає, що «письменниця обрала як вихідні дані саме ті мінімальні відомості, що були подані нею в епіграфі, оскільки в них закодовано квінтесенцію твору – минуле і майбутнє, ненависть і любов, зло і добро, які втілюються, відповідно, в проклятті та прощенні: чи здатна людина простити й переступити через гординю» [Панасенко: 74].

Дійсно, вже в самій назві твору «Прокляття Рахілі» окреслено етичну парадигму, в межах якої розвиватиметься його сюжет: це старозавітна етика, що базується на принципі зрівнюючої справедливості, викладеному в законі рівної відплати, або ж кровної помсти, про який йдеться у Біблії в книгах Вихід (21: 23–25), Левит (24: 19–20) та Повторення Закону: «І не змилосердиться око твоє: життя за життя, око за око, зуб за зуба, рука за руку, нога за ногу» (Повторення Закону 19:21).

Прокляття у творі постає рушійною силою, що «запускає» дію цього закону. Слід зазначити, що в християнстві проклинання вважається гріхом, адже несумісне із новозавітними заповідями любові та милосердя. У Нагірній проповіді Христос відкидає закони помсти, закликаючи не відплачувати злом за зло: «Ви чули, що сказано: Око за око, і зуб за зуба. / А Я вам кажу не противитись злому. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, підстав йому й другу» (Матвія 5: 38–39).

В інтерпретації Лесі Українки проклинаючи, Рахіль прагне здійснити опір, заперечити Божу волю. Такі її наміри цілком відповідають християнському розумінню гріха: як слушно зауважує Н. Фрай, гріх це не протизаконний чи антисуспільний вчинок... Гріх – це радше спроба перешкодити діяльності Бога» [Фрай: 198].

Одним з важливих моментів, на який варто звернути увагу є те, що прокляття у творі надсилає символічна праматір ізраїльтян (у книзі Буття розповідається, що вона була другою улюбленою дружиною патріарха Якова та матір'ю його синів – праотців двох з дванадцяти племен Ізраїля (Бут. 28); пророк Єремія, описуючи полон, руйнування Храму, та інші лиха ізраїльського народу, говорить про Рахіль як про його невтішну матір (Єремія 31:15)). Традиційно найбільш страшним вважається прокляття, що лунає з уст матері, дітей якої вбито. Воно має потужну руйнівну силу через особливий кривий зв'язок між ними.

Сюжет свого апокрифу Леся Українка вибудовує навколо історії про народження Христа, яку переповідає Євангеліст Матвій: «Коли ж народився Ісус у Віфлеємі Юдейським, за днів царя Ірода, то ось мудреці прибули до Єрусалиму зо сходу, / і питали: Де народжений Цар Юдейський? Бо на сході ми бачили зорю Його, і при-

були поклонитись Йому... / Тоді Ірод покликав таємно отих мудреців, і докладно випитував їх про час, коли з'явилась зоря. / ...Вони ж царя вислухали й відійшли. І ось зоря, що на сході вони її бачили, ішла перед ними, аж прийшла й стала зверху, де Дитятко було. / А бачивши зорю, вони надзвичайно зраділи. / І, ввійшовши до дому, знайшли там Дитятко з Марією, Його матір'ю. І вони впали ницьма, і вклонились Йому. І, відчинивши скарбниці свої, піднесли Йому свої дари: золото, ладан та смирну» (Матвія 2: 1-2; 7, 9-11).

Початок твору Лесі Українки цілком відповідає змісту й духу Євангельської оповіді:

З'явилося нове світло в світі,

У Віфлеємі, в тихому селі,

І засвітилася у темному блакиті

Нова Зоря, щоб і старі, й малі

Дорогу знали до свого Мессії,

Малого сина вбогої Марії.

Пішли усі поклон йому віддати,

Волхви, царі і вбогі пастухи... [Українка

2021 б: 283].

Проте наступні рядки несподівано дисонують з сакральним пафосом початку. Авторка окреслює емоційний стан Марії у суто людських, егоїстичних вимірах:

Сповнялась материнської пихи,

Святої гордості, що кожна мати має,

Як на руках своє дитя тримає,

Бо кожній матері дитя її Мессія,

Давно сподівана і справжена надія [Українка 2021 б: 283].

У цих словах виразно звучить думка, про те, що почуття Марії нічим не відрізняються від емоцій інших матерів, які також пишються своїми дітьми, адже для будь-якої матері дитина – особлива цінність.

Загалом, в апокрифі Лесі Українки спостерігаємо зміщення акцентів з однієї з центральних містичних подій Євангелія – боготілення, що є засадничим догматом християнства, який постулює таємницю народження Сина Божого, Спасителя людства, до цілком природних переживань матері за свою дитину, прагнення захистити її від переслідувань:

О, матері! щасливі тричі ви,

Коли про вашу любую дитину

Не дбають ні царі, ні мудрі волхви,

Коли нова зоря очей не вабить сину,

Тоді не треба кидати госпóди
І йти на безвість у далекий край,
Щоб ратувать від лютої пригоди
Свою дитину, свій єдиний рай... [Українка
2021 б: 283].

Слід зазначити, що Леся Українка у своєму творі жодного разу не вживає імені Христос, Син Божий чи інших імен, які підкреслюють божественну сутність Ісуса, використовуючи натомість такі найменування як «Мессія», «син вбогої Марії», «Марії син». Як відомо, головною рисою будь-якого апокрифічного твору, пов'язаного з Новим Заповітом, є той факт, що в ньому Христос не відіграє головної ролі. Це та принципова ознака апокрифу, яка дисонує з христоцентричністю Євангелія. Можемо припустити, що апокрифічна модель у творі «Прокляття Рахілі» базується на онтологічних засадах відмінних від Євангельських.

Має рацію І. Захарчук, яка зазначила, що «функціональну наповненість апокрифів у творчому доробку Лесі Українки» визначає «увага до прихованих, підсвідомих, на перший погляд, вторинних проявів буття» [Захарчук: 69]. Одним з подібних проявів постає переміщення авторського фокусу уваги з Євангельського стосунку Небесний Отець – Син на зв'язок матері й сина. Це той, суто людський аспект життя Ісуса, який не висвітлено в Новому Заповіті, перед авторами якого стояла абсолютно інша мета: не переповісти біографію головного героя Євангелія, а сповістити «радісну звістку» про наближення Царства Божого.

Тому про специфіку синівських відносин Христа з матір'ю можна скласти уявлення лише з коротких свідчень Євангелістів Луки та Івана. Зокрема, йдеться про знакову ситуацію, що відбулась під час виголошення Ісусом притчі про сіяча і зерно: «До Нього ж прийшли були мати й брати Його, та через народ не могли доступитись до Нього. / І сповістили Йому: Твоя мати й брати Твої он стоять осторонь, і бажають побачити Тебе. / А Він відповів і промовив до них: Моя мати й брати Мої це ті, хто слухає Боже Слово, і виконує!» (Луки 8:19-21). Отож, за словами Христа, справжність стосунків з Ним залежать не від природних зв'язків, а від того, наскільки людина здатна сприйняти Слово Боже.

Вдруге Ісус, згідно свідчення Івана, веде мову про свою матір перед смертю на хресті: «Під хрестом же Ісуса стояли Його мати, і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина. / Як побачив Ісус матір та учня, що стояв тут, якого любив, то каже до матері: Оце, жоно, твій син! / Потім каже до учня: Оце мати твоя! І з тієї години той учень узяв її до себе» (Івана 19:25-27). Ці слова свідчать про суто синівську турботу про матір, опіку над якою Христос покладає на свого улюбленого учня.

Продовження оповіді в апокрифі Лесі Українки цілком співвідноситься з Євангельською. Йдеться про втечу Святої родини до Єгипту та побиття Іродом немовлят:

Вночі зібралася мала родина
І подалась в пустиню крадькома,
В пустиню їх зоря провадила сама,
Оберегала їх сторожа янголина [Українка
2021 б: 284].

Історію про вимушену подорож до Єгипту містить лише Євангеліє від Матвія: «Як вони ж відійшли, ось Ангол Господній з'явивсь у сні Йосипові та й сказав: Уставай, візьми Дитятко та матір Його, і втікай до Єгипту, і там зоставайся, аж поки скажу тобі, бо Дитятка шукатиме Ірод, щоб Його погубити. / І він устав, узяв Дитятко та матір Його вночі, та й пішов до Єгипту» (Матвія 2.13-14). «Спостеріг тоді Ірод, що ті мудреці насміялися з нього, та й розгнівався дуже, і послав повбивати в Віфлеємі й по всій тій околиці всіх дітей від двох років і менше, за часом, що його в мудреців він був випитав» (Матвія 2:16).

На відміну від нейтрального тону оповіді євангеліста, який передає лише факти, Леся Українка в кількох рядках вимальовує весь трагізм масового вбивства дітей:

Шука Мессію Ірод в Палестині,
І ллється кров, як навесні вода,
Так падає дитина по дитині,
Як з дерева роса тремтячая спада [Українка
2021 б: 284].

Подальший розвиток сюжету в апокрифі відрізняється від Євангельської версії, в якій Матвій, цитуючи Єремію, обмежується лише коротким коментарем, в якому інтерпретує його слова про плач Рахілі за своїми дітьми, як передбачення Іродового вбивства немовлят у Віфлеємі, підкреслюючи тим самим зв'язок

Старого й Нового Заповітів: «Тоді справдилось те, що сказав Єремія пророк...» (Матвія 2:16).

Леся Українка створює власну версію подальших подій. У ній «голосіння, плач і крик великий» [Українка 2021 б: 284] сягнули Шеолу та викликали зі світу мертвих праматір Ізраїлю:

І давня Рахіль із гроба підвелась,
По дітях страчених вона ридає,
Марою білою до трупів припадає,
Прокляття, скарги, мов пожежі дим,

Знялись до неба. Вчув їх Елогім [Українка 2021 б: 284].

У глибоко символічному образі Рахілі письменниці «оживила» архетип матері, який, за К. Г. Юнгом, проявляється у численних символах, що можуть мати позитивне або негативне значення. Дослідник стверджує, що властивостями цього архетипу є все «...«материнське»: власне магічний авторитет жіночого; мудрість і духовна висота потойбіч розсудливості; добре, турботливе, те, що підтримує, забезпечує ріст, плодючість і харчі...» [Юнг: 114]. Але й «...приховане, темне, безодня, світ мертвих, пожираюче, спокусливе й отруйне, страшне й неминуче» [Юнг: 114]. Основну суперечливість цих властивостей сформульовано у вигляді опозиції «люблячої і жажливої матері» [Юнг: 114]. Домінування кожного з протилежних елементів здатні змінюватися залежно від ситуації. Загалом, подвійність материнського архетипу відображає амбівалентність світу в цілому, в якому взаємодія темного і світлого первнів призводить до цілісності й рівноваги.

В інтерпретації Лесі Українки образ Рахілі постає втіленням темного, деструктивного аспекту материнського архетипу, що проявляється у жорстокості, мстивості, агресії, настанові на руйнацію й сіяння хаосу. Авторка підкреслює її хтонічну природу: праматір Ізраїлю приходить із світу мертвих («І давня Рахіль із гроба підвелась» [Українка 2021 б: 284]) та має вигляд привида: «Марою білою до трупів припадає...» [Українка 2021 б: 284].

Бог відсилає на землю свого вісника – Серафима, який, прагнучи потішити матір Ізраїлю, цитує пророцтво Осії:

...Рахіль, згадай:
«З Єгипту має вам прийти Мессія».

Радій, Рахіль, Ізраїль оживе,
Мессія дасть йому життя нове! [Українка 2021 б: 284].

На це пророцтво покликається і євангеліст Матвій: «І він там заставався аж до смерти Іродової, щоб збулося сказане від Господа пророком, який провіщає: Із Єгипту покликав Я Сина Свого» (Матвія 2:15).

Осія згадує про те, як за часів Виходу Бог викликав із Єгипту Сина Свого, Ізраїля. Матвій показує, що історія того, як Бог викупує Ізраїль, насправді вказує на Ісуса, істинного Божого Сина.

Тут діє принцип типології, за яким старозавітні події постають прототипами новозавітних. За Н. Фраєм: «Творці Нового Заповіту розглядають Старий Заповіт як документ, у якому зафіксовано передбачення подій з Христового життя» [Фрай: 126]. Розглядаючи особливості біблійної типології, дослідник зазначає: «Усе, що відбувається у Старому Заповіті, є “типом” або ескізом того, що відбувається в Новому» [Фрай: 128]. Виходячи з цього принципу історія Ізраїлю – є типом історії Ісуса, саме на такий дзеркальний зв'язок Старого і Нового заповітів звертає увагу Матвій.

Діалог Серафима й Рахілі, для якої прихід Месії не може виправдати необхідності смерті її нащадків, поглиблює прірву поміж Євангельською історією та авторською інтерпретацією новозавітних подій. На заклик Серафима до радісного сприйняття факту здійснення пророцтва, Рахіль відповідає словами обурення та цілковитим неприйняття «радісної звістки» про перспективи воскресіння та нового життя Ізраїлю. Ця символічна матір репрезентує в творі старозавітне сприйняття смерті як безповоротного сну-небуття в потойбіччі:

Мої сини в понурому Шеолі,
Не вернеться вже звідти ні один.
Ніхто їх звідти визволить не може,
– Важкий, холодний сон наліг на груди їм... [Українка 2021 б: 285].

У своєму зверненні до Творця з вимогою помсти, Рахіль виголошує кілька сакральних імен-епітетів Бога: «Ягв́е, страшний Ягв́е! Таємний Елогім! Адонаї-Шаддаї, грізний Боже!» [Українка 2021 б: 285]. Згідно Біблії правильне вживання імені Господа здатне викликати могутню дію, до прикладу благословення: «Вони будуть

кликати Ймення Моє на Ізраїлевих синів, а Я благословлятиму їх!» (Числа 6:27), або ж прокляття, яке у Святому Письмі постає протилежністю благословенню.

Прикладом негайної дії прокляття, в якому виголошується і'я Бога, може слугувати старозавітна історія пророка Єлисея, який став об'єктом глузувань групи дітей по дорозі із Єрихону до Бет-Елу: «І він обернувся назад і побачив їх, та й прокляв їх Іменем Господнім. І вийшли дві ведмедиці з лісу, і розірвали з них сорок і двоє дітей» (4 Царств 2:24).

Рахіль спрямовує до Бога не просто емоційне звернення, її слова – це вимога, що базується на аргументах: покликанні на Закон: «Ніхто не може літери змінити / Твоїх міцних одвічних установ, / Чотирнадцять колін заледве може змити / Пролитую безвинно людську кров...» [Українка 2021 б: 285]. У книзі Вихід йдеться про те, що Господь «... карає провину батьків на дітях, і на дітях дітей, і на третіх, і на четвертих поколіннях (Вихід 34:7). Головна героїня Лесиного апокрифу не лише вимагає помсти відповідно до закону рівної відплати, а й кидає Творцю погрозу – звинувачення:

За кров дітей моїх, за материне горе
Нехай заплатить сей, Марії син
Бо коли ні, то в день страшного суду
На Йосафатовій долині стану я
І перед зборищем мерців волати буду:
Себе суди, неправий судія!.. [Українка 2021 б: 285].

Слід зазначити, що подібне, підкреслено зневажливе, найменування Христа («сей, Марії син»), слугує свідченням цілеспрямованого наміру профанації Його Божественної сутності, а також одним зі способів вираження лютої ненависті, квінтесенцією якої постає саме прокляття праматері Ізраїлю:

Маріє, радуйся! твій син, твоя любов,
Живий, у захисті, та прийде та година,
Даремне згине так твоя дитина,
Як сі мої нащадки. Кров за кров!» [Українка 2021 б: 286].

Окрім апеляції до давнього принципу кровної помсти, згідно якого вбивство вимагає відплати, у словах прокляття, що виголошує Рахіль, звучить абсолютне неприйняття, чи навіть категоричне заперечення догмату про спокутну жертву Христа. Підкреслюючи, що

смерть Ісуса даремна, героїня апокрифу Лесі Українки демонструє повну нівеляцію основних засад християнства. Створений авторкою, глибоко символічний образ праматері Ізраїлю, пов'язаний з глибинними архаїчними уявленнями про світобудову й справедливість, залишки яких репрезентує також і Старий Заповіт.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що звернення до Біблії, як до джерела апокрифу «Прокляття Рахілі», дозволило досягнути особливості авторської інтерпретації Євангельського сюжету та відчитати нові сенси, які відкриваються у кореляції тексту апокрифа з текстом Святого Письма.

У творі Лесі Українки спостерігаємо зміщення акцентів з однієї з центральних містичних подій Євангелія – боговтілення до цілком природних переживань матері Марії за свою дитину, прагнення захистити її від переслідувань. Ще однією специфічною рисою апокрифу стає переміщення авторського фокусу уваги зі стосунку Небесний Отець – Син, постульованого в Євангелії, на зв'язок матері й сина. В апокрифі Лесі Українки не вживаються ті імена, які підкреслюють божественну сутність Христа. Натомість використовуються такі, підкреслено зневажливі, найменування як «син вбогої Марії», «сей, Марії син», що призводить до профанації образу Ісуса. Образ Богоматері у тексті апокрифу також десакралізовано. Авторка окреслює емоційний стан Марії у суто людських, егоїстичних вимірах, підкреслюючи, що її почуття нічим не відрізняються від емоцій інших матерів, які також пишаються своїми дітьми.

В інтерпретації Лесі Українки образ Рахілі постає втіленням темного, деструктивного аспекту материнського архетипу, що проявляється у жорстокості, мстивості, агресії, настанові на руйнацію й сіяння хаосу. Рахіль демонструє цілковите неприйняття «радісної звістки» про перспективи воскресіння та нового життя Ізраїлю. Її прокляття містить заперечення догмату про спокутну жертву Христа: стверджуючи, що смерть Ісуса даремна, героїня апокрифу демонструє повну нівеляцію основних засад християнства. Проклинаючи, Рахіль прагне здійснити опір, заперечити Божу волю. Такі її наміри цілком відповідають християн-

ському розумінню гріха: як спробі перешкодити діяльності Бога. Праматір Ізраїлю апелює до принципу кровної помсти, згідно якого вбивство вимагає відплати. У християнстві прокляття – гріх, оскільки несумісне із новозавітними заповідями любові та милосердя. Прокляття, виголошене в апокрифі Рахілі, з християнської точки зору постає страшним гріхом, адже за своєю суттю – це злісне побажання смерті, спрямоване проти Божого Сина.

Створений авторкою символічний образ праматері Ізраїлю, пов'язаний з глибин-

ними архаїчними уявленнями про світобудову й справедливість, залишки яких репрезентує також і Старий Заповіт. Виходячи з вищезазначеного, можемо припустити, що апокрифічна модель у творі «Прокляття Рахілі» базується на онтологічних засадах відмінних від Євангельських. Сюжет твору розвивається в межах Старозавітної етичної парадигми, що передбачає верховенство Закону – зовнішнього імперативного припису, порушення, невиконання якого веде до покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жванія Л. Біблійний Саул в інтерпретації Лесі Українки. *Roczniki Humanistyczne*. Tom LXX, zeszyt 7. 2022. С. 59–72. DOI: <https://doi.org/10.18290/rh22707.4> URL: <https://ojs.tnku.pl/index.php/rh/article/view/16438/16498>
2. Жванія Л. Біблійний код драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові». *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2024. Вип. 1, С. 11–17.
3. Захарчук І. Проекції та функції апокрифу в драмах Лесі Українки. *Український модернізм зі столітньої відстані: зб. наук. пр. Рівне*, 2011. Вип. X, спец. С. 69–77.
4. Левчук Ю. Мнемонічні властивості жанру апокрифу (на тлі різнорівневого аналізу твору Лесі Українки «Прокляття Рахілі»). *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2013, Вип. 16, с. 138–148.
5. Мельник Я. Апокрифічний код українського письменства. Львів: Видавництво УКУ, 2017, 376 с.
6. Панасенко Т. Пізнання буття в любові: феномен добра і зла (за твором Лесі Українки «Прокляття Рахілі»). *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. пр. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. Т. 5. С. 71–79.
7. Українка Леся. *Повне академічне зібрання творів у 14 томах*. Т. 5. Луцьк: ВНУ, 2021. 928 с.
8. Українка Леся. *Повне академічне зібрання творів у 14 томах*. Т. 13. Луцьк: ВНУ, 2021. 616 с.
9. Фрай Н. Великий код: Біблія і література. Львів: Літопис, 2010, 362 с.
10. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Видавництво «Астролябія». 2012, с. 587.
11. Zhvania L. The Bible Code in Lesya Ukrainka's Dramatic Poem in the Wilderness. *Slavia, casopis pro slovanskou filologii*. Ročník 91, sešit 1, p. 12–22. URL: <http://www.slu.cas.cz/4.html#slavia>

REFERENCES

1. Zhvaniia L. (2022) Bibliinyi Saul v interpretatsii Lesi Ukrainky [Biblical Saul in the interpretation of Lesya Ukrainka]. *Roczniki Humanistyczne*. Tom LXX, zeszyt 7. DOI: <https://doi.org/10.18290/rh22707.4> (in Ukrainian)
2. Zhvaniia L. (2024) Bibliinyi kod dramatychnoi poemy Lesi Ukrainky «Na poli krovi» [The biblical code of Lesya Ukrainka's dramatic poem "On the Field of Blood"]. *Akademichni studii. Seriiia «Humanitarni nauky»*. Vyp. 1 (in Ukrainian)
3. Zakharchuk I. (2011) Proektsiia ta funktsiia apokryfu v dramakh Lesi Ukrainky [Projections and functions of the apocrypha in Lesya Ukrainka's dramas]. *Ukrainskyi modernizm zi stolitnoi vidstani: zb. nauk. pr. Rivne.*, Vyp. X, spets. (in Ukrainian)
4. Levchuk Yu. (2013) Mnemonichni vlastyivosti zhanru apokryfu (na tli riznorivnevoho analizu tvoriv Lesi Ukrainky «Prokliattia Rakhili») [Mnemonic properties of the apocryphal genre (against the background of multi-level analysis of Lesya Ukrainka's work "The Curse of Rachel")]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst*. Vyp. 16 (in Ukrainian)
5. Melnyk Ya. (2017). *Apokryfichni kod ukrainskoho pysmenstva* [Apocryphal code of Ukrainian writing]. Lviv. Vydavnytstvo UKU (in Ukrainian)
6. Panasenko T. (2009) Piznannia buttia v liubovi: fenomen dobra i zla (za tvorom Lesi Ukrainky «Prokliattia Rakhili») [Knowledge of being in love: the phenomenon of good and evil (based on Lesya Ukrainka's «The Curse of Rachel»)]. *Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. pr. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky*, T. 5 (in Ukrainian)
7. Ukrainka Lesia. (2021) *Povne akademichne zibrannia tvoriv u 14 tomakh* [Complete academic collection of works in 14 volumes]. V. 5. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky. (in Ukrainian)
8. Ukrainka Lesia. (2021) *Povne akademichne zibrannia tvoriv u 14 tomakh* [Complete academic collection of works in 14 volumes]. V. 13. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky. (in Ukrainian)
9. Frye N. (2010) *Velykyi kod: Bibliia i literatura* [The Great Code: The Bible and Literature]. Lviv: Litopys. (in Ukrainian)

10. Jung, C. G. (2012) *Arkhetypy i kolektyvne nesvidome* [The Archetypes and The Collective Unconscious]. Lviv: Vydavnytstvo «Astroliabii» (in Ukrainian)
11. Zhvania L. (2022) *The Bible Code in Lesya Ukrainka's Dramatic Poem in the Wilderness*. *Slavia, casopis pro slovanskou filologii*. Ročník 91, sešit 1. URL: <http://www.slu.cas.cz/4.html#slavia> (in English)
-

L. V. ZHVANIA

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,

Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

E-mail: zhvania@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1864-2119>

**THE PECULIARITY OF THE DIALOGUE WITH THE BIBLE
IN LESYA UKRAINKA 'S APOCRYPH «THE CURSE OF RACHEL»**

The investigation is an attempt to interpret Lesya Ukrainka's author's apocrypha «The Curse of Rachel» in the biblical context, which made it possible to read new meanings that are revealed in the correlation of the work with the text of the Holy Scriptures. It is noted that in the work of Lesya Ukrainka, there is a shift in emphasis from one of the central mystical events of the Gospel – the incarnation to the natural feelings of mother Mary for her child, the desire to protect her from persecution. Another specific feature of the apocryph is the shift of the author's focus of attention from the relationship between the Heavenly Father and the Son, postulated in the Gospel, to the relationship between mother and son. In the apocryph of Lesya Ukrainka, such, emphatically derogatory, names of Jesus are used as «the son of poor Mary», «this, the son of Mary», which leads to the profanation of the image of Jesus. The image of the Mother of God in the apocryphal text is also desacralized. The author outlines Maria's emotional state in purely human, selfish dimensions, emphasizing that her feelings are no different from the emotions of other mothers who are also proud of their children.

It is emphasized that in the interpretation of Lesya Ukrainka, the image of Rachel appears as the embodiment of the dark, destructive aspect of the maternal archetype, which manifests itself in cruelty, vindictiveness, and aggression. Arguing that the death of Jesus was in vain, the heroine of the apocryph demonstrates a complete leveling of the basic principles of Christianity. The foremother of Israel appeals to the principle of blood revenge, according to which murder requires retribution. The curse pronounced in the apocryph appears from a Christian point of view as a terrible sin, because this wish for death is directed against the Son of God. It is concluded that the apocryphal model in the work «Rachel's Curse» is based on ontological principles different from those of the Gospels. The plot of the work develops within the framework of the Old Testament ethical paradigm, which provides for the supremacy of the Law – an external imperative prescription, the violation of which leads to punishment.

Key words: Lesya Ukrainka, Bible, apocrypha, curse, mother archetype.

УДК 811.161.2:378.14:37.015.31

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.2>

К. Я. КЛИМОВА

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри іноземних мов,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Електронна пошта: klimov999@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-0566-4044>

**«НАУКА ПРО РІДНОМОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ» ІВАНА ОГІЄНКА:
СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО
СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті досліджуються теоретичні засади та практичні аспекти проблеми формування здобувача вищої освіти як національно свідомої мовної особистості на заняттях із ділової української мови у закладі вищої освіти. Актуальність наукової розвідки автор вбачає у зростанні ролі державної мови у суспільстві та інтересу молоді до наукової спадщини видатних патріотів України. Основною метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності використання есея Івана Огієнка «Наука про рідномовні обов'язки» як засобу формування національно свідомої мовної особистості фахівця в умовах змішаного навчання. Відповідно до мети послідовно вирішено низку завдань: проаналізовано джерельну базу, на основі якої запропоновано дефініцію поняття «національно свідомо мовна особистість здобувача вищої освіти»; розроблено програму експериментального дослідження; оновлено зміст завдань за темами курсу ділової української мови, до якого введено опрацювання висловлювань Івана Огієнка із названої вище праці; апробовано оригінальні завдання у процесі навчання першокурсників за ротаційною моделлю; узагальнено результати експериментального дослідження.

Автор узагальнює виклики, із якими стикається викладач вищої школи під час викладання української мови за ротаційною моделлю змішаного навчання, таких як: неузгодженість завдань для аудиторної та позааудиторної роботи, слабкий інтерес студентів до вивчення праць відомих українців минулого, свідоме ігнорування норм літературної мови під час професійного спілкування, психологічний дискомфорт першокурсників у процесі виголошення промов перед аудиторією, порушення правил академічної доброчесності. Зазначені виклики окреслено в результаті проведення констатувального експерименту, що зумовило необхідність розробки та впровадження у навчальний процес програми експериментального навчання (протягом навчального семестру). У статті вміщено низку оригінальних завдань для позааудиторної та аудиторної роботи, які відповідають темам курсу ділової української мови. На початку кожного завдання – висловлювання із праці Івана Огієнка «Наука про рідномовні обов'язки» (1936 р.), яке ілюструє те чи інше питання теми, спонукає студентів до роздумів та творчої діяльності. Дані контрольного експерименту, оброблені за допомогою методів математичної статистики у цілому засвідчили ефективність впроваджених завдань і позитивну динаміку процесу формування національно свідомої мовної особистості студентів-нефілологів.

Перспективами цього дослідження є окреме лінгводидактичне студіювання питань формування академічної доброчесності та риторичної компетентності із використанням праць видатних українців.

Ключові слова: національно свідомо мовна особистість здобувача вищої освіти, ділова українська мова, ротаційна модель змішаного навчання, аудиторна та позааудиторна робота, «рідномовні обов'язки», мовні норми, «чуття мови».

Постановка проблеми. Становлення мовної особистості майбутнього фахівця відбувається в освітньому просторі ЗВО, де педагогічні категорії навчання, виховання і розвитку є визначальними та взаємопов'язаними. Із огляду на увагу сучасного суспільства до націєтворчої та державотворчої функцій української мови, проблема формування фахівця, якому притаманні почуття національної гідності, свідоме ставлення до мови як до потужного засобу комунікативного впливу, повага до духовно-

інтелектуальної спадщини, закладеної у працях видатних українців, є актуальною.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Чимало мовознавчих, психологічних, філософських, політологічних, етнопедагогічних та лінгводидактичних праць присвячено дослідженню змісту і структури національно свідомої мовної особистості: у цій площині науковцями розглянуто поняття «національна свідомість», «національна самосвідомість», «мовна особистість», «національно свідомо

особистість» (І. С. Вдовенко, В. А. Савчук, Г. М. Розлуцька, О. А. Слижук, Л. О. Кочубей, М. І. Пентилюк, І. М. Хом'як, Т. А. Коць, Т. П. Магдич та ін.). Теоретичні засади мовної політики в незалежній українській державі є предметом багатьох огієнкознавчих наукових розвідок (М. С. Тимошик, Г. П. Васянович, Л. М. Марчук, Є. І. Сохацька, С. А. Копилов, О. М. Завальнюк, О. А. Копусь, О. А. Дубасенюк та ін.).

Мета статті – теоретично обґрунтувати та експериментально довести ефективність формування національно свідомої мовної особистості фахівця засобом використання основних положень праці Івана Огієнка «Наука про рідномовні обов'язки» під час змішаного навчання з курсу ділової української мови на нефілологічних факультетах ЗВО. Досягненню окресленої мети сприяє послідовне вирішення таких завдань, як-от: 1) аналіз джерельної бази з проблеми; 2) розроблення та проведення педагогічного експерименту; 3) забезпечення здобувачів відповідними дидактичними матеріалами для змішаного навчання у системі Moodle; 4) узагальнення результатів експерименту та окреслення перспектив дослідження.

Результати та дискусії. Дослідження проблеми формування національно свідомої мовної особистості фахівця потребує з'ясування низки ключових понять. Імпонує дефініція *національно-мовної особистості*, запропонована Іриною Гусак: «Національно-мовна особистість – це носій рідної мови, який не лише має лінгвістичні знання, є взірцем висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою, але й створює навколо себе україномовне середовище, впроваджує культуру, звичаї та традиції в усі сфери суспільного життя» [Гусак : 30]. Під *національною свідомістю* Галина Поперечна розуміє «наявність у кожного, хто відчуває свою приналежність до нації, відчуття єдиного фізичного та духовного простору, єдності релігійного почуття, мови, традицій, спрямування культури та громадського життя, знання справжньої історичної долі народу, його національних героїв і будівничих, святих і геніїв, всього того, що створює національний образ світу» [Поперечна : 185].

На аналітико-констатувальному етапі експериментального дослідження було проана-

лізовано ці та інші визначення під кутом зору лінгводидактики і сформульовано власну дефініцію поняття «національно свідомо мовна особистість здобувача вищої освіти»: *професійно компетентний фахівець зі сформованим почуттям національної гідності, який має систематизовані знання про мову, історію та культуру свого народу та використовує їх під час мовленнєвого спілкування у професійній та інших сферах життя*. Наведене визначення було обрано за основу для окреслення критеріїв та рівнів сформованості національно свідомої мовної особистості майбутнього фахівця-нефілолога у ЗВО і дало змогу у подальшому сформулювати робочу гіпотезу нашого дослідження.

Національно свідомо мовна особистість здобувача вищої освіти закономірно формується під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників: освітній простір передбачає полісуб'єкту взаємодію студента з викладачами, одногрупниками, знайомими, друзями, рідними, односельцями, вплив засобів масової комунікації та сучасної попкультури. У цьому розмаїтті викладач української мови стикається із кількома *викликами*, які спонукають його до пошуку оптимальних педагогічних методів і прийомів. Так, педагогічне діагностування (усне та письмове опитування, анкетування, спостереження), проведене нами у 2023/2024 н. р. серед 238 першокурсників нефілологічних спеціальностей Поліського національного університету, засвідчило, що цими викликами є: 1) перевага технології змішаного навчання, яка поєднує форми самостійного позааудиторного опрацювання Інтернет-ресурсів із аудиторними заняттями, і – як наслідок – слабка скоординованість різних видів діяльності; 2) низький рівень цікавості молоді до вивчення наукових, публіцистичних праць видатних українських істориків, мовознавців, політиків минувшини (у 72% здобувачів); 3) свідоме ігнорування здобувачами норм літературної мови, особливо правописних, «культивація» суржика, інвективної лексики (у 33% здобувачів); 4) порушення академічної доброчесності – невміння грамотно оформити посилання на джерела, некоректне цитування, списування тощо (у 85% першокурсників); 5) низький рівень риторичної компетентності, недостатньо сформовані навички професійного спілкування, психологічні бар'єри у різ-

них видах мовленнєвої діяльності (у 54% осіб). Аналіз отриманих даних зумовив необхідність розробити програму експериментального навчання, для реалізації якої було обрано ротаційну модель («перевернутий клас»).

Обсяг курсу «Ділова українська мова» розраховано на 120 годин, із-поміж них 70–80 відведено на самостійну роботу, що передбачає використання навчальних платформ (зокрема Moodle) із розміщеними матеріалами для індивідуального опрацювання. Без внесення коректив до теоретичних питань на сторінці дисципліни було оновлено зміст завдань для змішаного (онлайн- та офлайн-) навчання. Із метою привернути увагу першокурсників до наукової та публіцистичної спадщини Івана Огієнка, зокрема до актуальних на сьогодні положень праці «Наука про рідномовні обов'язки», ми розпочинали важливі теми курсу уривками із есея. Наведемо приклади завдань (за тематикою).

Тема: «Стилі сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні». Функціональні стилі української мови та сфера їх застосування. Основні ознаки функціональних стилів.

Завдання. У Варшаві в 1935–1937 рр. виходив друком журнал «Наша культура», де редактором, видавцем та автором статей був І. І. Огієнко. У 32 томах періодичного видання вміщено близько 200 статей з питань філології, культурології, етнографії, спрямованих на збереження української мови, культури та консолідацію нації [Сохацька]. Із-поміж відомих українців багато друкувався у виданні Спиридон Черкасенко, уродженець Херсонщини (зараз Миколаївщина, м. Новий Буг), – письменник, літературознавець, педагог, просвітник, який чималу частину свого творчого доробку присвятив опису життя шахтарів початку ХХ століття. Не випадково Іван Огієнко розпочав свій знаменитий есей «Наука про рідномовні обов'язки» останньою строфою з поезії Спиридона Черкасенка, написаною 17 грудня 1934 року. Отже, з огляду на актуальність цих рядків, проаналізуйте зміст і мовні особливості повного тексту вірша: «*О рідна мово, скарбе мій! В мертвотних напастях чужини Ти – мій цілющий, мій єдиний Душі підбитої наній...Нехай гнобить за роком рік Надій нездійснених напруга – В тобі*

міцна моя потуга, На всі скорботи певний лік. І в краї рідному терпінь – Путі невідомі Божі! – Стоїш ти гордо на сторожі Народних прагнень і святинь. Плюндрує все хижак лихий: Мій рідний край – сумна пустиня...Лиш ти стоїш, як та твердиня, О рідна мово, скарбе мій» [Черкасенко]. Дайте відповіді на запитання: 1. Що ви знаєте про життя та діяльність С. Ф. Черкасенка? (підготуйте презентацію на аудиторне заняття). 2. Чому, на ваш погляд, І. І. Огієнко обрав рядки з поезії «О рідна мово, скарбе мій!» в якості епіграфу до свого есею? (усна відповідь) 3. Які художні засоби виразності використовує автор? Наведіть приклади (письмова відповідь). 4. Чому вірш актуальний в умовах російської агресії в Україні? (усна відповідь).

Тема: «Державна мова у професійному дискурсі». Функції мови. Поняття державної, загальнонародної, рідної, національної та літературної мови.

Завдання. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «*Рідна мова – найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу»* [Огієнко]. Порівняйте визначення поняття «рідна мова», запропоноване Іваном Огієнком, із дефініціями у сучасній науці. Які найважливіші ознаки рідної мови підкреслюють мовознавці? Скористайтеся матеріалами «Енциклопедії Сучасної України» [Кравець]. Складіть конспект.

Тема: «Основи культури української мови». Етикет ділового спілкування. Стандартні етикетні ситуації.

Завдання. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «*Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державности»* [Огієнко]. Ознайомтеся зі статтею О. Д. Святоцького «Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення» [Святоцький]. 1. Що ви знаєте про атрибути української державності (національні символи) *територія, мова, культурні традиції, національні звичаї?* (усна відповідь). 2. У жовтні 2018 р. Верховна Рада ухвалила такий атрибут державності, як *національне гасло*: «Слава Україні! Героям Слава!»: спочатку він використовувався як офіційна форма вітання для ЗСУ та Націо-

нальної поліції України. Яке значення у суспільстві має це гасло наразі? Чи можна назвати його формулою мовного етикету? Дайте письмову відповідь на запитання.

Тема: «Основи культури української мови». Мова й культура мовлення в житті комунікатора. Комунікативні ознаки мовлення. Словники у професійному мовленні. Типи словників. Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури.

Завдання: 1. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «Соборна літературна мова, заціплюючи народові шляхетне почуття одности, сильно допомагає йому творити національно міцну інтелігенцію й національно міцні характери» [Огієнко]. Наведіть сучасний відповідник до слів *заціплювати, одність*. Як чинний Український правопис (2019 року) пропонує записувати закінчення родового відмінка іменників *незалежність, любов, честь, єдність, дежавність* та ін.?

2. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «У народа, що не знає соборної літературної мови, а тим самим не знає й почуття всенаціональної одности й карности, панує політична й культурна анархія, що приносить йому безсилля, ліпшезнайство, продажність, хрунівство, винародовлення, зраду» [Огієнко]. Скориставшись лексикографічними та іншими джерелами, поясніть значення слів *карність, анархія, хрунівство, ліпшезнайство, винародовлення*. Запишіть синоніми до них.

Тема: «Загальнонаукова та галузева термінологія в українській мові». З історії української наукової мови. Формування та розвиток загальнонаукової і галузевої термінології. Наукове спілкування і мовленнєва культура науковця.

Завдання. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «Народ, що прагне стати державним, мусить заздальгідь пильно вироблювати собі й найрізнішу технічну термінологію цілого державного життя: комунікаційну, військову правничу, урядову, канцелярійну, шкільну й т. ін. У народі державного термінологію творить ціле урядове життя, а в недержавного – державна свідомість інтелігенції»; «Своя добре створена й усталена національна наукова термінологія сильно збільшує цінність культури народу»; «Студент вищої школи, де б він не

вчився, мусить добре знати й рідномовну термінологію свого фаху» [Огієнко]. 1. Укладіть список термінологічних словників за обраним фахом (5-8 джерел). 2. Підготуйте презентацію на тему: «Роль Івана Огієнка у розвитку українського термінознавства ХХ ст.», опрацювавши статтю Л. М. Марчук «Термінологія на сторінках часопису Івана Огієнка» [Марчук].

Тема: «Риторична компетентність фахівця». Публічний виступ (промова) як показник рівня риторичної компетентності фахівця-професіонала.

Завдання. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «Кожен інтелігент, що публічно промовляє: зо сцени, в церкві, в суді, в школі, на зборах, на відчитках і т. ін., обов'язаний промовляти тільки соборною літературною мовою й вимовою» [Огієнко]. 1. Керуючись нормами літературної мови та риторичними вимогами, укладіть текст промови (за вибором): «Слово на захист книги», «Герої не вмирають», «Бути добродішним – важливо». 2. Підготуйтеся до публічного виголошення своєї промови перед однокласниками на занятті.

Тема: «Переклад та редагування текстів професійного спрямування. Особливості редагування фахового тексту». «Чуття мови» як важлива риса мовної особистості.

Завдання. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «При розмовах... виправляють один одному помилки супроти своєї соборної літературної мови. Ображатися за ці поправки невільно» [Огієнко]. 1. Перевірте своє «чуття мови» – уміння помічати помилки в мовленні, виправляти їх та пояснювати причини, котрі зумовили їхню появу. Виконайте вправи на редагування (на матеріалах аудіозаписів діалектних текстів). 2. Ділова гра – командне змагання «Знайди та виправ мовні помилки та мовленнєві недоліки!» (аудиторна робота). Запропоновано деформовані тексти, де є стилістичні та граматичні мовні помилки, суржик, інвективна лексика, багатослів'я, порушення точності, логічності тощо.

Тема: «Основи українського правопису». Правописні норми української мови: історія правопису.

Завдання. Прочитайте вислів І. І. Огієнка: «Кожний студент вищої школи, якого б фаху він не навчався, мусить добре знати найперше

свою соборну літературну мову й вимову, свій соборний правопис. Особливо ж мусять вони плекати вивчення складні [синтаксису] своєї мови й пишати її добрим знанням» [Огієнко].

1. Що ви знаєте про перший державний правопис української мови 1918–1921 років (правопис ВУАН)? Які з правил української орфографії, записані у ньому, діють і сьогодні? (усні відповіді). 2. Підготуйте презентацію на тему: «Роль Івана Огієнка у становленні українського правопису».

Спираючись на педагогічні вимоги до реалізації моделі змішаного навчання у ЗВО, окреслені науковцями [Груба], [Климова], та забезпечивши здобувачів наведеними вище завданнями, протягом першого семестру 2024/2025 н.р. ми перевіряли робочу гіпотезу дослідження серед 223 першокурсників нефілологічних спеціальностей Поліського національного університету.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На контрольному етапі експерименту (шляхом проведених спостережень, аналізу усних і письмових відповідей здобувачів за тематикою дисципліни, анкетування та виконання предметних тестів) було отримано дані, оброблені за допомогою методів математичної статистики. Порівняння цих даних із результатами констатувального експерименту кількісно

та якісно засвідчило позитивну динаміку сформованості національно свідомої мовної особистості майбутніх фахівців. Зокрема, більшість здобувачів своєчасно виконували всі завдання, використовуючи рекомендовані Інтернет-ресурси, та презентували відповіді на аудиторних заняттях. 93% першокурсників засвідчили в анкетах, що висловлювання Івана Огієнка є актуальними, патріотичними, переконливими, спонукають до роздумів та ознайомлення із його життям та діяльністю. Підвищився рівень вмотивованості здобувачів до вивчення норм літературної мови як державної – особливо йдеться про осіб, які живуть у російськомовних родинах: взаємне виправлення помилок в усному та писемному мовленні узвичаїлося як під час занять, так і за межами ЗВО (це засвідчили спостереження та результати опитування 67% респондентів). Отже, у цілому висунуту гіпотезу було підтверджено. Зазначимо однак, що подальших лінгводидактичних розвідок потребують питання порушення академічної доброчесності та психологічна неготовність усе ще значної кількості здобувачів до виголошення промов (відповідно труднощі відчувають 80% і 45% осіб). Сподіваємося, що використання творчої спадщини видатних українців на заняттях із української мови у вищій школі зацікавить науковців та освітян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Груба Т. Л. Моделі змішаного навчання в системі підготовки студентів-філологів: характеристика та особливості впровадження. Мовна особистість в освітньому просторі : монографія / за заг. ред. І. Д. Пасічника; редкол. О. А. Вісич, Х. М. Карповець, З. В. Столяр. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 184–196. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8496/1/%D0%9C%D0%BE%_%D0%9E%_%80%D0%BE%D0%B3.pdf
2. Гусак І. Формування цілісної національно-мовної особистості майбутнього фахівця // Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації : матеріали VI Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 23 березня 2023 р. К. : Талком, 2023. С. 29–30. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59270>
3. Марчук, Л. (2010). Термінологія на сторінках часопису Івана Огієнка «Рідна мова» (1933–1935 рр.). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*, (VII), 133–139. вилучено із <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/255944>
4. Огієнко Іван. Наука про рідномовні обов'язки : Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства / Іван Огієнко /. Жовква : друкарня оо. Василян, 1936. 72 с. URL: <https://chtivo.org.ua/literature/publicistika/9582-nauka-pro-ridnomovni-obovjazki-vitjagi.html>
5. Поперечна Г. Національна свідомість як цінність і умова розвою нації. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль : Вектор ; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 182–186. URL: <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25833>
6. Рідна мова / Л. В. Кравець. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. URL: <https://esu.com.ua/article-885376>

7. Святоцький О. Д. Поняття, ознаки, атрибути та символи державності. *Право України*. 2021. № 9. С. 22–25. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001417013> України». 23 лютого 2019 року. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314085>
8. Сохацька, Є. І. Іван Огієнко – будівничий нації (за матеріалами «Нашої культури»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2002. № 9. С. 32–34. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/166/2/30.pdf>
9. Черкасенко Спиридон. О рідна мово, скарбе мій! URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=12623#google_vignette
10. Kateryna Klymova, Svitlana Petrova, Antonina Plechko, Tetyana Kovalyova, Svitlana Khmelivska. Implementation of Blended Learning Rotation Model in Teaching Business English and Business Ukrainian in Higher Education Institutions // *World Journal of English Language*, 2023. Vol. 13. No. 7. Ontario, Canada. URL: <http://wjel.sciedupress.com/>

REFERENCES

1. Hruha T. L. Modeli zmishanoho navchannia v systemi pidhotovky studentiv-filolohiv: kharakterystyka ta osoblyvosti vprovadzhennia. *Movna osobystist v osvithnomu prostori : monohrafiia / za zah. red. I. D. Pasichnyka; redkol. O. A. Visych, Kh. M. Karpovets, Z. V. Stoliar. Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2021. S. 184–196. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8496/1/%D0%9C%D0%BE%_%D0%9E% %80%D0%BE%D0%B3.pdf*
2. Husak I. Formuvannia tsilisnoi natsionalno-movnoi osobystosti maibutnoho fakhivtsia // *Mova ta kultura u prostori novitnikh tekhnolohii: problemy suchasnoi komunikatsii : materialy VI Mizhnarodnoi naukovo konferentsii, m. Kyiv, 23 bereznia 2023 r. K. : Talkom, 2023. S. 29–30. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59270>*
3. Marchuk, L. (2010). Terminolohiia na storinkakh chasopysu Ivana Ohiiienka "Ridna mova" (1933–1935 rr.). *Ivan Ohiiienko i suchasna nauka ta osvita, (VII), 133–139. vylucheno iz <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/255944>*
4. Ohiiienko Ivan. *Nauka pro ridnomovni oboviazky : Ridnomovnyi katekhyzys dlia vchyteliv, robotnykiv pera, dukhovenstva. advokativ, uchniv i shyrokooho hromadianstva / Ivan Ohiiienko / Zhovkva : drukarnia oo. Vasyliian, 1936. 72 s. URL: <https://chtivo.org.ua/literature/publicistika/9582-nauka-pro-ridnomovni-obovjazki-vitjagi.html>*
5. Poperechna H. *Natsionalna svidomist yak tsinnist i umova rozvoiu natsii // Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid : zbirnyk tez IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (13-14 travnia 2022 roku, m. Ternopil). Ternopil : Vektor ; TNPU im. V. Hnatiuka, 2022. S. 182–186. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25833>*
6. *Ridna mova / L. V. Kravets // Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Redkol. : I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak [ta in.] ; NAN Ukrainy, NTSh. K.: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2024. URL: <https://esu.com.ua/article-885376>*
7. Sviatotskyi O. D. Poniattia, oznaky, atributy ta symvoly derzhavnosti. *Pravo Ukrainy*. 2021. № 9. С. 22–25. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001417013> України». 23 liutoho 2019 roku. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314085>
8. Sokhatska, Ye. I. Іван Огієнко – будівничий нації (за матеріалами “Нашої культури”). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2002. № 9. С. 32–34. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/166/2/30.pdf>
9. Cherkasenko Spyrydon. *O ridna movo, skarbe mii!* URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=12623#google_vignette
10. Klymova, K., Petrova, S., Plechko, A., Kovalyova, T., Khmelivska, S. (2023). Implementation of Blended Learning Rotation Model in Teaching Business English and Business Ukrainian in Higher Education Institutions *World Journal of English Language*, 13(7). Ontario, Canada. Retrieved from <http://wjel.sciedupress.com/>

K. YA. KLYMOVA

*Doctor of Pedagogic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages,
Polissya National University, Zhytomyr, Ukraine
E-mail: klimov999@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-0566-4044>*

**«THE SCIENCE OF MOTHER TONGUE DUTIES'» BY IVAN OHIENKO:
MODERN PERCEPTION IN THE CONTEXT OF FORMING A NATIONALLY
CONSCIOUS LINGUISTIC PERSONALITY OF A HIGHER EDUCATION STUDENT**

The article examines the theoretical foundations and practical aspects of the problem of forming a higher education student as a nationally conscious linguistic personality in the business Ukrainian language classes at a higher education institution. The author sees the relevance of scientific research in the growing role of the state language in society and the interest of young people in the scientific heritage of prominent patriots of Ukraine. The main purpose of the study is to theoretically substantiate and experimentally test the effectiveness of using Ivan Ohienko's essay "The Science of Native Language Duties" as a means of forming a nationally conscious linguistic personality of a specialist in a blended learning environment. In accordance with the aim, a number of tasks were consistently solved: the source base was analysed, on the basis of which the definition of the concept of "nationally conscious linguistic personality of a higher education student" was proposed; an experimental research programme was developed; the content of tasks on the topics of the Business Ukrainian course was updated, which included the processing of Ivan Ohienko's statements from the above-mentioned work; original tasks were tested in the process of teaching freshmen according to the rotational model; the results of the experimental research were summarised.

The author summarises the challenges faced by a higher education teacher when teaching the Ukrainian language in a rotational model of blended learning, such as: inconsistency of tasks for classroom and extracurricular work, low interest of students in studying the works of famous Ukrainians of the past, deliberate disregard for the norms of literary language in professional communication, psychological discomfort of freshmen in the process of giving speeches in front of an audience, violation of the rules of academic integrity. These challenges are outlined as a result of the fact-finding experiment, which necessitated the development and implementation of an experimental training programme (during the academic semester) in the educational process. The article contains a number of original tasks for extracurricular and classroom work that correspond to the topics of the Business Ukrainian course. At the beginning of each task there is a statement from Ivan Ohienko's work "The Science of Native Language Duties" (1936) that illustrates a particular issue of the topic, encourages students to think and be creative. The data of the control experiment, processed using the methods of mathematical statistics, have generally shown the effectiveness of the implemented tasks and the positive dynamics of the process of forming a nationally conscious linguistic personality of students.

The prospects of this study are a separate linguistic and didactic study of the issues of forming academic integrity and rhetorical competence using the works of prominent Ukrainians.

Key words: nationally conscious linguistic personality of a higher education student, business Ukrainian, rotational model of blended learning, classroom and extracurricular work, "native language duties", language norms, "language sense".

УДК 821.09.161.2«19/20»(092)Дочинець
DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.3>

О. М. НИКОЛЕНКО

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна
Електронна пошта: omnicolenko@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7374-7226>*

ВНУТРІШНІЙ ХРОНОТОП: ДІАЛОГ ІЗ ПРИРОДНОЮ СТИХІЄЮ ЯК САМОПІЗНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ Е. ГЕМІНГВЕЯ «СТАРИЙ І МОРЕ» ТА РОМАНУ М. ДОЧИНЦЯ «ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»)

У статті здійснено компаративний аналіз внутрішнього хронотопу в повісті американця Ернеста Гемінгвея «Старий і море» та роману українського автора Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел». Обидва твори об'єднують особливий просторово-часовий контекст, у якому герої проводять своє життя в тісному діалозі з природною стихією. Основну увагу зосереджено на компоненті внутрішнього хронотопу, зокрема на внутрішньому мовленні, які Сантьяго й старий горянин ведуть із природою та самими собою – і через ці монологи й діалоги приходять до самопізнання, усвідомлення свого місця у світі, який буває одночасно величним та непередбачуваним. Порівняння образів, просторових і часових проявів, відображених у природній стихії, дає змогу глибше усвідомити багатогранність символів і мотивів, що пов'язують людину з природою, та відкрити нові грані власної ідентичності, які проявляються саме у взаємодії з динамічними силами навколишнього світу. Це зіткнення з природною стихією не лише викликає емоційний відгук, але й пробуджує внутрішню рефлексію, спонукає до переосмислення свого місця у світі та свого зв'язку з первозданими ритмами природи.

Для Дочинцевого горянина, що живе поруч із Рікою, його взаємодія з нею стає і джерелом життя, й простором, де він випробовує себе, відкриває нові межі власних можливостей і загартовує дух. Ріка для нього – як дзеркало, у якому відображаються його прагнення, внутрішні суперечності та сила. Тривале протистояння Ріці зрештою вчить його смиренню і водночас наповнює впевненістю, нагадуючи про непорушний природний цикл. Подібно до цього, Гемінгвейв Сантьяго знаходить себе у боротьбі з морською стихією, яка випробовує його витривалість, віру і відданість, і саме завдяки цьому він пізнає власну сутність, навчаючись приймати як поразки, так і тріумфи. Ця зустріч із силами природи стає для кожного з них своєрідним іспитом, що дозволяє подолати людські обмеження і розкрити себе у простому, але могутньому зв'язку з тим, що є поза межами часу та простору. Символічний вимір цієї взаємодії виявляє глибинні архетипи та мотиви, що існують у людській свідомості з давніх часів.

Ключові слова: Гемінгвей, Дочинець, часопростір, внутрішній хронотоп, ретроспектива.

Постановка проблеми. З огляду на актуальність вивчення внутрішнього часопростору як інструмента розкриття глибинного психологізму персонажів художніх творів, цікавим вбачається порівняльне дослідження внутрішнього хронотопу Гемінгвейвського Сантьяго та образу горянина з роману Дочинця, особливо враховуючи, що ці герої зображені у взаємодії зі стихією як засобом самопізнання та визначення свого місця у світі. Через порівняння сприйняття часу й простору у взаєминах з водними стихіями (морем та Рікою) виявляється ставлення героїв до самотності, духовного пошуку та зв'язку з минулим. Проблема дослідження полягає у встановленні, як внутрішній хронотоп героїв формується через їхню індивідуальну боротьбу з природою та яким чином ця боротьба відображає їхній

світогляд і характер. Таке порівняння дозволяє не лише глибше осягнути їхні особисті якості, але й висвітлити універсальні чинники людської духовної боротьби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми внутрішнього хронотопу, як і загалом дискурсу художнього часопростору, становить інтерес для сучасних літературознавців, оскільки до цього часу не сформовано єдиної думки про механізми взаємодії часу й простору в літературних текстах, а також про їхній вплив на розкриття внутрішнього світу персонажів. Різні дослідники пропонують численні підходи до тлумачення хронотопу, акцентуючи увагу на філософських, психологічних та культурологічних аспектах, що свідчить про складність та багатогранність цього явища.

Стосовно творчості Е. Гемінгвея, чия повість-притча «Старий і море» уведена до шкільної програми, є чимало досліджень зарубіжних та вітчизняних авторів (К. Бейкер, М. Брукколі, В. Вільямс, Л. В. Вагнер, А. Лесин, Т. Іваськевич, Т. Лупашко, М. Юрчишина, О. Біла та ін.), які частково розкривають проблему внутрішнього хронотопу головного героя. Про роман М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел» поки що немає цілісного дослідження, хоч низка українських дослідників літератури більшою чи меншою мірою торкаються аналізу вищезначеної проблеми (С. Ковпик, Л. Горболіс, О. Іщенко, С. Жила, В. Криворучко та ін.). На алюзійність назви Дочинцевого роману до повісті Гемінгвея вказує С. Федака в статті з промовистим заголовком «Старий і Ріка», однак сама робота не містить жодного порівняння Сантьяго та горянина, бо загалом має іншу мету – радше публіцистичну, аніж наукову.

Мета статті – здійснити компаративний аналіз внутрішнього хронотопу образів Сантьяго та старого горянина на основі їхнього ставлення до стихії як символу життєвих випробувань і духовного пошуку; виявити відмінності у способах, якими герої взаємодіють із морем та Рікою; простежити їхні внутрішні звернення до Бога та до інших людей; виявити, як саме ці взаємодії формують їхнє ставлення до самотності, часу та особистого шляху.

Виклад основного матеріалу. Внутрішній хронотоп персонажа літературного твору відображає його особистісні переживання, духовні шукання та взаємодію з оточенням. На відміну від зовнішнього, який задає контекстуальні параметри сюжету (місце, час дії тощо), внутрішній хронотоп становить суто суб'єктивний вимір, що віддзеркалює світосприйняття героя, різні метаморфози в його душевному стані, дозволяючи прослідкувати глибинні психологічні процеси, що розгортаються в межах його свідомості.

Важливим чинником розкриття такого часопростору художнього образу є його внутрішні монологи та діалоги, ретроспективні екскурси, рефлексії на зовнішні обставини – ці та низка інших ознак внутрішнього часопростору характеризують схожих за духом героїв – Сантьяго з повісті-притчі Е. Гемінгвея та старого з роману М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел»,

який теж кваліфікується як розгорнута притча [Федака : 14]. Кожен із них по-своєму переживає власне буття, але обидва вони вибудовують унікальний діалог з природою, яка для обох стає провідником у процесі самопізнання, котрий не тільки не згасає у їхньому літньому віці, але й набуває нових, досі не знаних проявів. Старий Сантьяго і старий горянин не мислять життя без своєї стихії – моря і Ріки, які виступають не лише фоном подій, а й активними учасниками їхнього життя.

Море для Сантьяго і Ріка для горянина – це єдине, що є постійним, незмінним у їхніх життях, це джерело сили, але водночас – і причина нелегких випробувань.

Висновок С. Федаки стосовно старого з Дочинцевого роману повною мірою застосовний також і до Гемінгвеївського старого: «Сказати, що любить роботу і природу, було би неточно. Бо хіба людина любить повітря? Це для неї просто життєво необхідне середовище» [Федака : 14]. Для обох робота – не тільки засіб для прожиття, але й можливість відчувати зв'язок зі світом.

Старий Сантьяго, не спіймавши за вісімдесят чотири дні жодної рибини, все одно не нарікає на море, а сприймає його природу з повагою, визнаючи велич і потужність водної стихії: «старий завжди думав про море як про жінку, про живу істоту, що може й подарувати велику ласку, й позбавити її, а коли й чинить щось лихе чи нерозважне, то лише тому, що така вже її вдача» [Хемінгвей : 21]. Вдивляючись у морське безмежжя, він щиро жаліє пташок, бо «надто вже вони тендітні як для моря» [Хемінгвей : 21], співчуває черепахам, відчуває глибоку єдність із природою, яку він сприймає не просто як середовище для життя, а як частину самого себе. Таке злиття з природою формує його ставлення до світу, адже в ньому він бачить відображення як власної вразливості, так і своєї стійкості.

Незважаючи на те, що серед рибалок «вважалося негожим базікати у морі», проте залишившись сам-один Сантьяго тепер «часто висловлював свої думки вголос» [Хемінгвей : 26] – і це спілкування з природною стихією набувало рис внутрішнього діалогу, де море виступало своєрідним дзеркалом думок і відчуттів старого. Міркуючи про самотність, в якій опинився, ста-

рий усвідомлює свою самотність, проте навіть у віддаленні від людей, він їх потребує, і насамперед – Маноліно, про якого раз у раз згадує під час поєдинку з гігантською рибою, а потім – і в двобої з акулами: «Ех, якби ж то зі мною був хлопець!» [Хемінгуей : 32]. Він прагне бути зрозумілим і підтриманим, що свідчить про відкритість старого до світу, до людей: «Не можна, щоб людина доживала віку в самотині» [Хемінгуей : 30]. Його зв'язок із морем міцний, тривалий і глибокий, але він радше – на рівні виклику, аніж повної гармонії.

На відміну від Сантьяго, єдність горянина з Рікою в українському романі глибоко індивідуальна. Його звернення до Ріки є актом глибокого усамітнення, де немає місця для сторонніх: «Ти робила мене ще більшим мовчуном, ніж я сам уродився. Я змовчав, але тернина в серці застрягла назавжди. <...> Я виповім тобі просте й коротке слово: я не брав твого і свого тобі не віддам!» [Дочинець : 348]. Самотність для горянина стає природним станом, способом зрозуміти себе через своєрідну ізоляцію. У цьому його внутрішній хронотоп більш замкнений, орієнтований на самопізнання через абсолютну зосередженість на своєму внутрішньому світі та зв'язку з Рікою, повнокривною частиною якої з діда-прадіда він відчував себе.

Однак трагічна загибель дружини Каліни, в якій старий звинувачує Ріку, котра згодом замірилася й на родові поховання, кардинально змінює ставлення горянина до колись обожнюваної ним водної стихії: «Тут моє серце. І ще закопано дев'ять сердець, із яких я вийшов, – махнув рукою у бік тину-цвинтарця. – То що, тепер я маю це віддати?» [Дочинець : 483]. У спробі захистити своє родове обійстя горянин титанічною працею зводить рукотворні бар'єри, сподіваючись перенаправити річкове русло, проте Ріка легко руйнує їх. Затятість горянина у протистоянні Ріці, як і Сантьяго – велетенській рибі та акулам – відображає не лише фізичне змагання, а й глибокий внутрішній конфлікт: обидва герої прагнуть довести свою силу й непохитність перед лицем стихії. У цьому процесі кожен з них пізнає власні межі та свою вразливість, а їхній зв'язок із природою стає для обох своєрідним випробуванням, через яке вони не просто утверджуються, але й віднаходять сенс і рівновагу в навколишньому світі.

Як і Гемінгвеївський старий, так і Дочинців – обидва змушені змагатися зі стихією, яка для кожного з них становить важливу частину життя: Сантьяго, протистоячи велетенській рибі, що легко може занастити старого, одночасно відчуває до неї жалість («Раптом йому стало жаль велику рибину, що була в нього на гачку» [3, с. 30]) і захоплення та повагу («Ніколи ще я не бачив такої величної, прекрасної, спокійної та благородної істоти, як ти, моя сестро») [Хемінгуей : 53].

Старий горянин так само визнає, що Ріка «колись була його відродою» [Дочинець : 373], але після того, як вона знищила його розмірене життя, він не скорився. Самотність серед водної стихії дозволяє обоє героям – і Гемінгвеєвому, й Дочинцевому – відчути глибший зв'язок із власним «я» та здійснювати символічну подорож крізь часопростір свого внутрішнього світу. Для обох образів властива ретроспективний складник.

У повісті-притчі – вона подана пунктирно, але враховуючи авторський «метод айсберга», демонструє найбільш значиме для Сантьяго, наприклад, леви, бачені ним в юності на африканському узбережжі, тепер приходять у снах як символ мрії та зв'язку з минулим.

Особисте життя Сантьяго, його туга за дружиною оприявлюється не його словами чи спогадами, а через скупий опис його хатини. Так само й старий горянин, повернувшись додому після трагедії, намагався не думати про дружину. А коли таки наважився піти до її поховання, тоді й прийняв рішення боротися з Рікою, яка «вбила» жінку, адже на недбало збитому чужими руками хресті «розпеченим гвіздком було випалено на дереві: «Калина...» [Дочинець : 349].

Вступивши в протистояння з Рікою, горянин раз у раз зазнає поразки. Сутичка із природною стихією розкриває найголовніший спільний елемент внутрішнього хронотопу обох героїв – саме у боротьбі вони наближаються до глибинного пізнання себе. Для Сантьяго напружений двобій з рибою стає шляхом до усвідомлення меж власних можливостей та мужності. Через опір він відчуває свою глибоку спорідненість із морем і рибою, яку називає «сестрою». Протистояння з рибою стає для нього способом утвердити себе в цьому світі, перевірити

свою стійкість і свою віру в життя. Горянин, навпаки, сприймає Ріку як невіддільну частину своєї особистості, як силу, якій він підпорядковується. Він усвідомлює її велич і врешті-решт розуміє, що для Ріки не складає труднощів поставити його на коліна та отримати над ним владу. Сутичка горянина з Рікою – не стільки боротьба, скільки духовне підкорення, що відображає його внутрішню готовність прийняти свою долю і знайти у ній сенс. Його хронотоп тут більш статичний, орієнтований на внутрішнє прийняття, на відміну від динамічного руху Сантьяго, який намагається досягнути перемоги над стихією, водночас залишаючись з нею в гармонії.

Протистояння з природною стихією для обох героїв – не просто фізичний виклик, але й духовне випробування, яке відкриває глибокі пласти їхньої свідомості. Обидва звертаються до Бога. Але молитви Сантьяго мають дещо практичний характер – він просить Бога, коли найбільше потребує підтримки, розуміючи, що його сили обмежені. Натомість горянин сприймає Бога як частину свого внутрішнього світу, а не як зовнішню силу, до якої він звертається у важкі моменти. Він переконаний, що «Бог нас бачить не згори, а зсередини» [Дочинець : 402]. Для старого віра – це своєрідна опора, що глибоко вкорінена в його особистому часопросторі. Для нього Бог є не окремою сутністю, до якої можна звертатися, а органічною частиною власної свідомості та духовного життя, невіддільною від самого його існування, засвідчуючи глибоку інтеграцію духовного начала в його внутрішньому хронотопі.

У цьому зв'язку найглибше розкривається один з епіграфів роману М. Дочинця, взятий з книги пророка Йони «Вода аж по душу мене обгорнула». Як і Йона, герой роману опиняється в умовах, де водна стихія накриває його життя та світогляд. Епіграф ніби відкриває хронотоп старого з можливістю розглянути себе в контексті життя і смерті, підкреслюючи архетипний образ води як сили, яка існує поза добром і злом, незалежно від людської волі та зусиль. Ця біблійна метафора символізує занурення горянина у власні духовні пошуки, де Ріка виступає як своєрідний «внутрішній Бог», присутній всередині його сутності. Таким чином, епіграф підсилює ідею, що Бог, як і сама при-

рода, обгортає та наповнює його буття, виступаючи не зовнішнім авторитетом, а невід'ємною частиною внутрішнього простору героя.

Для внутрішнього хронотопу героя Е. Гемінгвея одкровення з книги пророка Йони також могли б бути доречно застосованими, ніби розширюючи тлумачення поєдинку Сантьяго з великою рибою через паралель із перебуванням Йони у череві кита. Старий сам себе випробовує, прагнучи довести свою цінність перед морем і перед собою, занурюючись у своєрідний внутрішній часопростір, де взаємодія з рибою та морем одночасно відкриває і його людську крихкість, і його силу. З огляду на це, назва повісті «Старий і море» ніби підкреслює амбівалентність: з одного боку, це протистояння людини і природи, де море символізує могутню стихію, яку Сантьяго не може підкорити, але з якою прагне співіснувати. У цій боротьбі він зустрічається з власними межами, перевіряє себе на витривалість та здатність віднайти гармонію всупереч викликам. З другого боку, назва акцентує на зв'язку, де Сантьяго як частина природи долає цей внутрішній і зовнішній конфлікт, знаходячи водночас смирення та духовну силу перед безмежністю світу.

Назва роману українського автора – «Горянин. Води Господніх русел» – вкотре акцентує на присутності Бога у внутрішньому часопросторі головного героя і його постійному духовному діалозі з ним. Старий не просто взаємодіє з природною стихією, але сприймає її як прояв Божої присутності. «Господні русла» нагадують про те, що кожен поворот і випробування на шляху героя роману мають вищий сенс, а його шлях зумовлений божественним задумом, який він прагне осягнути через єднання з природою.

Висновки. Компаративний аналіз через призму внутрішнього хронотопу творів Е. Гемінгвея «Старий і море» та М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел» відкриває як спільні мотиви стійкості та глибокого зв'язку з природною стихією обох героїв – старого Сантьяго і старого горянина, – так і відмінності, зумовлені особливостями їхньої взаємодії з навколишнім середовищем та з самими собою.

Отже, обидва герої взаємодіють зі стихією, а автори відображають глибокий зв'язок між людиною та природою, де гармонія і випробування тісно переплітаються. Люди, які живуть

у злагоді з природним світом, не тільки знаходять у ньому джерело натхнення та сили, але й стикаються з його викликами, що стає частиною їхнього самопізнання.

Для обох творів притаманний також ретроспективний хронотоп: і Сантьяго, і горянин повертаються думками у минуле, що надає їхнім часопросторам циклічності. Внутрішні часопростори обох героїв містять монологи або діалоги із звертанням до Бога, але якщо Сантьяго звертається до Бога як до зовнішньої сили, яка може підтримати його у скрутні моменти, то горянин бачить Бога як частину свого внутрішнього світу.

Таким чином, спроба компаративного аналізу внутрішнього часопростору як діалогу з природою для самопізнання героїв творів Е. Гемінґвея та М. Дочинця дає підстави ствер-

джувати, що внутрішній хронотоп Сантьяго і горянина містить спільну спрямованість на пошук гармонії та смирення перед силами природи, однак в образі Сантьяго він є більш відкритим і динамічним, зі спрямованістю на пошук підтримки та зв'язку з іншими людьми. Його зв'язок із минулим і потреба у присутності хлопця додають циклічності його внутрішньому хронотопу, тоді як горянин більш замкнений у своєму світі. Його пошук зосереджений на прийнятті власного шляху через абсолютну спорідненість із Рікою, яка стає для нього символом долі й обмеженості людських можливостей перед стихією.

Такі висновки підкреслюють багатозаровність внутрішнього хронотопу героїв аналізованих творів, відкриваючи перспективи для подальшого розвитку означеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дочинець М. Криничар. Діаріуш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Горянин. Води Господніх русел. Мукачево : Карпатська вежа, 2019. 611 с.
2. Федака С. Старий і Ріка : [про роман М. Дочинця «Горянин. Води Господніх русел»]. *Слово Просвіти*. 2013. 7 листоп. (№ 44). С. 14. URL : <https://zakarpatty.net.ua/Blogs/105547-Staryi-i-Rika> (дата звернення 17.10.2024).
3. Хемінґвей Ернест. Старий і море: Повість. Оповідання / Перекл. з англ. В. Митрофанова; Передм. А. Могильного. К : Котигорошко, 1993. 96 с.

REFERENCES

1. Dochynets, M. (2019). Krynychar. Diariush naibahatshoho cholovika Mukachivskoi dominii Horianyn. Vody Hospodnikh rusel [Diaryush of the richest man of the Mukachevo Dominion. Highlander. The waters of God's channels]. Mukachevo : Karpatska vezha [in Ukrainian].
2. Fedaka, S. (2013, November 7). Staryi i Rika : pro roman M. Dochynetsia «Horianyn. Vody Hospodnikh rusel» [The Old man and Rika: about the novel by M. Dochynets «Highlander. The waters of God's channels»]. *Slovo Prosvity – Word of enlightenment*, 44. Retrieved from: <https://zakarpatty.net.ua/Blogs/105547-Staryi-i-Rika> [in Ukrainian].
3. Kheminhuei, Ernest. (1993). Staryi i more [The Old Man and the Sea]. K : Kotyhoroshko [in Ukrainian].

O. M. NIKOLENKO

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of World Literature,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine
E-mail: omnicoenko@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7374-7226>*

INTERNAL CHRONOTOPE: DIALOGUE WITH THE NATURAL ELEMENT AS SELF-KNOWLEDGE (USING THE EXAMPLE OF STORY BY E. HEMINGWAY “THE OLD MAN AND THE SEA” AND THE NOVEL BY M. DOCHYNETS “HIGHLANDERS. WATERS OF THE GOD’S RIVERBED”)

The article carries out a comparative analysis of the internal chronotope in the story of the American author Ernest Hemingway “The Old Man and the Sea” and the novel of the Ukrainian author Myroslav Dochynets “Highlander. The

waters of God's riverbed". Both novels are united by a special spatio-temporal context in which the characters spend their lives in close dialogue with the natural elements. The main focus is on the component of the internal chronotope, in particular on the internal speech that Santiago and the old Highlander have with nature and with themselves and through these monologues and dialogues they come to self-knowledge, the awareness of their place in the world, which is both majestic and unpredictable. The comparison of images, spatial and temporal aspects reflected in the natural element makes it possible to gain a deeper understanding of the multifaceted nature of symbols and motifs that connect man with nature, and to discover new facets of one's own identity, which are manifested precisely in interaction with the dynamic forces of the surrounding world. This encounter with the natural elements not only evokes an emotional response, but also awakens internal reflection, prompts a rethinking of one's place in the world and one's connection with the primordial rhythms of nature.

For the Dochinets's Highlander who lives next to the River, his interaction with it becomes both a source of life and a space where he tests himself, discovers new limits of his own capabilities and hardens his spirit. For him, the River is like a mirror in which his aspirations, internal contradictions and strength are reflected. The long confrontation with river eventually teaches him humility and at the same time fills him with confidence, reminding him of the unbreakable cycle of nature. Similarly, Hemingway's Santiago finds himself battling the elements of the sea, which tests his endurance, faith, and devotion, and it is through this that he learns his own essence, learning to embrace defeat as well as triumph. This meeting with the forces of nature becomes a kind of test for each of them, which allows them to overcome human limitations and reveal themselves in a simple but powerful connection with what is beyond the boundaries of time and space. The symbolic dimension of this interaction reveals deep archetypes and motifs that have existed in human consciousness since ancient times.

Key words: Hemingway, Dochinets, space-time, internal chronotope, retrospective.

УДК 821.161.2-36:502/504

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.4>

Т. Ю. УРИСЬ

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна
Електронна пошта: t.y.uryts@udu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7933-4737>*

О. В. ОНАЦЬКА

*здобувач II рівня освіти ОПП «Середня освіта (Українська мова і література)»,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна
Електронна пошта: 19fuf.o.onatska@std.npu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-9616-8256>*

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ У ЗБІРЦІ «МИСЛИВСЬКІ УСМІШКИ» ОСТАПА ВИШНІ: ВІДОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ

У статті з позицій екокритики проаналізовано «Мисливські усмішки» Остапа Вишні, в яких автор з гумором та іронією розкриває глибокі питання взаємодії людини з природним середовищем. Ця серія коротких гумористичних оповідань зображує сцени мисливських пригод, описи природи та супутні традиції полювання. За поверхневою легкістю та жартівливою формою ховаються глибокі роздуми про людину, її взаємодію з природою, а також про суспільні реалії та особисту свободу в умовах радянської дійсності. Усмішки вирізняються тонким гумором, іронією та живописністю образів, що відтворюють природу України та характер її народу. У гуморі письменника виявляється прихований протест проти знищення національної ідентичності та обмеження свободи слова, що робило його твори важливим елементом культурного опору тоталітарній системі.

У збірці окреслено особливості формування екологічної свідомості читачів, розглянуто взаємозв'язок між людською діяльністю (полюванням, рибальством) та екологічною системою, де природа постає як самодостатня, самоцінна та потребує бережного ставлення.

У «Мисливських усмішках» Остап Вишня утверджує природоцентричну екологічну свідомість, підкреслюючи, що природа є найбільшою цінністю для людства, тож люди мають дбати про гармонійне співіснування з нею та підтримувати екологічний баланс. Екоцентричність світогляду автора виявляється у відтворенні позитивних образів природи та негативних образів браконьєрів, що створює відповідні наративні стратегії, спрямовані на любов до природи, гармонізацію відносин людини і довкілля. Тварини у творах постають не просто як здобич, а як символи природного балансу та гармонії, що закликають до поваги і відповідальності. Засуджує письменник дії браконьєрів, їх згубний вплив на довкілля. Автор через комічні ситуації та перебільшення звертає увагу на серйозні наслідки бездумного ставлення до природи, актуалізуючи питання відповідальності людини перед нею.

Підкреслено, що творчість Остапа Вишні має вагомe значення у формуванні екологічної свідомості читачів та сприянні культурному усвідомленню необхідності гармонійного співіснування з природою.

Ключові слова: екокритика, екологічна свідомість, природа, усмішки, Остап Вишня, «Мисливські усмішки», гумор.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві з'являється все більше нових методів інтерпретації художніх творів. Серед них варто виокремити такий інтердисциплінарний підхід, як екокритика, що розглядає художні дискурси, які відтворюють екологічну проблематику, розкривають зв'язки між людиною і природою, окреслюють природоцентричний підхід до літературознавства. Продуктивним є метод і для перепрочитання уже відомих творів з екоцентричних позицій та репрезента-

ції у них світу природи. У контексті екокритики досліджуються питання гармонійного співіснування людини і природи, акцентується увага на таких концептах, як екологічна рівновага, взаємозалежність та збереження довкілля. Екологічний компонент твору демонструє авторське сприйняття природи та її місце в житті людини, відображаючи необхідність гармонійної взаємодії людини і природи.

Плідним з цієї позиції буде і розгляд творчості одного із найвидатніших українських

гумористів і сатириків Остапа Вишні. Його «Мисливські усмішки» (1956) вирізняються тонким гумором, іронією та живописністю образів, що відтворюють природу України та характер її народу. Ця збірка є унікальним поєднанням народної мови, гумору і філософії, що змушує замислитися над повагою до природи та над екологічною відповідальністю. Цей цикл не тільки демонструє майстерність автора як гумориста, а й привертає увагу до етичних питань взаємодії людини з природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Творчість Остапа Вишні привертала увагу багатьох українських літературознавців: Г. Білоус, В. Гальченко, С. Гальченко, О. Гриценко, І. Зуб, В. Косіченко, Ф. Мовчан та ін. аналізували життєвий шлях, літературну спадщину письменника, звертаючи особливу увагу на роль гумору і сатири у відображенні суспільних та моральних проблем. Проте, незважаючи на доволі значну кількість наукових праць, питання екологічної свідомості у його збірці «Мисливські усмішки» залишається недостатньо висвітленим, що відкриває перспективу для аналізу збірки.

До теоретичних питань екокритики в українському літературознавстві зверталися Л. Статкевич (окреслила проблематику формулювання дефініції та визначила форманти цього методологічного напрямку), І. Сухенко (дослідила літературні передумови сучасної екологічної критики), М. Ткачук (розкрив значення поняття «екокритика» та визначив його особливості), Ю. Куманська, О. Яблонська та М. Яблонський (простежили світові та вітчизняні тенденції екокритики, презентували здобутки науковців у цьому напрямку від зародження до сучасного стану). У своїх дослідженнях у практичному аспекті апробували інструментарій екокритики Л. Горболіс, яка аналізувала творчість Лесі Українки, Мирослава Дочинця, Петра Сороки; Ю. Куманська – творчість Олесея Ільченка, Олени Пчілки, Зірки Мензатюк, Всеволода Нестайка, Івана Андрусяка; Т. Ганжа – поетичний цикл Олега Лишеги; Б. Пастух – роман Миколи Руденка; О. Вертипорох – романістику Євгена Пашковського та ін.

На тлі сучасних екологічних викликів дослідження екологічної свідомості у творчості Вишні стає актуальним, адже автор порушує

питання відповідального ставлення до природи, використовуючи гумор як засіб впливу на читацьку свідомість.

Мета статті – проаналізувати особливості висвітлення екологічної свідомості і взаємодії людини з природою у збірці «Мисливські усмішки» Остапа Вишні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження у напрямку екокритичного аналізу зосереджуються, зокрема, і на ролі літератури в популяризації екологічної свідомості, розкривають потенціал впливу художніх творів на екологічні переконання та поведінку читачів. Літературознавці наголошують, що художня література здатна не лише відображати проблеми сучасності, але й виконувати виховну функцію, стимулюючи до екологічно свідомого ставлення.

Власне, поняття «екологічної свідомості» дедалі частіше зустрічається в науковій літературі, що цілком обґрунтовано з огляду на актуальний стан екологічної ситуації. М. Шедловська визначає його як «сукупність певних поглядів, думок та емоцій, що відображають специфічний спосіб ставлення до природи, в основі якого лежить відповідне співвідношення конкретних потреб суспільства/групи/людини та природних можливостей» [Шедловська : 96].

Для Остапа Вишні творчість була не просто засобом самовираження, а й формою опору системі, яка прагнула знищити будь-який прояв «інакодумства» та самостійного погляду на світ. Його усмішки стали своєрідною формою обережного, але сміливого опору – засобом передати ті погляди, які не могли бути висловлені відкрито. У його гуморі виявлявся прихований протест проти знищення національної ідентичності та обмеження свободи слова, що робило його твори важливим елементом культурного опору тоталітарній системі. Яскравим прикладом цього обережного опору є збірка «Мисливські усмішки» – серія коротких гумористичних оповідань, які, на перший погляд, зображують лише сцени мисливських пригод, описи природи та супутні традиції полювання. Зовні прості, ці твори приховують багатозначне значення, що розкриваються лише уважному читачеві. За поверхневою легкістю та жартівливою формою ховаються глибокі роздуми про людину, її взаємодію з природою, а також про

суспільні реалії та особисту свободу в умовах радянської дійсності.

Тема взаємодії між людиною та природою є однією з найактуальніших у літературному дискурсі, адже вона порушує важливі питання про відповідальність, етику та місце людини в природному середовищі. Гумор як універсальний інструмент комунікації здатен не лише розважати, а й слугувати потужним засобом критики, висвітлюючи абсурдність людських дій і їхніх наслідків для навколишнього середовища. Збірка «Мисливські усмішки» є яскравим прикладом того, як через гумор, сатиру та іронію можна донести ідею відповідального ставлення до природи. Письменник майстерно поєднує комічне з серйозним, створюючи образи, що спонукають замислитися над людською байдужістю до природи і її наслідками. Екологічна свідомість у «Мисливських усмішках» виявляється через побутові ситуації та комічні описи мисливських пригод, які часто підкреслюють недбалість або байдужість людей до природи: «Убити двісті-триста гагар, зняти з них шкурки... – таке вийде оригінальне тепле пальто, що ні в кого в світі такого не буде! І я можу навіть побожитися, що ні в кого в світі такого пальта не було й не буде» [Вишня : 99].

Сатиричні та іронічні елементи (як засіб критики) у відображенні взаємодії людини і природи відіграють вагомий роль. Остап Вишня створює комічні портрети мисливців, що часто перебільшують свої досягнення. Таке зображення викликає у читача симпатію до тварин, а не до людей, тим самим формуючи співчуття до природи та критичне ставлення до бездумного полювання. У свою чергу, іронічний стиль дозволяє автору підкреслити, наскільки згубними й бездумними бувають дії людини щодо природи, що загострює проблему екологічної відповідальності.

Природа у творах письменника є джерелом натхнення та краси. У «Мисливських усмішках» вона представлена не лише як середовище існування, а і як цінність сама по собі. Через ліричні описи лісів, полів, річок український гуморист передає захоплення її красою: «Річка Оскіл – чудесна річка, з прозорою, лагідною водою, з очеретами та пахучою осокою по берегах, з затоками й рукавами, з широкими на лівому березі луками, що дивляться на світ

божий незчисленними очима-озерами, порослими зеленими-зеленими шовковими віями» [Вишня : 59]. Автор показує, що людина формується та розвивається в гармонії з природою, і її руйнування – це і руйнування самого себе.

Остап Вишня демонструє природу як частину національної ідентичності й багатства українців. Як стверджував Г. Ключек: «... великий інтерес українських письменників до природи «визначається національною ментальністю»» [Ключек : 9]. Через комічні й водночас серйозні елементи митець закликає до бережливого ставлення до природних ресурсів і взаєморозуміння між людиною і навколишнім середовищем: «...цей рух, рух за природничий розквіт нашої Батьківщини має бути всенародним. Берегти треба наше багатство, наше народне господарство! Берегти як зіницю ока! Нема стільки шкідників серед тварин, як є їх серед нас, серед людей! Ми – самі собі шкідники!» [Вишня : 173-174].

Образи тварин у літературі завжди мали значне місце, оскільки вони не лише відображають реалії природного світу, але й слугують глибокими символами, які підкреслюють складні відносини між людиною і природою. У різних культурних контекстах тварини набувають уособленого значення, стаючи носіями моральних, етичних і навіть соціальних уроків. Літературні твори, в яких тварини виступають як персонажі, не лише передають певні риси характеру та поведінки, а й забезпечують читача можливістю глибше усвідомити взаємозв'язок між людською діяльністю та природним середовищем. У «Мисливських усмішках» тварини не тільки виступають як здобич, але й отримують особливе ставлення, наділяються «людськими» рисами. Наприклад, лисиця, яку письменник описує як хитру і вмілу, стає символом дикої, вільної природи, що постійно вислизає від мисливців. Качки й зайці часто представлені як частина гармонійного світу природи. У сценах, де мисливці промахуються або не можуть знайти здобич, підкреслюється вищість і хитрість тварин, що уособлюють природну мудрість і майстерність у виживанні.

Остап Вишня активно застосовує метафори, порівняння та епітети для передачі краси природи, створюючи виразні екологічні образи. Наприклад, у зображенні дикої кози

він використовує такі епітети, як «благородна», «струнка й ніжна», коли вона «стоїть серед кущів ліщини або на зеленій квітучо-пахучій галявині» [Вишня : 53]. Такі характеристики підсилюють відчуття природної гармонії, яка має власну естетичну цінність, а також пробуджують почуття захоплення та поваги до тваринного світу. Засоби художньої виразності, які застосовує автор в усмішках, служать засобом підкреслення краси природи та вказують на необхідність її збереження. Природа у творах символізує баланс і красу, яку варто захищати. Дика коза, зокрема, виступає як символ вільного і недоторканого природного світу, з яким людина повинна взаємодіяти обережно. Крізь образ дикої кози, яка є «благородною своєю поштаттю» [Вишня : 53] і водночас вразливою перед браконьєрами, автор нагадує читачам про відповідальність людини перед природою. Такий символізм допомагає донести ідею гармонійного співіснування з навколишнім середовищем.

Відомий гуморист зображує людину як органічну частину природного світу, наприклад, у творі «Відкриття охоти»: «Ах, доле моя! Та хіба ж єсть серед мисливців, серед людей, що люблять тихі вечори над озерами, що чують ніжний шелест очеретів, що пам'ятають: «Тихше, тихше, не диши, нас почують комиші...», яким крик бугая на болоті бринить в їхніх вухах, як козловське распроп'яніссіме ля в серці тихомрійної блондинки, а загадковий тихий плескіт на озері в їхнім серці одгукується трепетними переборами, і коли під вербою чи під копицею все вже розказано і настає на хвилюк тиша, – обов'язково ту тишу заколише одностайне чарівне:

Зоре моя вечірняя,
Зійди над водою –

хіба ж є серед цих людей хоч один, з яким би не можна було поїхати на відкриття полювання?!» [Вишня : 4-5]. Однак його персонажі часто порушують природний баланс через власні інтереси, що підкреслює важливість екологічної гармонії. Мисливці у нього часто опиняються в кумедних ситуаціях, які зображують їхню безглузду гонитву за здобиччю. Через сатиру митець підводить читача до думки про небезпеку бездумного ставлення до природи, підкреслюючи необхідність більш відповідаль-

ного підходу до природних ресурсів. Остап Вишня використовує гумор, щоб показати, як мисливці прагнуть похизуватися своїми успіхами в полюванні, хоча насправді нерідко залишаються з порожніми руками. Наприклад, він описує, як ті планують полювання на качок, проте запізнюються на «вечірню зорьку», тим самим втрачаючи можливість успіху: «На вечірню зорьку ви спізнались. Це обов'язково... Запізнення на вечірню зорьку – це мисливський закон. Виходячи ще з дому, – та що там виходячи! – ви ще напередодні знаєте, що на вечірню зорьку ви обов'язково не встигнете, от через це саме ви, в день виїзду на полювання, ще зранку все вкладаєте, ще зранку ви щось забуваєте, і в час од'їзду ви вибігаєте з хати, летите чи то на вокзал, чи до машини, на запитання знайомих «Куди?» – кидаєте: «Спішу, щоб на вечірню зорьку спізнитись», і галопом далі...» [Вишня : 8].

Є категорія людей, яку письменник у своїх творах засуджує. Це браконьєри. «Браконьєр – це, власне кажучи, людина тільки зверху: в неї, коли починати знизу, – дві ноги, черево, груди, дві руки, писок, баньки, голова й кашкет або капелюха на голові» [Вишня : 53], – зауважує він. Навіть назви частин тіла використовує у заниженому тоні (черево, писок, баньки), що підкреслює відповідне авторське ставлення до цієї когорти «людей». Він навіть не вважає браконьєрів за людей: «У баньках (у людей ці штуки зуться – очі) нема ні радості, ні суму, самі тільки хитрощі. У людей очі дивляться, а баньки в браконьєра – бігають. Серця в браконьєра нема. Замість серця в нього торбочка з м'язів. Торбочка ця в нього спеціально для того, щоб сильно дуже калататися, коли хтось тюкне. Оце й є – браконьєр» [Вишня : 53]. Через гумор та іронію митець критикує тих, хто знищує фауну заради задоволення, показуючи, що така байдужість є загрозою для екологічного балансу.

Висновки. У «Мисливських усмішках» Остап Вишня утверджує природоцентричну екологічну свідомість, підкреслюючи, що природа є найбільшою цінністю для людства, тож люди мають дбати про гармонійне співіснування з нею та підтримувати екологічний баланс. Екоцентричність світогляду автора виявляється у відтворенні позитивних образів природи та негативних образів браконьєрів, що

створює відповідні нарративні стратегії, спрямовані на любов до природи, гармонізацію відносин людини і довкілля.

Автор звертається до теми взаємодії людини з природою через призму гумору і сатири, зображує мисливців як представників суспільства, котрі, попри своє захоплення природою, часто поводяться з нею легковажно і бездумно. Використовуючи іронічні елементи та живі, динамічні, деколи ідеалістичні образи тварин, демонструє природний світ як вразливу, але водночас

величну силу, що заслуговує на повагу та дбайливе ставлення. Тварини постають не лише як об'єкти полювання, а як носії природної гармонії, що перебуває під загрозою людської байдужості. Гумор у творах слугує ефективним засобом критики: він розкриває абсурдність руйнівного ставлення до природи і спонукає до глибшого розуміння необхідності відповідального, гармонійного співіснування з нею, оскільки саме у ній людина може віднайти власну духовність та зберегти ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Г. «Подай свій хліб – і я скажу, хто ти...»: до 110-річчя від дня народження Остапа Вишні. *Вітчизна*. 1999. № 11-12. С. 131–140.
2. Вертипорох О. Екокритика як модель інтерпретації сучасного художнього тексту (на матеріалі романістики Євгена Пашковського). *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2021. № 36. Том 1. С. 122–127.
3. Вишня О. Мисливські усмішки. Харків: Фоліо, 2013. 189 с.
4. Гальченко В. «Десятирічка» Остапа Вишні: рукопис із шухляди часів незалежності. *Слово і час*. 2007. № 8. С. 57–69.
5. Гальченко С. Історія тексту. Джерелознавчі і текстологічні аспекти творчості П. Г. Тичини, В. М. Сосюри та Остапа Вишні. К.: Наук. думка, 2014. 687 с.
6. Горболіс Л. Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі «Лісової пісні» Лесі Українки). *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3. № 3. С. 5–10.
7. Горболіс Л. Екологічна культура героїв у художньому потрактуванні українських письменників. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 132 с.
8. Гриценко О. Остап Вишня в українській культурі пам'яті: «Король тиражів», «народний гуморист», суспільна інституція, знаряддя пропаганди, «національний мученик». Київ, 2019. 390 с.
9. Зуб І. Остап Вишня: Нарис життя і творчості. К.: Дніпро, 1989. 239 с.
10. Клочек Г. Природа в творах Ліни Костенко // Костенко Л. Біографія. Вибрані поезії. «Маруся Чурай». Кіровоград: Степова Еллада, 1999. С. 5–23.
11. Косяченко В. «Письменники так, спроста не бувають...». Про Остапа Вишню. *Слово і час*. 1993. № 7. С. 19–24.
12. Мовчан Ф. Король українського тиражу 20-х років ХХ століття (Остап Вишня). *Українська мова та література*. 1997. № 25–28. С. 18–22.
13. Олешко А. Екокритицизм як напрямок літературних досліджень. *Матеріали науково-практичної конференції «Новини передової науки» (м. Софія, 15–22 травня, 2016 р.)*. Софія: Бял ГРАД-БГ, 2016.
14. Про Остапа Вишню: Спогади / Упоряд. В. Губенко-Маслюченко, А. Журавський. Київ: Радянський письменник, 1989. 334 с.
15. Сухенко І. Екокритичні орієнтири на сучасному етапі літературознавчих досліджень: проблема визначення. *Актуальні проблеми та перспективи дослідження літератури зарубіжних країн*. 2011. С. 259–266.
16. Ткачук М. Людина і природа в українській літературі крізь призму екокритики. *Дивослово*. 2011. № 6. С. 52–56.
17. Цеков Ю. Остап Вишня – відомий і невідомий (До 100-річчя з дня народження письменника). *Українська мова і література в школі*. 1989. № 11. С. 3-10.
18. Шедловська М. Означення та типи екологічної свідомості. *Український соціум*. 2011. № 2. С. 95–100.

REFERENCES

1. Bilous H. (1999) «Podai svii khlib – i ya skazhu, khto ty...»: do 110-richchia vid dnia narodzhennia Ostapa Vyshni [“Give me your bread – and I will tell you who you are...”: to the 110th anniversary of Ostap Vyshny's birth]. *Vitchyzna*, no. 11–12, pp. 131–140 (in Ukrainian).
2. Vertyporokh O. (2021) Ekokrytyka yak model interpretatsii suchasnoho khudozhnoho tekstu (na materialy romanistyky Yevhena Pashkovskoho) [Ecocriticism as a model of interpretation of a modern literary text (based on the material of Yevhen Pashkovsky's novels)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Movoznavstvo. Literaturoznavstvo*, vol. 36, no. 1, pp. 122–127 (in Ukrainian).
3. Vyshnia O. (2013) Myslyvski usmishky [Hunting Smiles]. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).

4. Halchenko V. (2007) «Desiatyrichka» Ostapa Vyshni: rukopys iz shukhliady chasiv nezalezhnosti [“The Ten-Ring Book” by Ostap Vyshny: a manuscript from a drawer during the independence period]. *Slovo i chas*, no. 8, pp. 57–69 (in Ukrainian).
5. Halchenko S. (2014) Istoriiia tekstu. Dzhereloznavchi i tekstolohichni aspekty tvorchoosti P. H. Tychyny, V. M. Sosiury ta Ostapa Vyshni [History of the text. Source and textual aspects of the work of P. G. Tychyna, V. M. Sosiura and Ostap Vyshna]. Kyiv: Nauk. Dumka (in Ukrainian).
6. Horbolis L. (2011) Ekokrytychni vymiry ukrainskoi literatury: dotsilnist i pryiniatnist zastosuvannya (na prykladi «Lisovoi pisni» Lesi Ukrainky). [Ecocritical dimensions of Ukrainian literature: feasibility and acceptability of application (on the example of Lesya Ukrainka’s “Forest Song”)]. *Filolohichni traktaty*, vol. 3, no. 3, pp. 5–10 (in Ukrainian).
7. Horbolis L. (2010) Ekolohichna kultura heroiv u khudozhnomu potraktuvanni ukrainskykh pysmennykiv [Ecological culture of heroes in the artistic interpretation of Ukrainian writers]. Sumy (in Ukrainian).
8. Hrytsenko O. (2019) Ostap Vyshnia v ukrainskii kulturi pam’iati: «Korol tyrazhiv», «narodnyi humoryst», suspilna instytutsiia, znariaddia propahandy, «natsionalnyi muchenyk». [Ostap Vyshnya in the Ukrainian culture of memory: “King of circulations”, “folk humorist”, public institution, tool of propaganda, “national martyr”]. Kyiv (in Ukrainian).
9. Zub I. (1989) Ostap Vyshnia: Narys zhyttia i tvorchoosti [Ostap Vyshnya: An Essay on Life and Creativity]. Kyiv: Dnipro (in Ukrainian).
10. Klochek H. (1999) Pryroda v tvorakh Liny Kostenko [Nature in the works of Lina Kostenko] // Kostenko L. Biografia. Vybrani poezii. «Marusia Churai». [Biography. Selected poems. “Marusya Churay”]. Kirovohrad: Stepova Ellada (in Ukrainian).
11. Kosiachenko V. (1993) «Pysmennyky tak, sprosta ne buvaiut...». Pro Ostapa Vyshniu [“Writers don’t just happen...”. About Ostap Vyshnya]. *Slovo i chas*, no. 7, pp. 19–24 (in Ukrainian).
12. Movchan F. (1997) Korol ukrainskoho tyrazhu 20-kh rokiv XX stolittia (Ostap Vyshnia) [The King of Ukrainian Circulation in the 1920s (Ostap Vyshnya)]. *Ukrainska mova ta literatura*, no. 25-28, pp. 18–22 (in Ukrainian).
13. Oleshko A. (2016) Ekokrytytsyzm yak napriamok literaturnykh doslidzhen [Ecocriticism as a Direction of Literary Research]. *Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii “Novyny peredovoi nauky”* (m. Sofiia, 15–22 travnia, 2016). Sofiia : Bial HRAD-BH (in Ukrainian).
14. Pro Ostapa Vyshniu: Spohady (1989) [About Ostap Vyshnya: Memories] / Uporiad. V. Hubenko-Masliuchenko, A. Zhuravskiy. Kyiv (in Ukrainian).
15. Sukhenko I. (2011) Ekokrytychni oriientyry na suchasnomu etapi literaturoznavchykh doslidzhen: problema vyznachennia [Ecocritical guidelines at the current stage of literary studies: the problem of definition.]. *Aktualni problemy ta perspektyvy doslidzhennia literatury zarubizhnykh krain*, pp. 259–266 (in Ukrainian).
16. Tkachuk M. (2011) Liudyna i pryroda v ukrainskii literaturi kriz pryzmu ekokrytyky [Man and Nature in Ukrainian Literature through the Prism of Ecocriticism]. *Dyvoslovo*, no. 6, pp. 52–56 (in Ukrainian).
17. Tsekov Yu. (1989) Ostap Vyshnia – vidomyi i nevidomyi (Do 100-richchia z dnia narodzhennia pysmennyka) [Ostap Vyshnya – known and unknown (To the 100th anniversary of the writer’s birth)]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, no. 11, pp. 3–10 (in Ukrainian).
18. Shedlovska M. (2011) Oznachennia ta typy ekolohichnoi svidomosti [Definitions and types of ecological consciousness]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 2, 95–100 (in Ukrainian).

T. YU. URYS

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature,
Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine
E-mail: t.y.uryys@udu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7933-4737>*

O. V. ONATSKA

*Applicant for the Second Level of Higher Education
Educational Programme “Secondary Education. Ukrainian Language and Literature”,
Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine
E-mail: 19fuf.o.onatska@std.npu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-9616-8256>*

**ECOLOGICAL AWARENESS IN THE COLLECTION «HUNTING SMILES»
BY OSTAP VYSHNYA: A REFLECTION OF THE INTERACTION BETWEEN HUMANS
AND NATURE**

The article analyzes Ostap Vyshnya's "Hunting Smiles" from the standpoint of ecocriticism. In this series of short humorous stories, the author reveals with humour and irony deep issues of human interaction with the natural environment, depicting scenes of hunting adventures, descriptions of nature and the accompanying hunting traditions. Behind the superficial lightness and humorous form are hidden deep reflections on man, his interaction with nature, as well as on social realities and personal freedom in the conditions of Soviet reality. Smiles are distinguished by subtle humour, irony and picturesqueness of images that recreate the nature of Ukraine and the character of its people. The writer's humour reveals a hidden protest against the destruction of national identity and restrictions on freedom of speech, which made his works an important element of cultural resistance to the totalitarian system.

The collection outlines the features of the formation of readers' ecological consciousness and examines the relationship between human activity (hunting, fishing) and the ecological system, where nature appears as self-sufficient, self-valuable and requires careful treatment.

In «Hunting Smiles», Ostap Vyshnya affirms nature-centric ecological consciousness, emphasizing that nature is the most excellent value for humanity, so people should take care of harmonious coexistence with it and maintain ecological balance. The ecocentricity of the author's worldview manifests in the reproduction of positive images of nature and negative images of poachers, creating appropriate narrative strategies aimed at love for nature and harmonising human and environmental relations. Animals in the works appear not simply as prey but as symbols of natural balance and harmony, calling for respect and responsibility. The writer condemns the actions of poachers and their detrimental impact on the environment. Through comic situations and exaggeration, the author draws attention to the serious consequences of a thoughtless attitude towards nature, actualizing the issue of human responsibility towards it.

It is emphasised that the work of Ostap Vyshnya is of great importance in forming the ecological consciousness of readers and promoting cultural awareness of the need for harmonious coexistence with nature.

Key words: ecocriticism, ecological consciousness, nature, "smiles", Ostap Vyshnya, "Hunting Smiles", humour.

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 811.11:378(477)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.5>

Л. О. ДОЛОЖЕВСЬКА

*старший викладач кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: gromovalyudmilka@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-0380-4217>*

А. П. МАРТИНЮК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: alla-mart@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5979-3936>*

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Стаття розглядає національні особливості викладання іноземних мов в Україні та вплив міжнародних стандартів на розвиток освітніх практик. Автори відмічають перспективи для українських громадян у міжнародному середовищі. У статті згадані українські та зарубіжні вчені, які займалися питанням національних особливостей викладання іноземних мов. Розглядаються основні напрями вдосконалення мовної освіти в Україні, виклики, що постають перед освітянами та державою, і можливі шляхи їх вирішення. Автори виділяють основні методи навчання мов, які набули популярності починаючи з середини ХХ століття, вказують на їх переваги та недоліки, надають рекомендації доцільності їх використання та вибору найефективнішого підходу. Відмічається важлива роль цифровізації освіти, що дозволяє використовувати онлайн-платформи та мультимедійні засоби. Особливу увагу приділено ролі Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (CEFR) у формуванні єдиних підходів до навчання, оцінювання та розробки навчальних програм. Розглянуто ключові аспекти інтеграції міжнародних стандартів у шкільну та вищу освіту, їх вплив на методики викладання, використання сучасних технологій, а також популяризацію міжнародних мовних іспитів. Автори зазначають, що ці стандарти й наукові підходи допомогли створити єдину систему для викладання іноземних мов у глобальному масштабі, забезпечуючи взаємне визнання рівнів володіння мовами та підходів до їх викладання. У статті також окреслено основні виклики, що виникають у процесі впровадження міжнародних стандартів, та перспективи їх подолання. Розглядаються стратегічні напрями вдосконалення мовної освіти та потенційні можливості для її подальшого розвитку. Автори акцентують на важливості гармонійного поєднання традиційних методів із сучасними технологіями для створення ефективної та доступної системи мовного навчання.

Ключові слова: мовна освіта, освітні стандарти, методи навчання, Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, цифровізація навчання.

Постановка проблеми. Мовна освіта відіграє ключову роль у формуванні світогляду особистості, розвитку її комунікативних навичок та підготовці до життя в багатомовному суспільстві. Україна, як держава з багатим історичним і культурним надбанням, прагне до гармонійного поєднання навчання державної мови з вивченням іноземних мов. Українська мова, як державна, є основою національної ідентичності і її підтримка залишається важливим

завданням освітньої системи. Однак, іноземні мови також займають важливе місце у системі освіти України, зважаючи на глобалізаційні процеси та інтеграцію країни до європейського освітнього простору.

Система викладання іноземних мов в Україні має багатий історичний досвід, який формувалася під впливом різних культурно-історичних обставин. Так наприклад, у радянський період домінуючою була російська як основна мова

спілкування народів, що входили до складу даної імперії. Однак, після здобуття незалежності пріоритетними стали європейські мови, зокрема, англійська, німецька, французька та іспанська. Останнім часом ми можемо побачити як на арену виходить вивчення азійських мов, особливо китайської, корейської та японської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням національних особливостей викладання іноземних мов займалося багато вчених як вітчизняних так і зарубіжних. Їх дослідження охоплюють різні аспекти, включаючи педагогічну методологію, культурні відмінності, психологію навчання та соціолінгвістику.

Зокрема, ідеї Джона Дьюї (англ. John Dewey, 1859–1952 pp.) – американського психолога та засновника педагогічного прагматизму, про зв'язок освіти з життям та культурою, значною мірою вплинули на підхід до навчання мов з урахуванням саме національного контексту і бачення світу здобувачем. [Дьюї] Людмила Архипенко, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, досліджувала методику засвоєння синтаксичних конструкцій під час вивчення української мови як іноземної та асиміляцію англіцизмів пересічними носіями мови. Також вона запропонувала підхід як можна підійти до вивчення проблеми лексичного пристосування іншомовних слів у рідній мові [Архипенко].

Значно більша кількість вчених займається проблемою введення міжнародних стандартів викладання іноземних мов. Вони створюють та вдосконалюють підходи до стандартизації навчання. Дослідження у цій сфері охоплюють розробку методик, тестів і шаблонів, що забезпечують узгодженість процесу викладання мов на міжнародному рівні.

Вільям Літлвуд проводить дослідження того як люди оволодівають першою мовою, а також як ці процеси впливають на оволодіння другою мовою. На чітких прикладах вчений показує з якими щоденними проблемами люди стикаються під час викладання та вивчення мов [Littlewood].

Відомий американський лінгвіст та піонер контрастивної лінгвістики Роберт Ладло, роз-

робляв моделі для викладання іноземних мов і створення тестів, що враховують різницю між мовами. Його ключова робота «Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers» розглядає як лінгвістичні відмінності між мовами впливають на процес навчання і викладання мов.

Сандра Савіньйон розробила концепцію комунікативної компетенції, яка стала основою для багатьох міжнародних стандартів викладання. Вона пропонує вважати комунікативною компетентністю здатність особи ефективно діяти в комунікативних реаліях, враховуючи адаптацію лінгвістичних навичок до основної інформації мовного та немовного характеру щодо одного чи кількох співрозмовників [Savignon].

Мета статті. Метою даної статті є проаналізувати національні особливості викладання іноземних мов в Україні та вплив міжнародних стандартів на розвиток освітніх практик, розглянути найпоширеніші методи навчання, їхні особливості та рекомендації щодо вибору найефективнішого підходу, простежити основні напрями вдосконалення мовної освіти в Україні, виклики, що постають перед освітянами, та можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. В Україні викладання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти регулюється державними освітніми стандартами, які нині враховують концепцію «Нової української школи» (НУШ). Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти визначає основні цілі та завдання викладання іноземних мов. Одним із ключових аспектів є формування комунікативної компетентності, що включає:

- розуміння та використання мовленнєвих структур;
- розвиток аудіювання, читання, письма та говоріння;
- інтеграція культурологічного компоненту.

У вищій школі існують затверджені стандарти освіти для всіх рівнів: бакалавра, магістра та доктора філософії. Вони розробляються для кожної спеціальності й визначають компетентності, результати навчання, структуру програм, а також обсяг кредитів. Ці стандарти регулюються Міністерством освіти і науки України (МОН) та відповідають сучасним європейським вимогам [Затверджені].

Основними компонентами стандартів є:

- Загальні й спеціальні компетентності.
- Обов'язкові результати навчання, що включають знання, вміння та навички, необхідні для успішного працевлаштування або подальшого навчання.
- Критерії оцінювання результатів.
- Обсяг і структура навчальних планів.

Вивчення іноземної мови є важливим завданням для багатьох людей у сучасному світі. Успішне оволодіння мовою залежить не лише від мотивації, але й від правильно обраних методів. Існує безліч поглядів на вивчення іноземних мов, кожен із яких має свої переваги та недоліки. Одним з найстаріших методів є граматико-перекладний. Його мета – вивчення граматичних правил та переклад текстів, що зумовлює розвиток письмових навичок і розуміння структури мови. Основні прийоми, які використовуються у цьому методі – це вивчення граматичних правил, читання текстів і їх переклад та зосередження на письмовому мовленні. Цей метод допомагає глибоко зрозуміти граматичну будову мови та чудово підходить для академічного середовища. Проте, він приділяє недостатньо уваги до розвитку усного мовлення і знання отримані таким методом складно застосовувати на практиці, реальних ситуаціях, тому найкраще він підходить для тих хто має сильну схильність до логічного мислення і любить вивчати правила.

У другій половині ХХ століття набув популярності комунікативний метод, метою якого є розвиток навичок спілкування в реальних життєвих ситуаціях. Такий підхід передбачає активне використання мови вже з перших занять. Комунікативний метод окреслює використання мови як засобу спілкування. Він використовує інтерактивні вправи, рольові ігри та дискусії. Менше уваги звертається на граматику, а більше на практичне застосування. Цей метод підходить для вивчення мови у природному середовищі. Проте, для тих хто звик до чітких правил комунікативний метод є недостатньо структурованим та потребує активної участі і високого рівня мотивації. Він є ідеальним для людей які хочуть швидко заговорити мовою та використовувати її в повсякденному житті.

У середині ХХ століття виник аудіо-лінгвальний метод, який базується на повторенні

та закріпленні мовних зразків через слухання та говоріння. В основі цього методу лежить автоматизація навичок. Основними характеристиками даного способу вивчення мов є використання аудіоматеріалів для навчання, постійне повторення фраз і діалогів, імітація носіїв мови. Звичайно, він допомагає швидко запам'ятовувати фрази, розвиває правильно вимову, проте, серед недоліків можна виділити обмежене розуміння граматики та монотонність вправ. Цей метод є корисним для розвитку слухових навичок і вивчення основних розмовних конструкцій.

Метод повного занурення (immersive learning) передбачає вивчення мови через її максимальне використання в реальному середовищі. Занурення може бути повним, наприклад життя в іншій країні, або ж частковим, як от мовні курси. Такий спосіб вивчення мови визначає постійний контакт з мовою, її використання в реальних ситуаціях та відсутність перекладу на рідну мову. Він є ефективним для розвитку усіх мовних навичок і передбачає природність вивчення. Проте, для початківців даний метод може бути досить стресовим. Якщо ж занурення передбачає життя в іншій країні, то він допускає високі витрати на перебування у цій країні. Даний метод є оптимальним для тих хто має можливість подорожувати або жити в іншомовному середовищі.

Сьогодні технології відіграють важливу роль у навчанні іноземних мов. Цифровізація освіти дозволяє використовувати онлайн-платформи та мультимедійні засоби. Серед найбільш популярних є мобільні додатки такі як Duolingo, Babbel, Memrise, онлайн курси та платформи на кшталт Coursera, Preply, а також відео та аудіо уроки на YouTube. Сучасні технології є доступними і дозволяють навчатися гнучко. Здобувач може самостійно вибирати тему і темп навчання. Однак, відсутність живого спілкування та ризик втратити мотивацію через нестачу дисципліни роблять навчання не завжди успішним. Використання ігрових технологій, проектних завдань, які мотивують здобувачів до активного вивчення мов, є важливим напрямом. Це сприяє залученню у процес, розвитку критичного мислення та творчості.

Успіх у вивченні іноземної мови залежить від поєднання методів, які найкраще відповіда-

ють потребам і стилю навчання кожної людини. Для тих, хто прагне заговорити швидко, підійдуть комунікативний метод чи метод повного занурення. Якщо ж важливе глибоке розуміння структури мови, варто звернутися до граматико-перекладного підходу. Сучасні технології допоможуть доповнити навчання та зробити його більш цікавим і доступним.

Ефективне вивчення мови – це процес, який потребує часу, зусиль і правильного підходу. Головне – знайти метод, який мотивуватиме здобувача і дозволить досягти мовних цілей.

В Україні, де інтеграція в міжнародну спільноту є одним із ключових пріоритетів, особливу роль у вивченні іноземних мов відіграють міжнародні стандарти. Вони визначають підходи до навчання, оцінювання та розробки навчальних матеріалів, а також сприяють уніфікації освітніх процесів із загальносвітовими тенденціями.

Одним із найбільш впливових міжнародних стандартів є Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (CEFR), прийняті Радою Європи. Цей документ встановлює спільні критерії для визначення рівня володіння мовою, що дозволяє створювати єдиний підхід до навчання та оцінювання. Згідно з даними рекомендаціями загальні вміння поділяються на уміння, знання та екзистенціальні уміння, які включають в себе мовні, соціолінгвістичні та прагматичні вміння. Вивчаючи мову, людина може розвинути різні ступені володіння нею, які розділені на стандартні рівні. Основними рівнями CEFR:

- A1, A2 – початковий рівень (Basic User);
  - B1, B2 – середній рівень (Independent User);
  - C1, C2 – високий рівень (Proficient User).
- [Common]

Така система поділу дозволяє українським навчальним закладам вибудовувати курси та заняття відповідно до міжнародних стандартів, що сприяє зрозумілості та узгодженості освітніх програм як усередині країни, так і за її межами. Впровадження таких моделей у середній та вищій освіті сприяє підвищенню конкурентоспроможності українців на міжнародному ринку праці.

Міжнародні стандарти також формують сучасні методики викладання іноземних мов.

Наприклад, акцент робиться на комунікативний підхід, де основна увага приділяється розвитку навичок спілкування, а не лише граматики чи лексики. Це відповідає вимогам CEFR, які орієнтовані на практичне використання мови. Участь у міжнародних проєктах, програмах обміну та партнерстві з освітніми установами за кордоном сприяє вдосконаленню методик викладання, обміну досвідом та підвищенню престижу української освіти на міжнародній арені.

Методики, базовані на міжнародних стандартах, стимулюють:

1. Інтерактивність – використання рольових ігор, дискусій, симуляцій реальних ситуацій.
2. Інтеграцію технологій – використання мобільних додатків, онлайн-курсів та віртуальних класів.
3. Індивідуальний підхід – адаптацію навчальних програм до потреб кожного учня.

Це робить процес навчання цікавішим та ефективнішим, а також допомагає учням швидше досягати практичних результатів.

Не можна не відмітити вплив міжнародних стандартів на систему оцінювання знань. В Україні дедалі популярнішими стають міжнародні іспити, такі як TOEFL, IELTS, Cambridge English, DELF/DALF, TestDaF, які визнаються в усьому світі.

Переваги впровадження міжнародних іспитів:

- Об'єктивність оцінювання – тестування проходить за уніфікованими критеріями, що мінімізує суб'єктивний фактор.
- Підтвердження рівня знань – сертифікати таких іспитів визнаються міжнародними роботодавцями та університетами.
- Мотивація до навчання – здобувачі мають чітку ціль і розуміння, що їхні зусилля будуть винагороджені.

Завдяки цим іспитам українські студенти та працівники можуть продемонструвати свої знання іноземної мови на міжнародному рівні.

В українських навчальних закладах активно впроваджуються міжнародні стандарти. У закладах середньої освіти програми з іноземних мов включають теми, які відповідають рівням CEFR. Стандарти вищої школи передбачають, що здобувачі освіти повинні досягти певного рівня володіння мовою, зазвичай це

рівень B2, щоб завершити навчання. Під час підготовки та сертифікації педагогів, враховується їх рівень володіння іноземною мовою. Це сприяє уніфікації української освіти з міжнародними стандартами, що є важливим кроком на шляху до інтеграції у світову спільноту.

Варто зазначити, що впровадження міжнародних стандартів також супроводжується проблемами та викликами. Серед основних варто відзначити недостатнє фінансування освітньої галузі, зокрема, у закупівлі сучасних навчальних матеріалів та технологій, а також недостатнє фінансування реформ. Перспективи розвитку вивчення мов пов'язані з низкою актуальних викликів, таких як цифровізація, необхідність збереження національної мови та культури, а також інтеграція новітніх освітніх технологій.

Однією з основних вимог мовної освіти в Україні є забезпечення високої якості навчання, особливо в умовах децентралізації та цифровізації. Не всі регіони країни мають рівний доступ до сучасних навчальних ресурсів, кваліфікованих вчителів та інноваційних методів викладання. Зрозуміло, що більш кваліфіковані та досвідчені педагоги намагаються працювати в міських навчальних закладах. Деякі викладачі мають недостатній рівень підготовки для роботи за міжнародними стандартами. Для забезпечення високого рівня мовної освіти необхідно інвестувати в підготовку педагогів. Це включає професійний розвиток, участь у міжнародних стажуваннях, впровадження тренінгів з новітніх методик викладання.

Крім того, інтеграція в освітню систему іноземних мов часто супроводжується проблемою мовного перенавантаження учасників навчального процесу. Це може викликати складнощі в поєднанні навчання рідної та іноземних мов, особливо у школах з навчанням мовами національних меншин. В умовах постійного оновлення освітніх стандартів, педагогам необхідно не лише досконало володіти мовами, але й використовувати сучасні методики, цифрові платформи та інструменти для ефективного навчання.

Для вдосконалення вивчення мов в Україні необхідно враховувати деякі стратегічні напрямки. Першим з таких напрямків можна

визначити цифровізацію навчання. Інтеграція цифрових технологій в процес навчання дозволяє зробити його більш ефективним і доступним. Використання онлайн платформ, інтерактивних вправ та додатків для вивчення мов створює можливості для персоналізованого підходу до кожного здобувача знань. Особливо актуальним цей підхід став з поширенням пандемії COVID-19, пізніше, з початком повномасштабного вторгнення в Україну.

Сучасне вивчення мов має сприяти розвитку багатомовності, зокрема, через інтеграцію курсів з вивчення кількох мов, починаючи з раннього віку. Важливо також розвивати міжкультурну компетентність, яка допоможе здобувачам краще розуміти особливості інших народів та культур.

Проте, ці виклики стимулюють розробку державних програм підтримки освіти, співпрацю з міжнародними організаціями та впровадження інноваційних технологій.

Міжнародні стандарти мають значний вплив на вивчення іноземних мов в Україні, покращуючи якість освіти та сприяючи інтеграції українців у світову спільноту. Вони не лише формують сучасні підходи до навчання, але й відкривають широкі можливості для здобувачів знань і фахівців. Попри виклики, впровадження міжнародних стандартів є важливим кроком на шляху до розвитку освіти, що відповідає вимогам XXI століття.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Мовна освіта є невід'ємною складовою освітнього процесу в Україні і значною мірою впливає на формування національної ідентичності, міжкультурного діалогу та інтеграції в глобальний простір. Розвиток мовної освіти в Україні має великий потенціал, адже вона є важливим чинником соціально-економічного прогресу та зміцнення міжнародного іміджу країни. Тож у найближчі роки важливим буде посилити роль рідної мови як основного елемента національної ідентичності, розширити доступ до якісного вивчення мов у всіх регіонах країни включаючи сільську місцевість та окуповані території, впроваджувати інноваційні технології які сприяють персоналізованому та ефективному вивченню мов та вдосконалити законодавство для регулювання мовної політики та підтримки розвитку мовної освіти.

Викладання іноземних мов в Україні перебуває на шляху модернізації, що включає адаптацію до міжнародних стандартів та врахування національних особливостей. Підвищення рівня мовної освіти сприятиме конкурентоспроможності українських громадян у глобальному світі та інтеграції країни до міжнародної спільноти.

Перспективи розвитку мовної освіти в Україні залежать від злагоджених дій уряду, освітніх установ, громадськості та міжнародної спіль-

ноти. Лише завдяки інтеграції сучасних технологій, збереженню національних цінностей і підвищенню якості навчання можна створити ефективну систему мовної освіти, яка відповідає викликам сьогодення та потребам майбутнього.

Вивчення мов має стати основою для формування нового покоління громадян, які володіють високими комунікативними навичками, є відкритими до світу та одночасно глибоко розуміють і цінують своє національне коріння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.
2. Дьюї Д. Досвід і освіта; [пер. з англ. Марії Василечко]. Л. : Кальварія, 2003. 84 с.
3. Littlewood, W. *Developing Context-Sensitive Pedagogy for Communicative Language Teaching*. London: Cambridge University Press, 2013. 22 p.
4. Savignon S.J. *Interpreting communicative language teaching. Context and concerns in teacher education*. Yale University Press: New Haven & London, 2002. 243 p.
5. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
6. Common European Framework of Reference for Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

REFERENCES

7. Arkhypenko L. M. (2005) *Inshomovni leksychni zapozychennia v ukrainskii movi: etapy i stupeni adaptatsii (na materialii anhlytsyzmiv u presi kintsia XX – pochatku XXI st.)* [Foreign Lexical Borrowings in the Ukrainian Language: Stages and Degrees of Adaptation (Based on Anglicisms in the Press of the Late 20th – Early 21st Century)] (PhD Thesis), Kharkiv: Kharkiv national university named after V. Karazin.
8. Diui D. *Dosvid i osvita*; [Experience and education]. – L. : Kalvariia, 2003. 84 s. (in Ukrainian)
9. Littlewood, W. *Developing Context-Sensitive Pedagogy for Communicative Language Teaching*. London: Cambridge University Press, 2013. 22 p.
10. Savignon S.J. *Interpreting communicative language teaching. Context and concerns in teacher education*. Yale University Press: New Haven & London, 2002. 243 p.
11. Zatverdzeni standarty vyshchoi osvity. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
12. Common European Framework of Reference for Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

L. O. DOLOZHEVSKA

*Senior Lecturer at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: gromovalyudmilka@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-0380-4217>*

A. P. MARTYNIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign and Ukrainian Philology Department,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: alla-mart@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5979-3936>*

TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM: NATIONAL CHARACTERISTICS AND INTERNATIONAL STANDARDS

The article examines the national characteristics of foreign language teaching in Ukraine and the impact of international standards on the development of educational practices. The authors highlight the opportunities for Ukrainian citizens in the international environment. The article references Ukrainian and foreign scholars who have studied the national features of foreign language teaching. It explores the main directions for improving language education in Ukraine, the challenges educators and the state face, and possible ways to address them. The authors identify the key language teaching methods that have gained popularity since the mid-20th century, outlining their advantages and disadvantages. Recommendations on the feasibility of using these methods and selecting the most effective approach are provided. The article emphasizes the significant role of digitalization in education, enabling the use of online platforms and multimedia tools. Special attention is given to the role of the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) in shaping unified approaches to teaching, assessment, and curriculum development. Key aspects of integrating international standards into school and higher education are examined, including their influence on teaching methodologies, the use of modern technologies, and the promotion of international language exams. The authors note that these standards and scientific approaches have contributed to the creation of a unified system for teaching foreign languages on a global scale, ensuring mutual recognition of language proficiency levels and teaching approaches. The article also outlines the main challenges encountered during the implementation of international standards and prospects for overcoming them. Strategic directions for improving language education and potential opportunities for its further development are discussed. The authors stress the importance of harmoniously combining traditional methods with modern technologies to create an effective and accessible language learning system.

Key words: language education, educational standards, teaching methods, Common European Framework of Reference for Languages, digitalization of education.

УДК 811.111'373.45

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.6>**О. В. ЗУБЕНКО**

*старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: xepazov@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-5435-5817>*

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СУЧАСНИЙ ЛЕКСИКОН
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Сучасний світ переживає стрімкий розвиток цифрових технологій та комунікацій, які стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Одним із найвпливовіших аспектів цифрової революції є соціальні мережі, які об'єднують мільйони користувачів по всьому світу. Зростання їхньої популярності суттєво вплинуло не лише на соціальну взаємодію, а й на мовні особливості багатьох культур, включаючи англomовну. Англійська мова, як глобальна мова міжнародного спілкування, найбільше піддається впливу змін, що йдуть від соціальних мереж. Мета статті полягає в аналізі впливу соціальних мереж на формування сучасного лексикону англійської мови та визначенні основних тенденцій у появі нових слів і виразів під впливом цифрових комунікацій. Предмет дослідження – лексичні зміни в англійській мові під впливом соціальних мереж. Об'єкт дослідження – сучасна англійська мова в умовах цифрової комунікації, зокрема в межах таких соціальних платформ, як Twitter, Instagram, TikTok та Facebook, які впливають на формування та поширення нових лексичних одиниць. Матеріалом дослідження слугують лексичні одиниці сучасної англійської мови, які з'явилися та поширилися завдяки соціальним мережам. Аналіз таких популярних платформ дозволив нам лексичні зміни умовно поділити на кілька груп: неологізми, скорочення та акроніми, фразеологічні одиниці та меми, хештеги. Зміни в сучасному лексиконі англійської мови виконують кілька важливих ролей: адаптація до нових реалій і технологій, швидка і ефективна комунікація, поширення культурних та соціальних трендів, взаємодія з глобальним контекстом, креативність і розвиток мови, а також вплив на традиційну мову. Проте нові лексичні одиниці можуть як швидко втрачати актуальність або значення, так і залишатися в лексиконі і продовжувати використовуватися, навіть коли їхнє первинне значення може трохи змінитися. Мовні новотвори є свідченням того, як цифрова культура не лише змінює комунікаційні практики, але й стає невід'ємною частиною мовної еволюції.

Ключові слова: соціальні мережі, англійська мова, неологізми, скорочення, акроніми, фразеологічні одиниці, меми, хештеги.

Повтановка проблеми. Сучасний світ переживає стрімкий розвиток цифрових технологій та комунікацій, які стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Одним із найвпливовіших аспектів цифрової революції є соціальні мережі, які об'єднують мільйони користувачів по всьому світу. Зростання їхньої популярності суттєво вплинуло не лише на соціальну взаємодію, а й на мовні особливості багатьох культур, включаючи англomовну. Англійська мова, як глобальна мова міжнародного спілкування, найбільше піддається впливу змін, що йдуть від соціальних мереж. Платформи на кшталт Twitter, Instagram, TikTok та Facebook створюють нове мовне середовище, де користувачі активно формують та поширюють неологізми, скорочення, хештеги, меми та сленгові вирази. У результаті мова не тільки адаптується до нових комунікаційних умов, але й розширюється за рахунок додавання великої кіль-

кості нових слів та виразів. Цей процес веде до формування так званої цифрової лексики, яка відображає не лише нові явища та поняття, але й особливості комунікації в умовах швидкої, інтерактивної та візуально орієнтованої цифрової культури.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженням впливу соціальних мереж на мову займаються багато зарубіжних вчених, серед яких британський лінгвіст Д. Крістал (D. Crystal), який спеціалізується на дослідженні англійської мови в умовах цифрового середовища; американська лінгвістка Н. Барон (N. Baron), яка досліджує як інтернет та мобільні технології змінили спосіб, яким ми використовуємо мову, включаючи скорочення, емодзі та інші нові мовні практики); лінгвістка та дослідниця Ж. Еббінгаузен (J. Ebbinghaus), яка працює над питаннями мовної адаптації під впливом цифрових платформ; канадська

лінгвістка Г. МакКаллох (G. McCulloch), яка аналізує, як соціальні мережі, меми та інтернет-комунікація формують нові мовні тенденції, впливаючи на лексику та стиль сучасної англійської мови; професор англійської лінгвістики К. Мейснер (Ch. Maier), яка вивчає глобалізацію англійської мови в цифровому контексті та багато інших.

Серед українських дослідників, можна виділити Л. Скопненко (праці стосуються впливу цифрових технологій і соціальних мереж на сучасну англійську мову, а також питань перекладу та адаптації цифрової лексики), Н. Клименко (дослідження зосереджені на неологізмах, що виникають під впливом соціальних мереж, а також на адаптації іноземної лексики, яку користувачі запозичують з англійських соціальних платформ), І. Корунська (дослідження зосереджені на проблемах перекладу та адаптації англійських неологізмів, що виникають під впливом нових технологій, зокрема в контексті глобальної цифровізації), О. Слободянюк (вивчає креативні аспекти словотворення та роль англійських неологізмів в онлайн-комунікації), Т. Кияк (досліджує виникнення неологізмів під впливом соціокультурних змін і технічного прогресу), С. Шумарова (розглядає феномен неологізмів та їхнє поширення серед користувачів соцмереж) та багато інших.

Незважаючи на наукові праці, що стосуються змін у лексиці англійської мови, дослідження лексики англійської мови під впливом соціальних мереж є актуальним, адже воно дозволяє зрозуміти, як змінюються мовні норми та стандарти під впливом нових технологій. Окрім того, аналіз цього феномену є важливим для вивчення змін у культурних та соціальних практиках, що проявляються через мову. Вплив соціальних мереж на лексичний склад англійської мови демонструє, як глобалізація та технологічний прогрес сприяють формуванню нових мовних тенденцій, що мають потенціал значно вплинути на майбутнє мови.

Мета статті полягає в аналізі впливу соціальних мереж на формування сучасного лексику англійської мови та визначенні основних тенденцій у появі нових слів і виразів під впливом цифрових комунікацій.

Основними завданнями є – визначити особливості появи нових слів та фраз у соціальних

мережах і їхню роль у сучасному лексиконі, проаналізувати процеси запозичення і трансформації англійських неологізмів у цифровому середовищі та оцінити, як зміни у мові, пов'язані із соціальними мережами, впливають на загальні мовні тенденції та розвиток англійської мови.

Предмет дослідження – лексичні зміни в англійській мові під впливом соціальних мереж, включаючи появу нових слів, фразеологічних одиниць, скорочень, сленгу та інтернет-мемів, які виникають у цифровому середовищі. Об'єкт дослідження – сучасна англійська мова в умовах цифрової комунікації, зокрема в межах таких соціальних платформ, як Twitter, Instagram, TikTok та Facebook, які впливають на формування та поширення нових лексичних одиниць. Матеріалом дослідження слугують лексичні одиниці сучасної англійської мови, які з'явилися та поширилися завдяки соціальним мережам.

У нашому дослідженні було використано лексико-семантичний аналіз для вивчення значення нових слів та фраз, що з'являються в англійській мові під впливом соціальних мереж, контент-аналіз для систематичного вивчення текстів із соціальних платформ (Twitter, Instagram, TikTok, Facebook), порівняльний аналіз для співставлення нових лексичних одиниць з традиційними формами англійської мови, а також дескриптивний метод для опису основних тенденцій у появі та поширенні неологізмів, а також особливостей їхнього функціонування в англійському лексиконі.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова, як глобальна мова міжнародного спілкування, піддається значному впливу нових медіа, що сприяє появі інноваційних мовних одиниць, котрі часто поширюються на глобальному рівні. Ці нові слова та вирази здебільшого виникають на популярних платформах, таких як Twitter, Instagram, TikTok та Facebook, і відображають поточні тенденції, культурні особливості та потреби швидкої цифрової комунікації.

М. Заплеталова (Zapletalová 2022 : 30), підкреслює, що вплив сайтів соціальних мереж на мову є більш драматичним, ніж спілкування віч-на-віч. Це пов'язано не лише з ширшим охопленням їхніх користувачів, але й з тим, що на сайтах соціальних мереж слабкіших зв'язків

більше, ніж у реальному житті. Ці зв'язки є важливими, оскільки вони корелюють зі зміною мови.

Інтернет зробив соціальні контакти з великою кількістю людей швидшими та зручнішими, незалежно від географічної відстані. Аналізуючи взаємодію користувачів в онлайн-спільнотах, дослідники можуть отримати інформацію про дані, до яких інакше було б важко або навіть неможливо отримати доступ. По-перше, це дозволяє дослідникам вивчати більшу та більш різноманітну популяцію, ніж це було б можливо за допомогою інших методів. По-друге, онлайн-дані часто точніші та детальніші, ніж дані, зібрані іншими способами [Rueger et al. 2023 : 2].

Аналіз таких популярних платформ, як Twitter, Instagram, TikTok та Facebook, дозволив нам лексичні зміни умовно поділити на кілька груп, кожна з яких виконує окремі комунікативні функції в цифровому середовищі та має свої особливості:

1. Неологізми

Неологізми – це нові слова, які закріплюються в мові і створені актом номінації, у тому числі й для позначення відомих понять під новим визначенням. Сюди належать абсолютно нові за формою та змістом слова, які є результатом появи нових кореневих елементів чи результатом запозичень [Тимчук, Погоріла 2018].

Неологізми є однією з найбільш помітних змін, що виникають внаслідок поширення соціальних мереж. Наприклад, такі слова, як *selfie* (фото самого себе), *influencer* (людина, що впливає на аудиторію через соцмережі), та *meme* (картинка, що передає ідею чи гумор), *unfriend* (видалити зі списку друзів), *binge-watch* (дивитися кілька епізодів серіалу підряд), *ghosting* (ігнорування когось без пояснення причин) стали звичними для англомовного світу. Ці слова з'явилися у зв'язку з новими явищами, які раніше не існували.

Я. Хижун та С. Дишлева [Хижун, Дишлева 2023 : 157] вважають, що за своїм призначенням неологізми можна розділити на чотири групи: 1) неологізми-номінації нових понять і реалій, що не існували раніше в соціокультурному досвіді народу (*cyberterrorism – a deliberate, politically motivated attack on information, computer systems, programs and data*); 2) неологізми-номінації

явищ, які вже існували в соціокультурному досвіді народу і не мали з тих чи інших причин свого найменування (*wild cycling – the activity of exploring the countryside by bicycle, using only small paths and lanes*); 3) неологізми-номінації реалій, що не існують в реальному житті, але прогнозовані, можливі в фантазіях, при подальшому розвитку науки і техніки (*cultured meat – meat grown from cells in a controlled environment*); 4) неологізми-синоніми, повні або ідеографічні, які є тотожними за значенням і стилістичним забарвленням вже наявним в англійській мові словам (*yucky – disgusting*).

За характером взаємодії плану вираження і плану змісту неологізми можна розділити на: 1) новоутворення, де новизна форми поєднується з новизною змісту (*troll – an individual who posts inflammatory, rude and obnoxious comments to an online community*); 2) транснамінації, які поєднують новизну форми зі значенням, були передані раніше іншою формою (*rainbowlicous – bright, colorful*); 3) семантичні інновації, або переосмислення (нове значення позначається формою, вже наявної в мові) (*on point – outstanding, perfectly executed*) [Хижун, Дишлева 2023 : 157-158].

2. Скорочення та акроніми

Скорочення є важливим елементом комунікації в умовах швидкого темпу спілкування. Популярні скорочення, такі як *LOL* (*laugh out loud – голосно сміятися*), *OMG* (*oh my God – о, Боже*), *BRB* (*be right back – скоро повернуся*), *IDK* (*I don't know – не знаю*), *GTG* – *Got to go* (*Потрібно йти*), *NP* – *No problem* (*Без проблем*), *TFW* – *That feeling when* (*Те відчуття, коли*), *Bae* – *Before anyone else* (*Перед усіма, коханий/кохана*), *TL;DR* – *Too long; didn't read* (*Занадто довго; не прочитав*), *XOXO* – *Hugs and kisses* (*Обійми і поцілунки*), *ICYMI* – *In case you missed it* (*Якщо ти пропустив*) широко використовуються користувачами соціальних мереж. Ці скорочення зручні у використанні, дозволяють зекономити час, необхідний на написання повних фраз, і стають універсальними у різних культурах, завдяки чому зберігається швидкість обміну інформацією.

Результати дослідження Н. Сунько та М. Бабюк показали, що у Твіттер-акаунтах медійних персон частіше зустрічаються графічні скорочення [Сунько, Бабюк 2023 : 183].

3. Фразеологічні одиниці та меми

Меми – це не просто картинки з підписами, а важлива частина цифрової культури, яка активно формує лексикон англійської мови. Такі фрази, як *Catch me outside*, *Ok boomer*, *Feels good man* та інші, виникають з інтернет-мемів і швидко набувають популярності. Завдяки соціальним мережам меми та їхні фразеологічні вирази легко розповсюджуються, перетворюючись на своєрідні символи, що позначають певні емоційні або соціальні явища.

Інтернет-мем синтезує в собі інформаційну та розважальну функції, тиражує прецедентну інформацію, репрезентуючи її в текстово-графічному форматі. Саме ці характеристики дозволяють віднести інтернет-мем до нових креолізованих способів опереативної ретрансляції інфопотоків. Інтернет-мем є потужним інструментом для поширення медійних фразеологізмів, і навпаки – медіа фразеологія є своєрідним «донором» нових мемів, актуалізованих в масовій комунікації [Сизонов 2023 : 72].

4. Хештеги

Хештеги (#) відіграють унікальну роль у соціальних мережах. Слова або фрази, що починаються з хештега, наприклад, *#ThrowbackThursday*, *#Foodie*, *#FOMO* (fear of missing out – страх пропустити щось важливе), стають лексичними одиницями, які не лише позначають певні теми, а й виконують функцію об'єднання користувачів за інтересами. Цей процес дає змогу створити нові комунікативні групи та впровадити нові ідеї в суспільну свідомість.

Перше місце за популярністю серед англійських хештегів належить таким: *#me #love #instadaily #selfie #photooftheday #fun #followme #smile #summer #swag #instalike #igers #tbt #picoftheday #follow4follow #tflers #fashion #like4like #follow #instagood #amazing #cute #friends #bestoftheday #happy #instatag #l4l #beautiful #likeforlike*. Найчастотніші хештеги пов'язані безпосередньо з наданням популярності своїм постам, не є інформативними. Найчастіше складаються з одного-двох слів, серед них зустрічаються аббревіатури та числові скорочення [Кольцова 2019 : 81].

Вважаємо, що зміни в сучасному лексиконі англійської мови виконують кілька важливих

ролей, пов'язаних із швидкими темпами розвитку технологій, змін у соціальних зв'язках та культурних трансформаціях.

1. Адаптація до нових реалій і технологій. Неологізми в цифровому середовищі часто з'являються як реакція на нові технології та явища, що виникають завдяки розвитку Інтернету, соціальних мереж і мобільних технологій. Наприклад, такі терміни, як *streaming*, *emoji*, *cloud computing* і *podcast*, стали невід'ємною частиною лексикону, що відображає нові способи комунікації, зберігання даних та взаємодії в цифровому просторі.

2. Швидка і ефективна комунікація. Цифрове середовище вимагає від користувачів швидкої, лаконічної та ефективної комунікації. Неологізми та скорочення допомагають відповісти на цю потребу, оскільки вони дозволяють значно спростити вираження думок, зменшуючи кількість слів і оптимізуючи процес обміну інформацією. Наприклад, аббревіатури *RT – Retweet* (*Перепублікувати*), *FF – Follow Friday* (*Піднесьтесь на це в п'ятницю, традиція в Twitter*), *BRB* (*be right back*), а також слова, що мають чітке та коротке значення, використовуються для вираження емоцій чи реакцій швидко і зручно, особливо у контексті мобільних повідомлень або постів у соцмережах.

3. Поширення культурних та соціальних трендів. Нові лексеми в цифровому середовищі часто відображають культурні та соціальні тенденції, що виникають завдяки поширенню цифрових технологій. Меми, вірусні відео, інтернет-культури, такі як *FOMO* (*fear of missing out*), *YOLO* (*you only live once*), *vibe*, *clout*, стали важливими символами для певних соціальних груп, особливо серед молоді. Вони відображають основні настрої і настрої часу, інтерпретуючи та інколи іронізуючи над соціальними явищами та поведінковими патернами.

4. Взаємодія з глобальним контекстом. Мовні новотвори у цифровому середовищі також слугують потужним засобом глобалізації, дозволяючи людям з різних країн і культур швидко адаптуватися до загальних стандартів комунікації. Вони стирають культурні бар'єри, об'єднуючи людей в онлайн-просторі. Наприклад, слова, пов'язані з Інтернет-трендами або технологіями, такі як *app* (*додаток*), *cloud* (*хмара*), *stream* (*номік*) або *viral* (*вірусний*),

розуміються та використовуються у багатьох країнах, незалежно від рідної мови.

5. Креативність і розвиток мови. Цифрове середовище також стимулює творчість у використанні мови. Платформи, як-от Twitter, дозволяють користувачам експериментувати з мовою, створюючи нові слова, фрази та вирази, які стають частиною цифрового лексикону. Завдяки обмеженому числу символів або необхідності висловлювати складні ідеї в мінімальний проміжок часу, користувачі винаходять нові форми мовлення. Наприклад, нові словотворчі процеси часто включають комбінування слів, використання афіксів або створення вигаданих слів: *Tweetstorm* (Серія твітів, які публікуються під ряд, щоб висловити довшу думку або розповідь, яка не вміщується в один твіт), *I had to write a tweetstorm to explain my thoughts on this issue*.

6. Вплив на традиційну мову. Такі нові слова та вирази можуть переходити в повсякденне вживання, стаючи частиною літературної мови або іноді навіть офіційних документів. Наприклад, терміни, що з'явилися в Інтернеті, такі як *vlog* (відеоблог), *App* (Application) вже активно використовуються не тільки в онлайн-середовищі, а й в офіційній комунікації.

Проте варто підкреслити, що нові лексичні одиниці, які виникають у соціальних мережах, мають свої особливості функціонування. Оскільки ці слова та вирази часто відображають специфічні культурні явища, вони можуть швидко втрачати актуальність або значення, наприклад, *planking* (мода на фотографування в позиції планки). Інші слова, навпаки, залишаються в лексиконі і продовжують використовуватися, навіть коли їхнє первинне значення може трохи змінитися. Наприклад, слово *viral* спочатку означало *вірусний*, але в контексті соцмереж означає *дуже популярний*, або *швидко поширюваний*. Такі зміни свідчать про здатність лексичних одиниць соціальних мереж

адаптуватися до нових контекстів, що робить їх важливими елементами англійської мови.

Погоджуємося з А. Моралес, яка робить висновок про те, що англійська мова чітко адаптувалася до XXI століття та використання нових технологій, і нові терміни є крихітною часткою мільйона слів, які були додані до словника англійської мови, щоб описати нові поняття та технології, з якими стикаються з розвитком Інтернет і цифрові технології. Інтернет справив глибокий вплив на англійську мову, що призвело до появи нових слів і виразів. А оскільки Інтернет продовжує розвиватися, цілком імовірно, що англійська мова продовжуватиме адаптуватися до нових концепцій і технологій, які з'являтимуться [Morales 2023 : 19].

Висновки. Соціальні мережі мають беззаперечний вплив на сучасний лексикон англійської мови, збагачуючи його новими словами, фразами, скороченнями та стилістичними особливостями. Це сприяє формуванню нових норм комунікації, де швидкість передачі інформації та візуальний контекст мають ключову роль. Завдяки платформам, які поширюють неологізми та меми, мова стає більш адаптивною, різноманітною і багатофункціональною. Нові лексеми відображають специфічні соціальні, культурні й технологічні процеси, що відбуваються в умовах глобалізації, цифровізації та розвитку Інтернет-комунікацій. Неологізми служать інструментами для конструювання ідентичності певних груп, що активно використовують цифрові платформи. Використання хештегів дозволяє користувачам з різних мовних груп ефективно взаємодіяти без значних мовних бар'єрів, створюючи спільний культурний простір, де нові лексичні одиниці поширюються швидко і без значних труднощів. Неологізми, скорочення, меми, акроніми та хештеги є свідченням того, як цифрова культура не лише змінює комунікаційні практики, але й стає невід'ємною частиною мовної еволюції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кольцова Ю. Є. Англійські та українські хештеги: компаративний аналіз. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 10 (2). С. 78–82.
2. Сизонов Д. Ю. Фразеологізація інтернет-мемів. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2023. № XLVII. С. 69–81.
3. Сунько Н. О., Бабюк М. В. Переклад скорочень як засобів мовної економії в медійному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. № 34 (73). С. 181–186.
4. Тимчук О. Т., Погоріла А. І. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 143–146.

5. Хижун Я., Дишлева С. Неологізми сучасної англійської мови: мовознавчий статус та параметри класифікації. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. № 1(23). С. 150–160.
6. Zapletalová M. Impact of Social Network Sites on the English Language: Bakalářská práce. Olomouc, 2022. 40 p.
7. Morales A. H. The impact of the Internet and the digital age on English vocabulary. 2023. 20 p. URL: https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/164831/Herrero_Morales_Alba.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Rueger J., Dolfmsma W., Aalbers R. Mining and analysing online social networks: Studying the dynamics of digital peer support. *MethodsX*. 2023. № 10. Pp. 1–15.

REFERENCES

1. Koltsova, Yu. Ye. (2019) Anhlomovni ta ukrainomovni kheshtehy: komparatyvnyi analiz [English-language and Ukrainian-language hashtags: a comparative analysis]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 10 (2), 78–82. [in Ukrainian].
2. Syzonov, D. Yu. (2023) Frazеологизация интернет-мемов [Phraseologisation of Internet memes]. *Aktualni problemy ukrainskoi lnhvistyky: teoriia i praktyka*, XLVII, 69–81. [in Ukrainian].
3. Sunko, N. O., Babiuk M. V. (2023) Pereklad skorochen yak zasobiv movnoi ekonomii v mediinomu dyskursi [Translation of abbreviations as a means of language economy in media discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka, 34 (73), 181–186. [in Ukrainian].
4. Tymchuk, O. T. & Pohorila, A. I. (2018) Osoblyvosti perekladu neologizmiv anhliiskoi movy [Peculiarities of translation of neologisms of the English language]. *Molodyi vchenyi*, 3, 143–146. [in Ukrainian].
5. Khyzhun, Ya. & Dyshleva, S. Neologizmy suchasnoi anhliiskoi movy: movoznavchyi status ta parametry klasyfikatsii [Neologisms of the modern English language: linguistic status and parameters of classification]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 1(23), 150–160. [in Ukrainian].
6. Zapletalova, M. (2022) Impact of Social Network Sites on the English Language: Bakalářská práce. Olomouc. 40 p.
7. Morales, A. H. (2023) The impact of the Internet and the digital age on English vocabulary. 20 p. URL : https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/164831/Herrero_Morales_Alba.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Rueger, J., Dolfmsma W. & Aalbers R. (2023) Mining and analysing online social networks: Studying the dynamics of digital peer support. *MethodsX*, 10, 1–15.

O. V. ZUBENKO

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes,
Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

E-mail: xenazov@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-5435-5817>

THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE MODERN ENGLISH LEXICON

The modern world is experiencing rapid development of digital technologies and communications, which have become an integral part of everyday life. One of the most influential aspects of the digital revolution is social networking, which connects millions of users around the world. The growth of their popularity has significantly affected not only social interaction, but also the linguistic features of many cultures, including the English-speaking one. The English language, as a global language of international communication, is the most affected by changes coming from social networks. The purpose of the article is to analyze the influence of social networks on the formation of the modern lexicon of the English language and to identify the main trends in the emergence of new words and expressions under the influence of digital communications. The subject of the study is lexical changes in the English language under the influence of social networks. The object of the study is the modern English language in the context of digital communication, in particular within such social platforms as Twitter, Instagram, TikTok and Facebook, which influence the formation and distribution of new lexical units. The research material is lexical units of the modern English language, which appeared and spread

thanks to social networks. Analysis of such popular platforms allowed us to conditionally divide lexical changes into several groups: neologisms, abbreviations and acronyms, phraseological units and memes, hashtags. Changes in the modern lexicon of the English language play several important roles: adaptation to new realities and technologies, fast and effective communication, spread of cultural and social trends, interaction with the global context, creativity and language development, as well as influence on the traditional language. However, new lexical items can either quickly lose relevance or meaning, or remain in the lexicon and continue to be used, even when their original meaning may change slightly. Linguistic innovations are evidence of how digital culture not only changes communication practices, but also becomes an integral part of linguistic evolution.

Key words: social networks, English language, neologisms, abbreviations, acronyms, phraseological units, memes, hashtags.

УДК 8125:8142:81`36:811.161.2:811.112.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.7>

С. В. КОРОТКОВА

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна

Електронна пошта: korotkovasvetlana555@gmail.com

<http://orcid.org/000-0001-6515-2273>

І. П. ШАЛДУГА

старший викладач,

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна

Електронна пошта: Shalduha.I.P@ntu.one

<http://orcid.org/0009-0003-1106-1861>

І. В. ХУРТАК

старший викладач,

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна

Електронна пошта: irinahurtak@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-0925-933X>

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ ВИСЛОВІВ З УКРАЇНСЬКОЇ НА НІМЕЦЬКУ МОВУ

Запропоноване дослідження присвячене розгляду особливостей перекладу емоційно-забарвлених виразів з української мови на німецьку. Його актуальність продиктована необхідністю зберегти нашу самобутню емоційність та експресію в іншомовному світі. Емоції передають ставлення мовця до певного предмета та явища, ототожнюються з експресією, національним мисленням і світосприйняттям, тому перекладати їх досить важко. Перехід емоційно-оцінної лексики з однієї мови в іншу завжди був у полі зацікавлень лінгвістів, однак ще й досі ця тема відкрита для інтерпретації.

У процесі роботи ми з'ясували сутність поняття емотивна лексика та критерії її поділу на окремі лексичні групи. Проаналізувавши специфіку передачі емоційно-маркованих слів від носія мови до реципієнта, ми встановили, що якість перекладу залежить від підходу та здібностей перекладача. Нами виявлено ефективні способи ретрансляції досліджуваної лексики з української мови на німецьку шляхом підбору повного еквівалента або заміни окремих частин висловлювання. Проаналізовано приклади перекладу емотивних засобів на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному і синтаксичному), враховуючи національно-культурний феномен української та німецької мов. Окрему увагу звернено на рецепцію сталих виразів та фразеологізмів.

З'ясовано, що відображення емоцій у мові є значною проблемою для перекладу, адже воно транслюється в тексті імпліцитними формами: натяками, алегорією, двозначністю, які часто є абсолютно неприйнятними в іншій мові. Також в текстах для перекладу може бути закладений символізм, який іноді важко зрозуміти. Особливо це стосується об'ємних метафор і фразеологічних зворотів, які у мові реципієнта не мають еквівалентів. Важливим чинником, що ускладнює переклад, є відсутність універсального способу адекватної передачі емотивного навантаження речень і текстів оригіналу.

Ключові слова: емоційно-забарвлена лексика, конотація, емотивність, перекладацька трансформація, еквівалент.

Постановка проблеми. Сьогодні, як і завжди, вагоме місце у мовній та концептуальній картині світу людини займають емоції. З їх допомогою проявляються внутрішні психічні процеси та формується оцінне ставлення до предметів і явищ навколишньої дійсності. Однією з функціональних характеристик нашого мовлення є наявність у ньому

емоційно-оцінних компонентів, що залежно від обставин набувають позитивного чи негативного забарвлення. Емоції завжди суб'єктивні, бо тісно пов'язані з внутрішнім станом того, хто говорить, а на письмі передаються конкретним набором лексико-синтаксичних комбінацій. Під емоційно-оцінною (конотативною) лексикою А. Стадній пропонує розуміти «лінгвістичний

феномен, особливий компонент, за допомогою якого виражається психічний стан мовця, його ставлення до предмета, об'єкта, адресата мовлення, тобто все те, що складає мету емотивної функції слова» [Стадній : 321].

Проблемами порівняльного вивчення емоцій займається лінгвістична наука емотіологія, однак ще й досі дослідникам не вдалося розробити їх еталонну класифікацію. Все тому, що у різних мовах емоції мають не однакову вербалізацію. Дається взнаки різнокультурне розуміння їхньої природи, розрізнена інтерпретація культурних систем, їх взаємодій та впливів. Існує багато способів вираження почуттів – від графічного запису, до жестів і знаків, які супроводжують мовлення, а їх неправильна інтерпретація може призвести до непорозуміння з носіями мови.

Світ людських емоцій та їх проявів надзвичайно строкатий, а з їх «розкодуванням» немає жодних труднощів, якщо йдеться про живе спілкування. Проблеми з'являються тоді, коли емоційно-забарвлена лексика потребує перекладу. Адже, перекладач має не лише правильно передати зміст, зберегти емоційний тон, стиль та культурний контекст, а й, за словами Г. Сокол, особливу увагу приділити способам відтворення емотивної лексики «на фонетичному, лексичному, синтаксичному рівнях. Це стосується слів, вигуків, словосполучень, фразеологічних виразів та речень, які надають виразності й колориту, відтворюють всі емоції, почуття та описують процес» [Сокол : 260].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості перекладу емоційно-забарвленої лексики завжди знаходиться у полі зору лінгвістів і перекладачів. Про це свідчать ґрунтовні праці В. Шаховського, Я. Гнезділової, Т. Трипольської, у яких особливе місце займає емоційно-оцінний дискурс. О. Янова вивчає емоційний аспект невербальної комунікації. О. Ковалюк називає емотивність лінгвістичною характеристикою тексту, сукупністю усіх мовних засобів, які показують емоційність того, хто говорить. О. Романова відносить до емотивної лексики слова і словосполучення, у яких проявляється емоціогенні знання та досвід про навколишній світ. Окремо варто виокремити праці І. Шаховської, А. Калити, О. Близнюка, Р. Зорівчака, Я. Федорко, Т. Яблонської, С. Чай-

ковської, Ю. Андрійченко, С. Гладь, В. Чабаненко, В. Юрченко тощо.

Одна більшість відомих на це час досліджень стосується особливостей відтворення англійсько-української емотивності засобами української мови. Ми пропонуємо дослідити, як самобутня українська емоційність та експресія передається німецькою. Адже через війну в Україні, носієм нашої мови вимушено стали переселенцями тепер на території багатьох європейських держав, тому числ. Німеччин, стикаються проблемами мовного ба'єр та адекватного перекладу їх висловлювань. Саме тому вважаємо тему нашої роботи цілком своєчасною **актуальною**. Її об'єктом стають емоційно-оцінні висловлювання, предметом – дослідження особливостей їх перекладу українською мовою на німецьку.

Мета статті – встановити закономірну трансформацію емоційно-оцінної лексики української мови при німецькомовному перекладі, визначити оптимальну перекладацьку модель для передачі емотивних висловлювань однієї мови на іншу. Доягнення поставлено мети передбачає проведення аналізу на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Серед цілого ряду мовних функцій емотивна виражає почуття мовця, його ставлення до події або ж спонукає співрозмовника реагувати на сказане. Саме вона (емотивна функція) визначає статус емоцій в житті людини. У перекладі з французької «емоція» означає «збудження, хвилювання». Вона виступає однією із форм відображення світу через внутрішні переживання або хвилювання. «Психологічний словник» за редакцією В. Войтка (1982) розглядає емоції як «процес ситуативного переживання, процес, що має сильне і регулююче значення для людського організму» [Психологічний : 61]. Досліджувати емоції надзвичайно складно, оскільки щоб їх зрозуміти, потрібно застосовувати комплексний підхід.

Емоції характеризують людську поведінку і маркують значущість певних об'єктів чи подій у зовнішньому та внутрішньому світі людини. На думку І. Шаховської, їх «найважливішою особливістю полягає у здатності до узагальнення та комунікації, тому емоційний досвід людини набагато ширший, ніж досвід її індивідуальних переживань» [Шаховська : 24].

Найбільш загальною класифікацією емоцій є їх розподіл на позитивні (щасливий, веселий, позитивний, радісний, приємний, дивовижний, прекрасний, фантастичний/ glücklich, fröhlich, positiv, freudig, angenehm, angenehm, erstaunlich, schön, fantastisch), негативні (дивний, розлука, ненависть, нудний, незадоволений, немилий, неприязнь, роздратування, гнів, досада, образа, тривога, відраза, огида/seltsam, Trennung, Hass, langweilig, unzufrieden, unangenehm, unschön, Abneigung, Irritation, Ärger, Verärgerung, Groll, Unmut, Angst, Ekel, Abscheu та універсальні/ неуніверсальні.

Універсальні емоції вважаються базовими і є природними для всіх людей незалежно від культури, мови чи виховання. Вони проявляються через вирази обличчя і їх розуміють представники різних націй. Свого часу концепцію універсальних емоцій розробив психолог Пол Екман, виділивши такі основні їх види:

– *радість*, що пов'язується із задоволенням, досягненнями та позитивними переживаннями й виражається посмішкою, сміхом, відчуттям загального щастя.

– *гнів*, що виникає у відповідь на очевидну несправедливість чи загрозу і передається напруженим виразом обличчя та агресивною поведінкою.

– *відраза*, як реакція на те, що відштовхує і викликає неприємні асоціації. Вона «спотворює» обличчя і викликає почуття відторгнення.

– *страх* – реакція на загрозу чи небезпеку, під час якої прискорюється серцебиття і підвищується пильність.

– *здивування* – короткочасна емоція, яку викликають несподівані події. Тоді очі широко відкриваються, а брови піднімаються.

– *смуток*, пов'язаний з утратою, розчаруванням, безсиллям. Для нього характерні опущені брови, опущені куточки рота і погляді вниз.

– *презирство* – це емоція, що викликає почуття зверхності чи неприязні до когось і передається асиметричним підняттям губ і поглядом з насмішкою.

Перелічені емоції трансформуються в тексті за допомогою лінгвістичної категорії емотивності. Як зазначає Є. Чайковська, «оскільки об'єктом дослідження під час вивчення реалізації категорії емотивності можуть бути як

констатуючі текстові одиниці (слова, вирази, речення), так і цілі тексти, доцільно говорити про когнітивну категорію емотивності із різним статусом у варіантах своєї реалізації, іншими словами, із полістатусним характером. Тобто емотивність – це полістатусна когнітивна категорія, а саме, така, що здатна проявляти те чи інше категоріальне значення (у нашому випадку емотивне) на різних рівнях мовної системи, тобто у статусі різнорівневих одиниць [Чайковська : 280–281].

Емотивність проявляється на різних рівнях мови і мовлення: фонологічному, як інтонація (часто одне й те саме слово може інтонувати любов, погрозу, гнів); лексичному, як лексема, що називає специфічну експресивність; на рівні речення, як емотивні (експресивні) структури та еліпси; на рівні тексту, як структурно-семантична організація висловлювань, існування специфічних емотивних одиниць тексту, лінгвостилістична виразність [Чайковська : с. 280].

Емотивність властива текстам офіційно-ділового, наукового, публіцистичного та художнього стилів. Вона розглядається як двостороння сутність, що має план вираження і план змісту, через які виражаються емоційні відносини стану мовців.

Відображення емоцій в мові є значною проблемою для перекладу, адже воно транслюється в тексті імпліцитними формами: натяками, алгорією, двозначністю, які часто є абсолютно неприйнятними в іншій мові. Також в текстах для перекладу може бути закладений символізм, який іноді важко зрозуміти. Особливо це стосується об'ємних метафор і фразеологічних зворотів, які у мові реципієнта не мають еквівалентів. Важливим чинником, що ускладнює переклад, є відсутність універсального способу адекватної передачі емотивного навантаження речень і текстів оригіналу.

У процесі роботи перекладач неодмінно мусить дотримуватися Грейсівського принципу кооперації, за яким виконання принципів якості, кількості та релевантності є безумовним. Якість не дозволить спотворити текст, кількість збереже об'єм інформації, релевантність передасть задум автора і виключить двозначність.

Під час перекладу емотивних виразів використовуються різноманітні перекладацькі

трансформації: лексичні (перекладацька транскрипція, транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація), граматичні (дослівний переклад, розчленування речень, об'єднання речень та граматичні заміни) та лексико-граматичні (смісловий розвиток, прийом антонімічного перекладу, прийом описового перекладу та прийом компенсації).

Розглянемо детально приклади перекладу емотивних засобів на різних мовних рівнях, враховуючи національно-культурний феномен української та німецької мов.

На фонетичному рівні основними засобами вираження емотивності виступають ті елементи, які характеризуються інтонацією, темпом, наголосом, паузами тощо: знак оклику, знак питання, великі літери, три крапки, тире й дефіс. Наприклад, речення «Кує зозуля. Б'є молоточком у кристалевиї великий дзвін – ку-ку! ку-ку! – і сіє тишу по травах. *Аге-е-й, чи дощ ідеш косить?* має такий варіант перекладу німецькою: *Ein Kuckuck kräht. Er schlägt mit einem Hammer auf eine große Kristallglocke – kuckuck! kuckuck! – und schickt Stille durch die Gräser. Regnet es oder mäht er?* Розділові знаки збережені, емоції передані. Або: *тисяча чортів! – Kreuzdonnerwetter; чорт забирай! – Kreuzschockschwerenot* тощо.

На морфологічному рівні емотивність реалізується за допомогою афіксації та ступенів порівняння прикметників, які збагачують мову відтінками оцінки, інтенсивності, образності тощо (*Київ – найдавніше місто в Україні й одне з найдавніших у світі / Kiew ist die älteste Stadt der Ukraine und eine der ältesten Städte der Welt*). Емотивного забарвлення можна досягти використовуючи префікси *hyper-* (*hyperfein – надтонкий, hypermodern – надмодний, hyperkorrekt – надкоректний, hypernervös – дуже нервовий, hyperkritisch – надкритичний*); *Knall-* (*die Knallhitze – сильна спека, knallgelb – яскраво-жовтий, knallbunt – дуже строкатий, knallheiß – страшенно душно, knallrot – яскраво-червоний, knallblau – яскраво-синій*); *Kreuz-* (*kreuzbrav – дуже слухняний, kreuzdumm – найдурніший, kreuzehrlich – найчесніший, kreuzfidel – веселий, kreuzgefährlich – найнебезпечніший, kreuzglücklich – найщасливіший, kreuzunglücklich – нещасний*).

Лексичні засоби вважаються одним з основних способів вираження категорії емотив-

ності. До них відносять метафори, порівняння, епітети, фразеологізми: *твердий як камінь – steinhart, залятий ворог – der Urfeind, смертний гріх – die Todsünde*. За допомогою прикметникового префікса *wunder-* (*das Wunder – диво*) передаються українські емоційні порівняння: *ангельсько-лагідний/wundermild, напрочуд тонкий/wunderfein, чарівний/wunderhübsch, прекрасний/wunderschön*.

Іменниковий префікс *Hund* (*der Hund – собака*) дозволяє підсилити експресивного значення багатьох україномовних виразів: *важка праця/die Hundearbeit; огидна їжа/der Hundefraß; собаче життя/das Hundeleben. так само «працює» і префікс Gott(s): жалюгідний, плачевний/gottserbärmlich; проклятий/gottverflucht; проклятий/gottverdammmt; забутий, покинутий/gottvergessen*. У свою чергу суфікс *-(e)ln* надає дієсловам відтінок зменшуваності, зневажливості, фамільярності: *тлумачити все хибно/deuteln; мерзнути/frösteln; покашлювати/hüsteln; крутитися навколо/kreiseln; фліртувати/liebeln; ревнувати/eifersüchteln; бурчати/nörgeln; лицемірити/frömmeln, кокетувати/tändeln*.

На синтаксичному рівні емоції виражаються повторами, окличними, питальними, еліптичними, інвертованими реченнями, звертаннями, градаціями, оксюморонами, паралелізмом, вставними елементами, кліше тощо. Наприклад, хитрий лис – *schlau wie ein Fuchs*; білий як сніг – *weiß wie Schnee*; жити як кішка з собакою – *wie Hund und Katze leben*; троянди без колючок не буває – *keine Rose ohne Dornen*; Старий (мудрий) лис двічі в одну пастку не потрапляє – *Alle Sperlinge sind schwer zu fangen* або *ein alter Fuchs geht nicht die zweite Male in die Falle*.

Значних труднощів додає переклад українських фразеологізмів на німецьку мову. Умовно їх можна розділити на три групи. До першої відносяться ті, які мають точні (майже дослівні) відповідники у мові перекладу. Наприклад, український вислів *усе як по маслу* має німецький відповідник – *alles in Butter*, *втрапити нитку розмови – den Faden verlieren*, роздзвонити на всенький світ – *etwas auf die große Glocke hängen*, стригти всіх під один гребінець – *alle über einen Kamm scheren*, луснути від заздрощів – *vor Neid platzen*. Такі емотивні

вирази у різних мовах мають майже однакове значення і словесне оформлення, тому їх перекладати легко.

Другу групу становлять фразеологізми, які мають відповідник у мові перекладу, але він базується на іншому образі, на іншій реалії. Щоб його перекласти з української на німецьку, треба з'ясувати походження та значення виразу в культурі мови оригіналу. Наприклад, український сталий вираз, що означає негативну емоцію, «вставляти свої п'ять копійок» має перекластися на німецьку як «*Seinen Senf dazugeben*» – «додати своєї гірчиці».

До третьої групи належать українські фразеологізми, що не мають точних відповідників у мові перекладу. Сюди належать авторські вирази, які вживаються переважно в художній літературі, або пов'язані з історичними подіями, що відіграли важливу роль у політичному чи культурному житті країни. Наприклад, «зрадливий пєс» німецькою можна перекласти як «*Treulose Tomate*» – «віроломні помідори».

У випадку, коли емоційність україномовних виразів не вдається адекватно перекласти на німецьку, доцільно застосувати прийом опущення, тобто передати висловлювання за допомогою нейтральної лексики зі збереженням сенсу. Однак, щоб увесь текст не втратив емоційного забарвлення, опущені елементи слід «компенсувати» в інших частинах тексту. Таким чином збережеться не лише сенс оригінальної фрази, але й авторський емоційний відтінок.

У кожній емоційно забарвленій фразі криється особисте ставлення автора до ситуації, що описується, його не прикриті почуття, тому для перекладача особливо важливо передати ці емоції найбільш точно. Важливо вміти розпізнати емоційний стан автора та підібрати у мові перекладу правильні слова.

Сприйняття української емотивної лексики залежить не лише від прагматики, а й від особистості реципієнта, його фонових знань і життєвого досвіду. Тому перекладач на німецьку змушений виділяти основну ідею висловлювання, яка при перекладі не повинна змінюватися чи втрачати сенс. Важливо, щоб перекладені емоційні вирази не виходили за межі своїх функцій, а мовний посередник підходив до проблеми їх передачі творчо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переклад емоційно-забарвлених виразів української мови на німецьку є непростим завданням. Щоб забезпечити точність та чіткість перекладу, важливо враховувати специфіку мови та контекст. Ефективний переклад емотивної лексики вимагає глибокого розуміння соціокультурних контекстів і прагматики комунікації в україномовному та німецькомовному середовищі. Тому використання відповідних стратегій перекладу може покращити якість тексту, що перекладається і сприяти кращому взаєморозумінню між учасниками міждержавної (українсько-німецької) комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько– український напрям). Київ : Київський університет, 2008. 543 с.
2. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
3. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 214 с.
4. Сокол Г. Р. Особливості перекладу емотивної лексики на прикладі твору Аліс Пантермюллер та Данієли Коль «Лотта та її катастрофи. Заклинателька змій». *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика»*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Том 33 (72). № 6. Том 1. С. 259–265.
5. Стадній, А. С. (2010). Психолінгвістичний аспект емоційнооцінної лексики. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*. 2010. Т. 18. Вип. 16. С. 321–325.
6. Чайковська Є. Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи*. Київ, 2010. С. 279–287.
7. Шахновська І. І., Кондратьєва О. В. Відтворення англійської емоційно-маркованої лексики українською мовою (на матеріалі українських перекладів англійської драми). *Фаховий та художній переклад : теорія, методологія, практика*. Київ : Аграр Медіа Груп, 2015. С. 330–334.

REFERENCES

1. Kyiak T. R., Naumenko A. M., Ohui O. D. (2008). *Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam)* [Translation Studies (German-Ukrainian direction)]. Kyiv : Kyivskiy universytet.
2. Kyiak T. R., Ohui O. D., Naumenko A. M. (2006). *Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova) : pidruchnyk* [Theory and Practice of Translation (German) : a textbook]. Vinnytsia : Nova knyha. [in Ukrainian].
3. *Psykhologichnyi slovnyk* [Psychological dictionary] (1982) / za red. V. I. Voitka. Kyiv : Vyshcha shkola.
4. Sokol H. R. (2022). Osoblyvosti perekladu emotyvnoi leksyky na prykladi tvoriv Alis Pantermiuller ta Daniely Kol «Lotta ta yii katastrofy. Zaklynatelka zmii» [Peculiarities of translating emotive vocabulary on the example of Alice Pantermüller and Daniela Kohl's work 'Lotta and her disasters. The Snake Charmer']. *Naukovyi zhurnal «Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia : Filolohiia. Zhurnalistyka»*. Kyiv : Vydavnychiy dim «Helvetyka». T. 33 (72). № 6. T. 1, pp. 259–265.
5. Stadnii, A. S. (2010). Psyholingvistychnyi aspekt emotsiinoosinnoi leksyky [Psycholinguistic aspect of emotionally evaluative vocabulary]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia : Movoznavstvo*. T. 18. Vyp. 16, pp. 321–325.
6. Chaikovska Ye. Yu. (2010). Poniattia «emotyvnist» ta «ekspresyvnist» u movi nauky [The concepts of 'emotionality' and 'expressiveness' in the language of science]. *Linhvistyka XX stolittia : novi doslidzhennia i perspektyvy*. Kyiv, pp. 279–287.
7. Shakhnovska I. I., Kondratieva O. V. (2015). Vidtvorennia anhliiskoi emotsiino-markovanoi leksyky ukrainskoiu movoiu (na materialy ukrainskykh perekladiv anhlovnoi dramy) [Reproduction of English emotionally marked vocabulary in Ukrainian (based on Ukrainian translations of an English-language drama)]. *Fakhovi ta khudozhni pereklad : teoriia, metodolohiia, praktyka*. Kyiv : Ahrar Media Hrup, pp. 330–334.

S. V. KOROTKOVA

*PhD, Associate Professor,
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine
E-mail: korotkovasvetlana555@gmail.com
<http://orcid.org/000-0001-6515-2273>*

I. P. SHALDUHA

*Senior Lecturer,
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine
E-mail: Shalduha.I.P@nmu.one
<http://orcid.org/0009-0003-1106-1861>*

I. V. KHURTAK

*Senior Lecturer,
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine
E-mail: irinahurtak@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-0925-933X>*

LINGUISTIC FEATURES OF TRANSLATING EMOTIONALLY COLORED EXPRESSIONS FROM UKRAINIAN INTO GERMAN

The proposed study is devoted to the peculiarities of translating emotionally colored expressions from Ukrainian into German. Its relevance is dictated by the need to preserve our original emotionality and expression in the foreign language world. Emotions convey the speaker's attitude to a certain subject and phenomenon, are identified with expression, national thinking and worldview, so it is quite difficult to translate them. The transition of emotional and evaluative vocabulary from one language to another has always been in the field of interest of linguists, but this topic is still open to interpretation.

In the course of our work, we have clarified the essence of the concept of emotive vocabulary and the criteria for its division into separate lexical groups. After analyzing the specifics of transferring emotionally marked words from a native speaker to a recipient, we found that the quality of translation depends on the approach and abilities of the translator. We have identified effective ways to retranslate the studied vocabulary from Ukrainian into German by selecting a full equivalent or replacing certain parts of the sentence. Examples of the translation of emotive means at different linguistic

levels (phonetic, morphological, lexical and syntactic) are analyzed, taking into account the national and cultural phenomenon of the Ukrainian and German languages. Particular attention is paid to the reception of established expressions and phraseological units.

It is found that the reflection of emotions in language is a significant problem for translation, because it is transmitted in the text in implicit forms: hints, allegory, ambiguity, which are often completely unacceptable in another language. Also, texts for translation may contain symbolism that is sometimes difficult to understand. This is especially true for voluminous metaphors and phrases that have no equivalents in the recipient language. An important factor that complicates translation is the lack of a universal way to adequately convey the emotional load of the original sentences and texts.

Key words: emotionally colored vocabulary, connotation, emotionality, translation transformation, equivalent.

UDC 811.111; 81'42

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.8>

N. S. MOLODCHA

*PhD in Linguistics, Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy", Kharkiv, Ukraine;
Researcher at the Department of Business Communication,
Vienna University of Economics and Business (WU), Vienna, Austria
E-mail: natalia.molodcha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8467-6408>*

COMMUNICATION STRATEGIES OF UNIVERSITY PRESIDENTS IN BACCALAUREATE SPEECHES

The study analyzes the communication patterns and strategies used by university Presidents in Baccalaureate speeches addressed to graduates of Harvard and Yale universities between 2018 and 2023. The epideictic genre of Baccalaureate speeches constituting the academic-administrative discourse, is an important part of the tradition in American universities. Baccalaureate services are currently interfaith in nature, featuring music, prayers, hymns, and speeches from faith and campus leaders. Methods used include both content and corpus analysis, interpreting quantitative and qualitative findings. Baccalaureate speeches, meditational and encouraging in nature, contain key themes including personal transformation, social responsibility, resilience, and embracing uncertainty. The speeches emphasize values like perseverance, flexibility, and service, often referencing contemporary cultural issues such as decline in social engagement and loneliness. Rhetorical devices, such as intertextuality, negation, humor, and question-based constructions for argumentation (ethos, logos, pathos), are actively used to engage the audience. The speeches mention precedent proper names, including famous university alumni and faculty, influential leaders in civil rights, religion, and culture, the quotes from their addresses, works, or statements, as well as key historical and contemporary events. Academic leaders often employ irony, self-deprecating humor, puns, satire, and personal anecdotes. The analysis shows that they use a combination of various devices in their speeches, which allows them to effectively achieve their goals and maintain active interaction with the audience. Baccalaureate speeches highlight the inclusive, intergenerational, interfaith, and intercultural aspects of universities, positioning them as key promoters of diversity, creativity, and ensuring a sense of safety within their communities. Further analysis could explore the translational potential of Baccalaureate speeches across cultural contexts, reinforcing their role in shaping global educational and leadership communities. The identified rhetorical strategies can also enhance leadership development programs, helping leaders navigate today's complex global challenges.

Key words: discourse analysis, rhetorical strategies, communication patterns, Baccalaureate speeches, intertextuality, negation, humor.

Introduction and context. In the typology of institutional discourse which reflects the communication of public institutions, an administrative-academic discourse (AAD) is distinguished based on institutional-communicative parameters, particularly, the goals and participants of the communication. The chief academic administrators of the prominent universities of the USA and UK employ the system of genres to address the students and graduates, faculty and stakeholders [Molodcha]. The communication patterns, strategies and values of the university leaders identified in Commencement speeches for graduates, Convocation Speeches for freshmen, Official Statements and Remarks on different matters, ROTC Speeches have been previously investigated by e.g. A.R. Brandebury, J. Partch & R. Kinrier, E. Korolyova, etc. Research into the rhetor-

ical strategies used in Baccalaureate speeches addressed to the graduates of the top universities like Harvard remain underexplored.

The Baccalaureate Service, honoring college graduates, typically takes place in university chapels, symbolizing a connection between educational institutions and their religious origins. Etymologically, the term "bachelor" originates from the Latin words "bacca", or "berry", and "laureus", "laurel", referring to the laurel wreaths with which new graduates were crowned in European medieval ceremonies [Merriam Webster]. The Baccalaureate service originated at Oxford University in 1432 when bachelors had to deliver a Latin sermon as part of their academic requirements. The first recorded Baccalaureate ceremony in North America was at Harvard in 1642. By the 19th century, Harvard seniors began inviting the president

to speak, a tradition that continues today. Although rooted in Christian principles, modern Baccalaureate services are typically interfaith and they include music, prayers, hymns, and addresses from faith leaders, concluding with blessings and a musical postlude, blending solemnity and tradition with youthful celebration [Cipriano].

The purpose of the research is to identify the rhetorical strategies and communication patterns used by academic administrators in Baccalaureate speeches (**BS**) addressed to the graduates. The study examines speeches delivered between 2018 and 2023 at Harvard and Yale universities to highlight the unique features of this genre and offer insights into the power dynamics and values prevalent in modern academia.

The paper integrates key concepts from discourse analysis, genre theory, rhetoric, and pragmatics. Discourse is seen as a social practice shaped by and shaping institutions, with its meaning dependent on both intra-textual and extra-textual contexts [Fairclough : 1995]. Genre, as a stable type of utterance, refers to a form of speech (oral or written) shaped by specific human activities. It reflects the unique conditions and goals of those activities through content, language style, and, most importantly, its structural composition [Bhatia; Fairclough : 2005]. The research refers to Aristotle's Rhetoric's three persuasive appeals – logos, pathos, and ethos, Brown and Levinson's Politeness Theory's emphasis on social 'face' needs, and pragmatics speech acts conveying direct and indirect [Duffy; López-Ferrero & Bach; Searle]. Methods include content and corpus analysis, utilizing the Voyant analytical tool. Both quantitative and qualitative findings form the conclusions and implications of the study.

Findings. Baccalaureate addresses classified as oral epideictic genres convey meditational, encouraging and transformative messages. Content analysis conducted using the Voyant analytical tool revealed the core themes of these speeches emphasizing:

Transformation and growth: Each speech focuses on personal and collective transformation, discussing how college has equipped graduates to embrace and drive positive change. In Harvard's BS (2018) the university President encourages ongoing transformation post-college period. This is suggested with the help of humanities – "...com-

mitment to the transformative power of a liberal arts and sciences education" [1].

Connection and togetherness: Yale's BS (2023) discusses combatting loneliness through community and service. Graduates are reminded of the importance of relationships, underscoring that these bonds will have lasting significance beyond academic achievements. Yale's address particularly emphasizes the impact of community involvement, referencing Robert Putnam's "Bowling Alone" to discuss social decline in American communities and promote engagement as an antidote to loneliness. *"And we feel lonely. Surveys indicate the alarming prevalence of these feelings. 60% of Americans, including a full 75% of younger people like yourselves, now struggle with loneliness..."* [5]. *"... Our civic and social lives form the mortar of American society – and a pillar of public health"* [5]. "Engagement" and "responsibility" are offered as a solution for the mentioned problem. Both Harvard and Yale emphasize the responsibility graduates have to use their education in service to the world.

Embracing uncertainty and resilience to crisis: The leaders of academia highlight resilience in adapting to unforeseen circumstances, such as the COVID-19 pandemic for the Class of 2021 and 2022. *"Despite what the past 441 days have served up, you have endured. You have fulfilled your requirements, completed your work, and finished what you started. On our campus, across the country, and around the world, you have adapted to unexpected circumstances."* [2]. The young people should remain flexible and open to "serendipity" and unexpected career paths, encouraging exploration rather than rigid planning. Endurance, perseverance, flexibility, and patience are stated to be vital qualities for future success. *"You have demonstrated extraordinary resilience and patience, both skills that will serve you well as you prepare for life after Harvard."* [4].

To engage ethos, pathos and logos arguments which are used in epideictic rhetorics to influence, inspire, persuade the audience, the BS include such device as **intertextuality**. Intertextuality is viewed mainly as an "implicit or explicit connection to another text by using distinctive, common or recognizable elements of the referenced text", "interconnectedness between different texts" [Allen; Hutcheon]. Umberto Eco poetically writes,

“books always speak of other books, and every story tells a story that has already been told” [Allen : 194]. It is natural and obligatory for the authors to incorporate different texts [Hutcheon : 39]. The research shows that intertextuality also appears as a narrative and rhetorical strategy integrating different elements to reach a regulating goal.

Intertextuality in Baccalaureate addresses is manifested engaging a) precedent proper names (of figures, places, events) that have acquired significant status on the university’s campus and international significance [Vasko et al.]; b) contemporary and cultural vernacular; c) stylistic devices like quotes, allusion, humor, repetition, quesitives, imperatives, directives, negation.

Precedent proper names: The addresses contain references to significant figures, places and events: a) Harvard’s famous alumni and faculty, e.g. a poet Jorie Graham, a musician Rubén Blades, a psychiatrist and Harvard professor Arthur Kleinman who is known for his research on the intersection of culture, mental health, and global health, the Dean of Harvard College Khurana, etc.; b) well-known civil rights, religious and cultural leaders (Martin Luther King Jr., John Dewey, T.S. Eliot, Jean Jacques Rousseau); c) famous events like World War I, Civil Rights Movement, the March for Our Lives movement as well as campus events like Commencement, Harvard’s first Black Health Matters Conference, Harvard Art Museum, Hasty Pudding, a theatrical club in Harvard. These references ground the speeches in a broader social context, linking the graduates’ journeys to historical struggles for justice, equality, creativity and enjoying life.

Use of Contemporary and Cultural Vernacular: Each address includes terms relevant to current social, political, and technological trends, such as “swiping right,” “driverless cars,” and “post-truth.” This modern vocabulary resonates with graduates’ experiences and underscores the relevance of advice in contemporary life. The analysis of the vernacular style in BS identified informalities, colloquialisms, slang, nonce words and idiomatic expressions like – “Gonna”, ‘wanna’, “Y’all”, “lit” (exciting or excellent), “Kick the bucket”, “Hey, what’s up?” “That’s awesome!”, “Snowpocalypse”, “Snowmageddon”. Academic administrators mention popular TV shows, music, or local events. Vernacular language fosters a sense

of identity and belonging while making communication more relatable and expressive.

Quotes and allusions. The speeches contain direct and indirect quotes (allusions) of notable figures from different knowledge spheres to lend weight and authority to messages on service, justice and transformation. “*Given the nature of this ceremony, it seems appropriate to close with words of a Talmudic. And they are the reflections of a great scholar, who said, “I have learned much from my teachers, more from my colleagues, but most from my students” [2].*” “*Thursday’s Commencement speaker, John Lewis, caught “on fire” – the exact words he used – when he was a student just about your age, and the injustice of segregation came to seem no longer tolerable*” [1].

Humor in speeches inspires the audience and helps track their active presence. Chief academic administrators use irony, self-deprecating humor, puns, satire, personal anecdotes. Puns conveying playfulness: “*That concludes the aerobic exercise portion of our program*” [5]; Satire: “*... more Americans are bowling, but fewer in organized leagues*” [5].

Repetition and alliteration (the repetition of initial consonant sounds in nearby words to add a rhythmic quality to the text to draw attention to specific parts of the speech). *Alliteration:* e.g., “*Scary, hopeful, and glorious*” – repetition of initial consonant sounds for emphasis; “*semi-sober impatience of youth*” – repetition of the “s” sound in “*semi-sober*”; “*swiping left and swiping right*” – the repetition of “sw” adds a rhythmic flow to the description of dating apps.

Question-constructions (ellipsis questions, rhetorical questions, quesitives) used in Baccalaureate addresses refer to rhetorical brevity and simplifying the perception of ideas, conveying compressed thoughts and invitation to meditate [Chikogu & Akpere]. “*Why is Yale here? What is our purpose?*” [5]; “*... So, I have a question for you—where has the time gone?*” [2]; “*How many of you have reconsidered what truly matters to you? How many of you have become bolder and stronger, willing to stand up for equality and justice, eager to defend the truth?*” [3].

Directives and imperatives: Directly addressing the graduates (“you” and “please”) and using imperative phrases (“*connect, love, and live*”) reinforce the speeches’ call to action, making the guid-

ance feel personalized and immediate. “*Do not hesitate to connect... Do not hesitate to love*” [3]; “*Please take the time to thank them as well*” [3].

Negation is a grammatical and semantic device that involves using specific words or structures to deny, reverse, or contradict the meaning of a sentence or phrase. Typically, negation is formed by negative words such as ‘not,’ ‘no,’ ‘never,’ and ‘nothing,’ serving a variety of linguistic and rhetorical functions [McCawley]. The current research has revealed a broad range of negation types in BS employed by academic leaders to fulfill different communicative functions, including: a) denying or rejecting a statement: “*Nobody says, ‘I want to be Kafka’s character.’*”; b) emphasizing a more specific meaning: “*It’s not just that you could make it better; you had to.*”; c) introducing uncertainty or softening an objection: “*It’s not about you; it’s about a broader theme.*”; d) defining limits or refocusing the scope of discussion: “*It’s not just about your passions; it’s about purpose.*”; e) creating irony or humor: “*This is more suited for ‘bacchanalia’ than a sober event*” [1].

The analysis also demonstrates that often it is the *combination of devices* that is employed by academic strategists. In the following example we see the combination of negation (1), irony (2), hyperbole (3): *So don’t mourn what you are leaving behind this week (1) – if these years at Harvard prove to be the time of your life, then you are selling yourself short (2; 1). It only gets better from here... (3).*

Conclusion and implication

The genre of Baccalaureate addresses is a rich blend of intertextual references, stylistic devices, and rhetorical strategies that serve to inspire, motivate and unite diverse audiences. The speeches

not only celebrate past accomplishments but also aim to inspire transformation, resilience and social responsibility, encouraging graduates to embrace their roles as future leaders. Chief academic administrators of Harvard and Yale balance serious themes with light-hearted commentary to keep the audience engaged. Both intellectual rigor and emotional resonance is reached through a mix of arguments (ethos, logos, pathos) conveyed by the broad repertoire of intertextuality means, negation types, humor, repetition, question constructions, directives and imperatives. Through the use of proper names, allusions, quotes, humor, slang, and personal anecdotes, speakers create a bridge between historical precedent and the contemporary moment.

The intertextuality, present in Baccalaureate speeches, particularly through references to historical figures and events, renowned institutions, and diverse knowledge sectors, shared cultural and intellectual references, draws the picture of the intergenerational, interfaith, interdisciplinary and intercultural context of the ceremony. The findings underscore the role of universities as agents and leaders in promoting diversity, fostering creativity, and ensuring a sense of safety within their communities. The universally significant themes of resilience, social responsibility, and transformation resonating across cultures and educational systems can motivate further analysis to explore the translational potential of speeches in various cultural contexts, thereby reinforcing the role of global educational and leadership communities. The identified strategic rhetorical patterns can be integrated into leadership development programs to foster skills and values that are essential for guiding organizations and communities in today’s complex and interconnected world.

BIBLIOGRAPHY

1. Корольова Є. О., Лисенко С. В., Шевченко А. В., Молодча Н. С. Комунікативно-прагматичний потенціал патріотичних промов керівників Гарвардського університету. Концептуальні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект. Херсон: Издательский дом Гельветика, 2021. С. 54–57.
2. Allen, G. (2011). *Intertextuality*. New York: Routledge.
3. Bhatia, V. (1993). *Analysing genre: Language use in professional settings*. London: Longman.
4. Brandebury, A. R. (2015). *Speaking to value: A content analysis of State of the University speeches* (Doctoral dissertation, Indiana State University). ProQuest Dissertations Publishing.
5. Chikogu, R. N., & Akpere, G. E. (2019). *The stylistic effects of ellipsis, rhetorical questions and exclamations in Odun Balogun’s short stories*. ANSU Journal of Language and Literary Studies (AJLLS) Vol. 1 No. 5. p. 255–260.
6. Cipriano, S. (2019) *Harvard 1642: America’s First Commencement*. <https://werehistory.org/harvard-1642-americas-first-commencement/>

7. Duffy, G. (2008). Pragmatic analysis. In A. Klotz & D. Prakash (Eds.), *Qualitative methods in international relations* (pp. 115–129). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230584129_11
8. Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London, England: Pearson. Retrieved from <https://www.felsemiotica.com/descargas/Fairclough-Norman-Critical-Discourse-Analysis.-The-Critical-Study-of-Language.pdf>
9. Fairclough, N. (2005). Genres in political discourse. In *Encyclopedia of language and linguistics* (pp. 33). Oxford: Elsevier. Retrieved from <https://werehistory.org/harvard-1642-americas-first-commencement/>
10. Hutcheon, L. (1995). *A poetics of postmodernism*. London: Routledge.
11. López-Ferrero, C., & Bach, C. (2016). Discourse analysis of statements of purpose: Connecting academic and professional genres. *Discourse Studies*, 18(3), 286–310. <https://doi.org/10.1177/1461445616634553>
12. McCawley, J.D. (1995). Jespersen's 1917 monograph on negation, *Word*, 46:1, 29–39, DOI: 10.1080/00437956.1995.11435936
13. Molodcha, N. (2021). Administrative-academic discourse and its genre features (based on public speeches by leaders of leading American and British universities). In *Modern approaches to methodology of linguistic and linguodidactic research* (pp. 62–93). Kharkov. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5047832>
14. Partch, J., & Kinnier, R. (2011). Values and messages conveyed in college commencement speeches. *Current Psychology*, 30(1), 81–92.
15. Searle, J. A., et al. (1976). Classification of illocutionary acts. *Language in Society*.
16. Vasko, R., Korolyova, A., & Tolcheieva, T. (2022). Precedent proper names and their intercultural transfer. *ANSU Journal of Language and Literary Studies*, 87. <https://doi.org/10.35321/all87-06>

LEXICOGRAPHIC RESOURCES

17. Merriam Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

1. 2018 Baccalaureate Service: “To Catch Fire and Light the World” URL:
2. <https://drewfaust.com/2018/05/22/2018-baccalaureate-service-to-catch-fire-and-light-the-world/>
3. 2019 Baccalaureate Remarks (Memorial church). URL: <https://www.harvard.edu/president/speeches-by-president-bacow/2019/2019-baccalaureate-remarks/>
4. President Bacow's Harvard Baccalaureate Remarks, 2020, 2021. URL: <https://www.harvardmagazine.com/2021/05/commencement-tuesday-baccalaureate-bacow> ; <https://www.youtube.com/watch?v=bKTbwiFpYuE>
5. 2022 Baccalaureate Remarks. <https://www.youtube.com/watch?v=d5Two--sgSo>
6. 2023 Baccalaureate Readings from Dean of Yale College. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jjpIIDJUQXw>

REFERENCES

1. Korolova, Y. O., Lysenko, Y. V., Shevchenko, A. V., Molodcha, N. S. (2021). Komunikatyvno-pragmatychnyi potentsial patriotychnykh promov kerivnykiv Harvardskoho universytetu [The Communicative and Pragmatic Potential of Patriotic Speeches by Harvard University Presidents]. In *Kontseptualnye filologicheskie issledovaniya: kommunikativno-kulturnyi aspekt [Conceptual Philological Research: Communicative and Cultural Aspects]* (pp. 54–57). Kherson: Izdatel'skyi dom Helvetyka.
2. Allen, G. (2011). *Intertextuality*. New York: Routledge.
3. Bhatia, V. (1993). *Analysing genre: Language use in professional settings*. London: Longman.
4. Brandebury, A. R. (2015). *Speaking to value: A content analysis of State of the University speeches* (Doctoral dissertation, Indiana State University). ProQuest Dissertations Publishing.
5. Chikogu, R. N., & Akpere, G. E. (2019). *The stylistic effects of ellipsis, rhetorical questions and exclamations in Odun Balogun's short stories*. *ANSU Journal of Language and Literary Studies (AJLLS)* Vol. 1 No.5. p. 255–260. [file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B0/Downloads/849-1463-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B0/Downloads/849-1463-1-PB%20(2).pdf)
6. Cipriano, S. (2019) *Harvard 1642: America's First Commencement*. <https://werehistory.org/harvard-1642-americas-first-commencement/>
7. Duffy, G. (2008). Pragmatic analysis. In A. Klotz & D. Prakash (Eds.), *Qualitative methods in international relations* (pp. 115–129). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230584129_11
8. Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London, England: Pearson. Retrieved from <https://www.felsemiotica.com/descargas/Fairclough-Norman-Critical-Discourse-Analysis.-The-Critical-Study-of-Language.pdf>
9. Fairclough, N. (2005). Genres in political discourse. In *Encyclopedia of language and linguistics* (pp. 33). Oxford: Elsevier.
10. Hutcheon, L. (1995). *A poetics of postmodernism*. London: Routledge.

11. López-Ferrero, C., & Bach, C. (2016). Discourse analysis of statements of purpose: Connecting academic and professional genres. *Discourse Studies*, 18(3), 286–310. <https://doi.org/10.1177/1461445616634553>
12. McCawley, J.D. (1995). Jespersen's 1917 monograph on negation, *Word*, 46:1, 29–39, DOI: 10.1080/00437956.1995.11435936
13. Molodcha, N. (2021). Administrative-academic discourse and its genre features (based on public speeches by leaders of leading American and British universities). In *Modern approaches to methodology of linguistic and linguodidactic research* (pp. 62–93). Kharkov. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5047832>
14. Partch, J., & Kinnier, R. (2011). Values and messages conveyed in college commencement speeches. *Current Psychology*, 30(1), 81–92.
15. Searle, J. A., et al. (1976). Classification of illocutionary acts. *Language in Society*.
16. Vasko, R., Korolyova, A., & Tolcheieva, T. (2022). Precedent proper names and their intercultural transfer. *ANSU Journal of Language and Literary Studies*, 87. <https://doi.org/10.35321/all87-06>

LEXICOGRAPHIC RESOURCES

17. Merriam Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

1. 2018 Baccalaureate Service: “To Catch Fire and Light the World” URL: <https://drewfaust.com/2018/05/22/2018-baccalaureate-service-to-catch-fire-and-light-the-world/>
2. 2019 Baccalaureate Remarks (Memorial church). URL: <https://www.harvard.edu/president/speeches-by-president-bacow/2019/2019-baccalaureate-remarks/>
3. President Bacow's Harvard Baccalaureate Remarks, 2020, 2021. URL: <https://www.harvardmagazine.com/2021/05/commencement-tuesday-baccalaureate-bacow> ; <https://www.youtube.com/watch?v=bKTbwiFpYuE>
4. 2022 Baccalaureate Remarks. <https://www.youtube.com/watch?v=d5Two--sgSo>
5. 2023 Baccalaureate Readings from Dean of Yale College. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jjpIIDJUQXw>

Н. С. МОЛОДЧА

кандидат філологічних наук, доцент загальноакадемічної кафедри іноземних мов,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», м. Харків, Україна;
дослідник кафедри бізнес-комунікацій,
Віденський університет економіки та бізнесу (WU), м. Відень, Австрія
Електронна пошта: natalia.molodcha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8467-6408>

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ПРЕЗИДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ У БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОМОВАХ («BACCALAUREATE SPEECHES»)

Дослідження аналізує комунікаційні патерни та стратегії, які використовують президенти університетів у бакалаврських промовах (Baccalaureate speeches), адресованих випускникам Гарвардського та Єльського університетів у період з 2018 по 2023 роки. Епідейктичний жанр бакалаврських промов є важливою частиною традиції в американських університетах. Ці служби зазвичай міжконфесійні, включаючи музику, молитви, гімни та виступи релігійних лідерів. У дослідженні використовуються методи контент-аналізу та корпусного аналізу, зокрема інструменти Voyant tool. З'ясовано, що бакалаврські промови медитативного та надихаючого характеру містять ключові теми, такі як особиста трансформація, соціальна відповідальність, стійкість і прийняття невизначеності. Промови підкреслюють цінності як наполегливість, гнучкість і служіння суспільству, а також звертаються до сучасних культурних проблем, зокрема зниження соціальної взаємодії та самотності. Риторичні прийоми, такі як інтертекстуальність, заперечення, гумор, конструкції з запитаннями для аргументації (етос, логос, пафос), активно використовуються для залучення аудиторії. У промовах згадуються прецедентні власні назви, зокрема відомі випускники та викладачі Гарварду, впливові лідери у галузі громадянських прав, релігії, культури та цитати з їхніх праць чи звернень, а також ключові історичні та сучасні події. Академічні лідери часто використовують іронію, самоіронію, каламбури, сатиру та особисті анекдоти. Аналіз показує, що вони часто застосовують комбінацію різних прийомів у своїх промовах, що дозволяє їм ефективно досягати своїх цілей і підтримувати взаємодію з аудиторією. Бакалаврські промови акцентують увагу на інклюзивних, міжпоколінневих, міжконфесійних та міжкультурних аспектах університетів, позиціонуючи їх як основних

рушій різноманіття, креативності та забезпечення почуття безпеки в їхніх спільнотах. Подальший аналіз може дослідити можливості перекладу бакалаврських промов у різних культурних контекстах, підкреслюючи їх роль у формуванні глобальних освітніх та лідерських спільнот. Виявлені риторичні стратегії також можуть покращити програми розвитку лідерства, допомагаючи лідерам орієнтуватися в складних глобальних викликах сьогодення.

Ключові слова: дискурс-аналіз, риторичні стратегії, комунікаційні патерні, Baccalaureate Speeches, інтертекстуальність, заперечення, гумор.

УДК 811.11

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.9>**О. О. НАГОРНА***доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства,**Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна**Електронна пошта: olha-nahorna@ukr.net**<https://orcid.org/0000-0003-1848-4368>***РОЗВИТОК НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЦИФРОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ**

Стаття фокусується на дослідженні процесів, що сприяють виникненню сучасних англійських неологізмів, а також на факторах, які пояснюють їхнє швидке й активне використання серед носіїв мови. Лексичний склад англійської мови часто змінюється. Ці зміни відображають безперервний прогрес суспільства, що призводить до появи нових концепцій, які потребують іменування. Таким чином, виникають неологізми, які зрештою використовуються для позначення нових предметів і явищ. Визначено сутність поняття «неологізм» та його особливості утворення, головні методи перекладу неологізмів з англійської та українську. Проаналізовано на прикладі англійської версії Twitter коментарі під публікацією Президента України, види використаних неологізмів. Охарактеризовано різноманітні підходи класифікації новоутворень. Акцентовано увагу на постійному збільшенні кількості термінологічних новоутворень в англійській мові та необхідності коректного їх тлумачення українською мовою. Зазначено, що розповсюдження та еволюція інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, Інтернету та соціальних мереж стали невід'ємною частиною міжкультурного спілкування, а отже, важливим фактором впливу на формування нової лексики. Виділено найбільш актуальні сфери появи нових слів, пов'язані з сучасними політичними подіями, процесами інтернаціоналізації, автоматизації обробки інформації.

Виокремлено основні етапи зародження та закріплення неологізмів у мові. На основі досліджень науковців, тлумачено неологізми як терміни, які проходять кілька стадій зародження і закріплення у мові, використовуються у конкретній обстановці задля акцентуації уваги на новому виразі або раніше відомому, проте, використаному в новому розумінні і відображають лінгвокультурні зміни в мові.

Досліджено і виокремлено форми творення неологізмів: скорочення; афіксація; словоскладання; усічення; аббревіація; телескопія; префікси іншомовного походження, такі як *-cyber*, *-hyper*, *-mega*, *-uber*; афікси англійської мови, такі як *-ge-*, *-ing*, *-ism*, *-gate*; поєднання основ слів, яке ділиться на нейтральне, морфологічне і синтаксичне; лексичні неологізми, які розгалужуються на стилістичні і термінологічні; і семантичні неологізми.

Аналізуючи вибірку коментарів у соціальній мережі Twitter, прослідковано, що вона налічує 10% семантичних неологізмів, аббревіації, додавання закінчення *-ing*, нейтрального поєднання, 20% становлять синтаксичні неологізми, і найбільший відсоток (40%) займають неологізми-телескопія.

Ключові слова: неологізми, англійська мова, переклад, телескопія, соціальна мережа, синтаксичні неологізми, семантичні неологізми.

Постановка проблеми. Нині спостерігається низка змін на рівні лексичного складу мови шляхом значного наповнення неологізмами, що пояснюється посиленням глобалізаційних процесів і розвитку ІКТ. Відповідно, актуальність нашого дослідження зумовлена потребою дослідження неологізмів, які транслюють зміни, котрі спостерігаються у лінгвокультурі кожної мови.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналізу неологізмів присвятили праці такі науковці: І. Недайнова, А. Однолеткова [Недайнова, Однолеткова], Р. Блумфільд [Bloomfield], Дж. Лайонс [Lyons], А. Рей [Rey], О. Селіванова [Селіванова], М. Шутова [Шутова] та інші.

Вивчення неології крізь призму невирішених проблем у теоретичному та практичному

аспектах досліджували І. Андрусак, А. Однолеткова [Андрусак, Однолеткова], І. Недайнова [Недайнова] тощо.

На дослідженні специфіки утворення неологізмів зосередили увагу О. Волох [Волох, Чемирисов], Д. Гаєва [Гаєва, Прокопович], Ю. Зацний [Зацний], В. Карабан [Карабан], Д. Мелконян [Мелконян], Н. Прокопович [Гаєва, Прокопович], М. Чемирисов [Волох, Чемирисов] та інші.

Мета статті – вивчення закономірностей створення слів та особливостей перекладу лексичних одиниць, що вживаються для позначення нових концепцій. Для досягнення цієї мети передбачено виконання наступних завдань: надати визначення терміну «неологізм», з'ясувати основні його причини виник-

нення; проаналізувати моделі словотворення неологізмів.

Виклад основного матеріалу. Лексична складова англійської та української мов, як і інших мов, є динамічною та зазнає часто змін, на що впливає низка факторів таких, як: зміна умов життя людини, поява штаму вірусу, політичні зміни, синхронізація двох мов. Внаслідок впливу різних факторів на мову, спостерігається тенденція появи неологізмів, які є лексичними відповідниками до нових комунікативних умов і охоплюють більшість сфер життя людини. Неологізми демонструють можливість мови віддзеркалювати динамічні зміни у суспільстві і водночас змінювати звичні межі словотворення [Шутова]. Значна кількість новоутворень у мові та потреба в їх детальному тлумаченні зумовили появу нової складової лексикології – неології, науки про неологізми [Недайнова, Однолеткова].

На думку І. Недайнової, А. Однолеткової, вчені у сфері лінгвістики, Р. Блумфільд [Bloomfield], Дж. Лайонс [Lyons] займали позицію щодо розуміння неологізмів як аномалію, що виходить за межі звичайних показників [Недайнова, Однолеткова].

А. Рей здійснив ґрунтовне дослідження етапів формування нових слів та заклав теоретичні основи для систематичного вивчення лексикології, також дослідник виявив соціальні і прагматичні аспекти мовної неології у подальших дослідженнях [Rey].

Відповідно до визначення А. Рея, неологізм є елементом словникового запасу, слово, частина слова чи словосполучення, значення якого сприяє ефективному використанню в певній комунікаційній моделі і яке не мало ані матеріальної, ані лінгвістичної форми на попередньому етапі розвитку лексичного фонду мови [Rey].

Орієнтуючись на визначення О. Селіванової, неологізм розглянуто як термін чи сполуку, що застосовуються в мові в певний момент для акцентуації на новому або вже відомому раніше поняттю, але в новому трактуванні, і сприймаються носіями мови як лексичні нововведення [Селіванова].

За М. Шутовою, неологізми до моменту постійного його використання у мові, проходить кілька етапів розвитку і закріплення [Шутова]:

- зародження неологізму – неологізм знаходиться на стадії пасивного використання і розуміється вузьким колом людей, у розмовному стилі, або як специфічний термін у відповідній галузі;

- розповсюдження неологізму та його закріплення у засобах масової інформації;

- лексикалізація, що має на меті визначення особливостей застосування неологізму у певних ситуаціях;

- поява неологізму у певних словниках нових слів;

- інтеграція неологізму в загальноживаний склад лексики.

На основі досліджень науковців, розуміємо неологізми як терміни, які проходять кілька стадій зародження і закріплення у мові, використовуються у конкретній обстановці задля акцентуації уваги на новому виразі або раніше відомому, проте, використаному в новому розумінні і відображають лінгвокультурні зміни в мові.

У сфері неології існує багато невирішених проблем у теоретичному та практичному аспектах. І. Андрусяк [Андрусяк, Однолеткова], Т. Кошманова [Кошманова], І. Недайнова [Андрусяк], А. Однолеткова [Андрусяк, Однолеткова], А. Рей [Рей] та інші вважають, найбільш актуальними такі напрями досліджень:

- питання включення нових утворень до категорії неологізмів, зокрема, на який термін слово може бути в активній фазі використання у мові, щоб набути статусу неологізму і бути внесеним до словника;

- необхідність розробки спеціальних лексичних статей або коментарів, які дозволяють відзначити новотворення, оскільки наявна система є незручною та не враховує соціальну диференціацію мови;

- неясність у стилістичному описі неологізмів, а відповідно, і в питанні щодо зарахування сленгових виразів, професійних термінів, спеціалізованих термінів та інших рівнів лексики до категорії неологізмів.

Дослідники І. Андрусяк [Андрусяк], Т. Кошманова [Кошманова], А. Рей [Рей] та інші зазначають, що серед факторів, які впливають на появу неологізмів, є потреба у новотворах з метою перейменування понять, які вже є у вжитку; спроби узагальнити подібні за сен-

сом явища в одне поняття; наявність «мовної економії», яка дозволяє мовцям здійснити вибір найбільш ефективних для комунікації мовних засобів.

Вивченню специфіки утворення неологізмів присвятили увагу такі науковці: О. Волох [Волох, Чемирисов], Д. Гаєва [Гаєва, Прокопович], Ю. Зацний [Зацний], В. Карабан [Карабан], Д. Мелконян [Мелконян], Н. Прокопович [Гаєва, Прокопович], М. Чемирисов [Волох, Чемирисов] та інші.

Ю. Зацний зосередився на вивченні створення неологізмів й визначив кілька способів, серед яких основними є *скорочення*, *афіксація* і *словоскладання*. Скорочення науковець поділив на кілька типів: усічення (випущення частини слова); аббревіацію (формування слова за допомогою перших літер словосполучення; телескопію (з'єднання основи одного слова із частиною іншого) [Зацний].

Згідно позиції Ю. Зацного, *телескопія* найчастіше використовується як спосіб створення нових слів, оскільки поєднання різних частин лексичних одиниць може утворювати багатокомпонентні неологізми з багатозначними значеннями. Приклади таких неологізмів можна знайти в різних галузях науки, наприклад у медичній галузі (інфектологія (інфекція+лікування) – галузь медицини, яка займається лікуванням інфекційних захворювань; в модній промисловості (підзвітні костюми (smart+одяг) – інтелектуальний одяг з електронними додатками); в архітектурі (ейко-архітектура (екологія+архітектура) – стиль архітектури, який орієнтований на збереження навколишнього середовища; а також у повсякденному житті (соціальна мережі (social+network), електронна пошта (electronic+mail), мобільний телефон (mobile+phone), відеоконференція (video+conference), телевізійна програма (TV+show) та інші [Зацний].

Д. Гаєва, Н. Прокопович дослідили, що *запозичені префікси*, наприклад, – cyber, -hyper, -mega, -uber є частими в сучасному мовленні. Традиційні *афікси* англійської мови, такі як -re-, -ing, -ism, -gate та інші займають друге місце за частотністю. Глобалізація також впливає на формування нових слів, які з'явилися в англійській мові з інших мов, наприклад, такі суфікси як -razzi, -ista, тощо [Гаєва, Прокопович, 62].

За Д. Мелконяном, поширеним способом генерації нових лексичних одиниць є *поєднання основ слів*, яке ділиться на три різновиди. Перший тип поєднання називається *нейтральним*, який створюється шляхом прямого з'єднання основ слів (checklist). Другий різновид поєднання називається *морфологічним*, який передбачає створення нового слова із додаванням додаткової букви між основами (spokesman). Третій тип поєднання називається *синтаксичним*, який передбачає використання іншої частини мови в структурі слова, наприклад артикля чи прийменника (above-the-line) [Мелконян].

На основі досліджень науковців, прослідковується, що неологізми можуть різнитись за способом словотворення, тому не існує універсальної моделі перекладу і створення таких одиниць. Тому, В. Карабан пропонує такі методи перекладу нових лексичних одиниць, які не мають ще відповідника у досліджуваній мові: *транслітерація*, *калькування з відповідної мови*, *описовий спосіб передачі інформації*, *збереження оригінальної назви*, *орієнтовний*, *наближений переклад* [Карабан].

О. Волох, М. Чемирисов в залежності від того, чи новоутворена назва є новим поняттям, або вже наявний вираз, який набуватиме інше значення, поділяють на *лексичні* і *семантичні*. Лексичні неологізми розгалужуються на *стилістичні* і *термінологічні неологізми*. У публіцистичній, письменницькій діяльності часто використовують стилістично нові слова, які зазвичай є авторськими і не є частиною загального словникового запасу. Натомість термінологічні неологізми – нові слова, що чітко передають важливі поняття з різних сфер, таких як суспільство, політика, наука, техніка. Вони набувають популярності, стають частиною активного мовного вжитку і мають значення та смисли [Волох, Чемирисов].

Семантичні неологізми з'являються внаслідок нового осмислення старих слів у процесі соціального розвитку. Це переосмислення може бути як частковим, так і повним. Якщо переосмислення слова відбувається частково, застарілі слова набувають нового значення, здебільшого цей процес можна спостерігати під час детермінологізації слів, які характерні конкретній діяльності, напрямку, наприклад «бавовна», «наступ», «фронт» у тематиці війни.

Що стосується повного переосмислення слова, відбувається процес повноцінної заміни значення застарілого слова на нове [Волох, Чемирисов].

У пропонуваному дослідженні було проаналізовано коментарі в соцмережі Twitter під публікацією Володимира Зеленського про співпрацю України й США, що викликало різні емоції та коментарі, в яких простежено різні види неологізмів.

The Great Britain always *sport* Ukraine – слово «sport» вжито у незвичному контексті. Зазвичай «sport» означає «спорт» або «займатися спортом», але тут його використовують у значенні «підтримувати» або «захищати», що є неформальним вживанням. Спостерігається використання семантичного неологізму із частковим переосмисленням значення слова.

Long range weaponry is no *wunderwaffe*. Just as V1/V2 wasn't in *WW2*. Слово «*wunderwaffe*» (що в перекладі з німецької мови означає «чудо-зброя») презентовано нейтральне поєднання, яке специфічний термін, що використовувався під час Другої світової війни для позначення різних проектів новітньої зброї.

Фраза «*Your cooked lil bro*» є прикладом сучасного сленгу, особливо популярного в соціальних мережах, серед молоді і є семантичним неологізмом, адже набуває іншого значення у вжитому контексті. Тут слово «*cooked*» використовується у переносному значенні, щоб передати, що хтось потрапив у складну ситуацію, «попав», або «йому кінець». Таке використання є відносно новим і відрізняється від традиційного значення слова «*cooked*» (приготований). «*Cooked*» – у сучасному сленгу означає «виснажений», або «потрапив у проблеми». «*Lil bro*» – означає «малий брат» або «братик», часто використовується у значенні дружнього звертання, незалежно від реальної спорідненості. Тож, фраза «*Your cooked lil bro*» може означати, що хтось переживає скрутний момент або потрапив у складну ситуацію.

У виразі «*Arse kissing*» спостерігається використання телескопії, це неформальний вираз, що означає підлизування або приниження поведінку, яка має на меті здобуття прихильності чи підтримки від когось, зазвичай від авторитетної особи.

Zelenskyu's *warmongering* invites endless destruction – містить телескопію у поєднанні з додаванням традиційного афікса англійської мови -ing. Слово «*warmongering*» перекладається як «військова агресія» або «провокування війни». Це термін, що описує особу чи групу, яка активно підтримує або закликає до війни.

«*GFY*» – неологізм, створений способом аббревіації, який використовується в онлайн-спілкуванні, особливо в ігрових чатах та на форумах. Зазвичай його використовують як грубу або зневажливу відповідь. Залежно від ситуації, його можна перекласти як «завалися», «відстань», «не мороч мені голову» тощо. Це дуже грубе і образливе вираження, яке виражає зневагу, роздратування або бажання, щоб співрозмовник припинив спілкування.

Слово «*bullshit*», яке використано, як варіант прямого звинувачення у брехні та наклепі, використано як неологізм-телескопію.

Фраза «*slowyourroll*» є неологізмом синтаксичним. Вона походить з культури вуличної мови та зазвичай використовується, щоб попросити когось не поспішати або не бути занадто агресивним у своїх діях чи висловлюваннях. Вираз став популярним у середовищі молоді та в медіа.

Слово «*jackass*» має довгу історію в англійській мові і використовується щонайменше з 19-го століття. Спочатку слово означало самця осла («*jack*» для самців тварин і «*ass*» для осла), але з часом набуло значення, що описує когось як дурного або недалекогоглядного, використано як неологізм-телескопію.

Словосполучення «*Money laundering*», неологізм, який створений додаванням традиційного афікса -ing, позначає процес переховування походження незаконно отриманих фінансових коштів, щоб зробити їх легальними.

Аналізуючи вибірку коментарів у соціальній мережі Twitter, прослідковано, що вибірка налічує 10% семантичних неологізмів, аббревіації, додавання закінчення -ing, нейтрального поєднання, 20% становлять синтаксичні неологізми, і найбільший відсоток (40%) займають неологізми-телескопія (рис. 1).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, неологізми виникають для маркування нових понять і явищ, котрі виникають здебільшого у результаті інтенсивної

Рис. 1. Види неологізмів

активності у науково-технічних галузях. Вибір конкретного методу формування неологізмів визначається специфікою мови і впливає на напрями формування нових слів. Нові реалії найчастіше описуються неологізмами, які створюються за допомогою типових моделей словотворення, використовуючи морфеми,

притаманні англійській мові, а також, згідно із проведеним дослідженням та даними аналізу, серед способів, які часто використовуються, є телескопія. Перспективою дослідження є аналіз впливу цифрового середовища на словотворення, еволюція сленгу та його трансформацію в неологізми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 Германські мови. Київ, 2003. 20 с.
2. Волох О. Т., Чемирисов М. Г. Сучасна українська літературна мова. Київ: Вища школа, 1976. 453 с.
3. Д. Гаєва, Н. Прокопович. Афіксація як найпродуктивніший спосіб творення неологізмів у сучасному англійському медіадискурсі. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 25, С. 58–65.
4. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник: словник неологізмів англо-український / уклад.: Ю. А. Зацний, А. В. Янков. Вінниця : Нова Книга, 2008. 360 с.
5. Недайнова І. В., Однолеткова А. О. Неологізація як феномен оновлення англійської та української мов: проблеми перекладу. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2019. № 1. С. 92–98.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: посібник. Вінниця: Нова книга, 2004. 574 с.
7. Мелконян Д. А. Новітні тенденції в системі словоскладання сучасної англійської мови (на матеріалі публіцистичних текстів). *Littera Scripta Manet*. 2015. № 1. С. 1–110.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – Київ, 2006. 716 с.
9. Черторизька Т. К. Нові значення старих слів. *Рідне слово*. 1974. № 9. С. 20–26
10. Шутова М. О. Неологізми в сучасній англійській мові. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2010. Вип. 21. С. 79–85.
11. Lyons J. *Semantics*. Cambridge : University Press, 1977. Volume 1. 897 p.
12. Bloomfield L. *Language*. Chicago : University of Chicago Press, 1984. 564 p.
13. Rey A. Essai de définition du concept de néologisme. In : *L'aménagement de la néologie : Actes du Colloque international de terminologie*, Lévis (Québec), 29 septembre au 2 octobre 1974. / Québec, Office de la langue française, Éditeur officiel du Québec, 1975. P. 9–28.
14. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1854289413246705695> (дата звернення: 20.11.2024).
15. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1854601973930377383/photo/1> (дата звернення: 20.11.2024).
16. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1854797562307395585> (дата звернення: 20.11.2024).

REFERENCES

1. Andrusiak, I. V. (2003). Anhliiski neolohizmy kintsia XX stolittia yak skladova movnoi kartyny svitu [English neologisms of the late twentieth century as a component of the linguistic picture of the world] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 Hermanski movy. Kyiv, 20 p. [In Ukrainian].
2. Volokh, O. T., & Chemyrsov, M. H. (1976). Suchasna ukrainska literaturna mova. [Modern Ukrainian literary language] Kyiv : Vyshcha shkola. 453 p. [In Ukrainian].
3. D., Haieva, & N., Prokopovych. (2017). Afiksatsiia yak naiproduktivnishyi sposib tvorennia neolohizmiv u suchasnomu anhlo-movnomu mediadyskursi. [Affixation as the most productive way of creating neologisms in modern English-language media discourse] *Teoretychna i dydaktychna filolohiia. Seriia «Filolohiia»*. Issue 25. P. 58–65. [In Ukrainian].
4. Zatsnyi, Yu. A. (2008). Innovatsii u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy pochatku XXI stolittia : anhlo-ukrainskyi slovnyk : slovnyk neolohizmiv anhlo-ukrainskyi [Innovations in the vocabulary of the English language of the early XXI century : English-Ukrainian dictionary : dictionary of neologisms in English-Ukrainian] / eds.: Yu. A. Zatsnyi, A. V. Yankov. Vinnytsia : Nova Knyha. 360 p. [In Ukrainian].
5. Nedainova, I. V., Odnolietkova, A. O. (2019). Neolohizatsiia yak fenomen onovlennia anhliiskoi ta ukrainskoi mov: problemy perekladu. [Neologisation as a phenomenon of English and Ukrainian language renewal: problems of translation] *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KPI»*. Seriia: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva. № 1. P. 92–98. [In Ukrainian].
6. Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy: posibnyk. [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems: a manual] Vinnytsia: Nova knyha, 574 p. [In Ukrainian].
7. Melkonian, D. A. (2015). Novitni tendentsii v systemi slovoskladannia suchasnoi anhliiskoi movy (na materialii publitsystychnykh tekstiv). [The latest trends in the system of word formation of modern English (on the basis of journalistic texts)] *Littera Scripta Manet*. № 1. P. 1–110. [In Ukrainian].
8. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia*. [Modern linguistics: a terminological encyclopedia] Poltava : Dovkillia – Kyiv, 716 p. [In Ukrainian].
9. Chertoryzka, T. K. (1974). Novi znachennia starykh sliv. [New meanings of old words] *Ridne slovo*. № 9. P. 20–26. [In Ukrainian].
10. Shutova, M. O. (2010). Neolohizmy v suchasniï anhliiskii movi. [Neologisms in the modern English language] *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Filolohiia, pedahohika, psykholohiia*. Issue 21. S. 79–85. [In Ukrainian].
11. Lyons, J. (1977). *Semantics*. Vol. 1; Cambridge : University Press.
12. Bloomfield, L. (1984). *Language*. Chicago : University of Chicago Press.
13. Rey, A. (1974). Essai de définition du concept de néologisme. In : *L'aménagement de la néologie : Actes du Colloque international de terminologie*, Lévis (Québec), 29 septembre au 2 octobre 1974. / Québec, Office de la langue française, Éditeur officiel du Québec, P. 9–28.
14. Twitter. (2024). Retrieved from: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1854289413246705695>
15. Twitter. (2024). Retrieved from: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1854601973930377383/photo/1>
16. Twitter. (2024). Retrieved from: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1854797562307395585>

O. O. NAGORNA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department of Linguistics,

Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, Khmelnytskyi, Ukraine

E-mail: olha-nahorna@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1848-4368>

DEVELOPMENT OF NEOLOGISMS IN ENGLISH DIGITAL COMMUNICATION

The article focuses on the processes that contribute to the emergence of modern English neologisms, as well as on the factors that explain their rapid and active use among native speakers. The lexical structure of the English language is often changing. These changes reflect the continuous progress of society, which leads to the emergence of new concepts that need to be named. Thus, neologisms arise, which are eventually used to denote new objects and phenomena. The

article defines the essence of the concept of 'neologism' and its peculiarities of formation, the main methods of translation of neologisms from English into Ukrainian. The author analyses the comments under the publication of the President of Ukraine and the types of neologisms used on the example of the English-language version of Twitter. Various approaches to classifying neologisms are described. Attention is focused on the constant increase in the number of terminological neologisms in English and the need for their correct interpretation in Ukrainian. It is noted that the spread and evolution of information and communication tools and technologies, the Internet and social networks have become an integral part of intercultural communication, and therefore an important factor influencing the formation of new vocabulary. The most relevant spheres of new words emergence related to modern political events, internationalisation processes, and automation of information processing are highlighted.

The main stages of the origin and consolidation of neologisms in the language are highlighted. Based on the research of scholars, the article interprets neologisms as terms that go through several stages of origin and consolidation in the language, are used in a specific setting to focus on a new expression or a previously known one, but used in a new sense and reflect linguistic and cultural changes in the language.

The forms of neologism creation are investigated and distinguished: abbreviations; affixation; word compounding; truncation; abbreviation; telescoping; prefixes of foreign origin, such as -cyber, -hyper, -mega, -uber; affixes of the English language, such as -re-, -ing, -ism, -gate; combinations of word bases, which are divided into neutral, morphological and syntactic; lexical neologisms, which are divided into stylistic and terminological; and semantic neologisms.

Analysing a sample of comments on the social networking site Twitter, the author shows that the sample includes 10% of semantic neologisms, abbreviations, the addition of the ending -ing, neutral combinations, 20% of syntactic neologisms, and the largest percentage (40%) is occupied by telescoping neologisms.

Key words: neologisms, English, translation, telescoping, social network, syntactic neologisms, semantic neologisms.

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'42:159.9:316.77

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.10>

О. Г. ГУДЗЕНКО

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: o.gudzenko@vipro.org.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2028-7697>*

Т. В. ПАСТРИК

*доктор психологічних наук, доцент, в. о. ректора,
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: tetiana_pastryk@vmti.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6329-9607>*

А. М. ЛАЗЬКО

*кандидат психологічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи,
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: alla_lazko@vmti.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7731-4361>*

Н. П. ГАЛЬЧУН

*доктор філософії зі спеціальності Освітні, педагогічні науки,
завідувач кафедри дисциплін загальної підготовки,
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: nataliia_halchun@vmti.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0431-638X>*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯЦІЇ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ ТА ПРОТИДІЇ

Стаття присвячена аналізу психолінгвістичних механізмів маніпуляції, які активно використовуються у сучасному інформаційному просторі. Застосовано міждисциплінарний підхід, що включає когнітивно-прагматичний, контент-аналіз і порівняльний аналіз маніпулятивних стратегій у різних видах дискурсу, таких як політичний, медійний та рекламний. У роботі розглядаються ключові мовні засоби, зокрема метафори, евфемізми, директиви та емоційно забарвлена лексика, що сприяють прихованому впливу на свідомість і поведінку реципієнтів. Автори пропонують аналіз маніпулятивних стратегій, спрямованих на вплив на свідомість і поведінку в умовах інформаційного перенасичення.

Дослідження показує, що маніпулятивний вплив базується на створенні когнітивних та емоційних бар'єрів, використанні стереотипів і штучної мотивації, що дозволяє маніпуляторам досягати власних цілей. Зазначається, що маніпуляція може мати як негативний, так і конструктивний характер, залежно від етичних норм і контексту застосування.

Особлива увага приділяється розробці рекомендацій щодо формування медіаграмотності та критичного мислення для протидії маніпулятивним стратегіям. Робота базується на теоретичних і практичних напрацюваннях у психолінгвістиці, когнітивній науці та соціальній психології, що дозволяє комплексно дослідити механізми впливу.

Знання механізмів маніпуляції сприяє кращому розумінню прихованих намірів у комунікації, а також зменшує ризики потрапляння під вплив маніпуляторів. Крім того, подальші дослідження у цій галузі можуть забезпечити

інструментарій для більш ефективного аналізу інформаційного контенту та сприяти формуванню стійкості до маніпулятивних впливів.

Ключові слова: психолінгвістичні механізми маніпуляції, мовний вплив, маніпулятивні стратегії, критичне мислення, медіаграмотність.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, де інформація стала основним ресурсом, маніпуляція через мову набуває все більшого поширення. Маніпулятивні практики використовуються у політичному, рекламному, медійному дискурсах, а також на міжособистісному рівні. Здатність мови впливати на свідомість і поведінку людей обумовлена її багатофункціональністю та універсальністю. Особливо актуальною проблема маніпуляції стає в умовах цифрової епохи, коли інформаційні потоки стають настільки інтенсивними, що перевантажують когнітивні ресурси людини. У таких умовах маніпулятивні стратегії мають величезний потенціал для формування суспільної думки, стереотипів і поведінкових моделей.

Спробуємо виявити, як психолінгвістичні механізми реалізуються в маніпулятивних стратегіях, на які когнітивні та емоційні аспекти вони впливають, і як людина може навчитися розпізнавати й протистояти подібному впливу. Описані механізми відіграють ключову роль у формуванні уявлень, які часто здаються природними чи самостійно сформованими. Отож, глибокий аналіз цих явищ зумовлений не лише науковими інтересами, але й соціальною необхідністю в умовах сучасного світу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема маніпуляції знаходиться у полі наукових інтересів представників різних наукових напрямків, включаючи соціальну психологію, когнітивну лінгвістику та медіазнавство. Зокрема, досліджується, як прецедентні одиниці в українському релігійному медіадискурсі використовуються для маніпуляції, зокрема, через психологічний вплив на реципієнтів [Levko], підкреслюється важливість лексикології в навчанні мов, акцентуючи на її ролі у розвитку мовної компетенції та викладанні [Tadjievich], наголошується на важливості відтворюваних дослідницьких практик і прозорості в лінгвістиці для покращення наукової роботи та довіри до результатів [Bochynska].

Р. Блакар зазначає, що кожна комунікація має потенціал впливати на уявлення реципієнта. П. Паршин підкреслює, що термін

«маніпуляція» сам по собі є маніпулятивним, відображаючи подвійність цього явища. Г. Франке описав маніпуляцію як прихований психічний вплив, що змушує людину діяти на користь маніпулятора. О. Руда розглядає маніпуляцію в політичному дискурсі, а Д. Сизонов – у медіатекстах, що впливають на аудиторію через емоційну лексику. І. Шерешкова та Т. Крашеніннікова вивчають мовні засоби маніпуляції, як-от евфемізми та метафори. О. Павлів аналізує маніпуляцію в літературних текстах, які змінюють когнітивні й поведінкові установки читачів [Руда], [Шерешкова], [Крашеніннікова], [Павлів].

Цікавою є наукова розвідка, в якій автори дійшли висновку, що індивідуальні відмінності у використанні вербальної іронії можна пояснити цілим рядом психологічних, когнітивних та соціокультурних факторів. Вони підкреслили, що здатність використовувати іронію може залежати від таких факторів, як інтелект, емоційний інтелект, креативність, культурний контекст, а також соціальні та особистісні риси, наприклад, екстраверсія чи відкритість до нових досвідів [Kałowski]. Іронія може бути пов'язана з маніпуляцією, оскільки її часто використовують для досягнення певних комунікаційних цілей, таких як створення двозначності або маніпулювання емоціями співрозмовника. Вона дозволяє передавати послання, не висловлюючи їх прямо, і може бути використана для соціального впливу або прихованої критики. У цьому контексті індивідуальні відмінності, як-от емоційний інтелект або креативність, можуть впливати на те, наскільки людина використовує іронію маніпулятивно.

Метою цієї роботи є комплексний аналіз психолінгвістичних механізмів маніпуляції та їх застосування у сучасному інформаційному просторі. Ми плануємо визначити ключові психолінгвістичні механізми маніпуляції, проаналізувати їх структуру та вплив на когнітивні й емоційні процеси адресатів.

Методи дослідження. У нашому дослідженні використано міждисциплінарний підхід, що дозволяє максимально комплексно

дослідити психолінгвістичні механізми маніпуляції. Він включає когнітивно-прагматичний аналіз, контент-аналіз та порівняльний аналіз маніпулятивних стратегій у різних дискурсах. Когнітивно-прагматичний аналіз дозволяє дослідити, як мовні структури впливають на сприйняття та формують уявлення реципієнта. Контент-аналіз виявляє ключові стратегії маніпуляції, такі як метафори, евфемізми та гіперболи, у політичному, медійному та рекламному дискурсах. Порівняльний аналіз підкреслює відмінності в маніпулятивних прийомах залежно від контексту. Методологія базується на теоріях психолінгвістики, когнітивної науки та соціальної психології, забезпечуючи комплексне розуміння механізмів маніпуляції.

Результати та дискусії. Маніпулювання особистістю стало звичним явищем у повсякденному житті, економічній конкуренції та політичній боротьбі, а маніпуляція властива людській взаємодії. Р. М. Блакар підкреслює, що висловитися нейтрально неможливо, оскільки навіть у неформальній розмові відбувається переструктурування світу іншою людиною. Сучасне розуміння маніпуляції передбачає програмування думок і прагнень мас з метою забезпечення поведінки, вигідної маніпулятору. Маніпуляція визначається як мистецтво керування поведінкою через вплив на свідомість та інстинкти, що включає нав'язування намірів, які не збігаються з бажаннями маніпульованого. Вона спрямована не лише на свідоме, а й на несвідоме, і характеризується прихованістю цілей, використанням психічної вразливості та створенням штучної мотивації. Адресат при цьому має зберігати ілюзію самостійності у виборі своєї поведінки [Руда : 175].

У дослідженнях підкреслюється, що маніпуляція реалізується через сугестію (навіювання), а її характер може бути як деструктивним, так і продуктивним, наприклад, у педагогічному дискурсі чи компліментах. Знання про маніпулятивні механізми застосовуються в політичному, рекламному дискурсах, медіа, а також на міжособистісному рівні. Однак, тільки науковий опис структури процесу маніпуляції, її методів та прийомів дає змогу глибоко зрозуміти це явище. Дослідники зауважують, що маніпуляція часто ґрунтується на поданні неправдивої інформації, але може бути сплутана з люд-

ською схильністю до помилок. Філософи, соціологи та психологи досліджують маніпуляцію, акцентуючи на її зв'язку з масовою свідомістю та міжособистісними впливами. Лінгвісти почали детально вивчати вербальні аспекти маніпуляції значно пізніше, зосереджуючись на її когнітивно-прагматичних і соціолінгвістичних аспектах. Також вчені зазначають, що маніпуляція базується на лінгвальних структурах, реалізується через мовлення і має прагматичні аспекти, зокрема залежність від намірів, мотивів, ідеологічних позицій і світогляду мовця.

Маніпулятивна стратегія визначається як комунікативна стратегія, яка включає мовні засоби, прийоми структурування і подання інформації. Маніпулятивна тактика є мовленневою дією, що відповідає певному етапу реалізації стратегії. Дж. Серль відзначає, що ключовою особливістю маніпуляції є приховування справжніх намірів адресанта. Поняття «стратегія» і «тактика» пояснюють механізм мовленневого впливу, а також спрямованість комунікації на зміну емоційного та психічного стану адресата. Успіх маніпуляції залежить від майстерності у виборі оптимальних вербальних і невербальних ресурсів [Руда : 169].

Отож, маніпуляція є складним і багатограним явищем, яке пронизує різні аспекти людського життя – від повсякденного спілкування до політичних і рекламних стратегій. Її визначення охоплює широкий спектр впливу на свідомість, емоції та поведінку індивідів, що здійснюється через різноманітні мовні і невербальні засоби. Маніпуляція часто приховує справжні наміри її автора, змушуючи об'єкта маніпуляції діяти відповідно до вигод маніпулятора, що може бути як позитивним, так і негативним явищем. Глибоке розуміння механізмів маніпуляції, її методів та прийомів дозволяє критично ставитися до зовнішніх впливів, зберігаючи здатність до автономного прийняття рішень.

Наголосимо, що психолінгвістичні механізми мовного впливу відіграють ключову роль у реалізації маніпулятивних стратегій. Маніпуляція, як складний процес впливу на свідомість і поведінку людини, здійснюється через певні мовні засоби, які сприяють формуванню у адресата бажаного психічного і когнітивного стану. Психолінгвістичні механізми маніпуляції включають використання мовних структур, які ске-

ровують увагу, емоції та мотивацію реципієнта, часто неусвідомлено для нього. Таким чином, маніпуляція реалізується через майстерне використання мовних ресурсів, що дає змогу маніпулятору приховувати свої справжні наміри та мотиви, впливаючи на когнітивні процеси адресата. Розуміння цих механізмів є важливим для того, щоб виявити маніпулятивні стратегії та ефективно протистояти їхньому впливу, зберігаючи критичне мислення та автономність у прийнятті рішень.

Д.Ю. Сизонов акцентує увагу на тому, як психолінгвістичні механізми, зокрема мовна обробка інформації та когнітивні процеси, визначають здатність людини критично оцінювати медіатексти, що є важливим для розуміння впливу мовного контексту на свідомість і переконання аудиторії. У сучасному медіапросторі медіатексти можуть бути використані для здійснення маніпуляцій, і психолінгвістичні механізми в цих процесах відіграють ключову роль. Автор зауважує, що важливим є розуміння того, як медіа використовують емоційні тригери, стереотипи та смислові маніпуляції для того, щоб впливати на аудиторію. Медіатексти часто орієнтовані на маніпуляцію емоціями та стереотипами, що можуть значною мірою змінити сприйняття і ставлення людей до певних подій або осіб. Наприклад, використання емоційно заряджених слів, що викликають у читача або слухача почуття тривоги, гніву чи захоплення, є одним із основних способів маніпуляції, який активує когнітивні механізми та спрощує процеси прийняття рішень без глибокого аналізу [Сизонов : 86].

У цьому контексті важливо відзначити, що медіа не тільки впливають на індивідуальні переконання, але й можуть формувати колективні уявлення та соціальні норми. Тому розвиток медіаграмотності є не лише індивідуальним завданням, але й соціальним процесом, який включає в себе навчання навичок критичного мислення та здатності до аналізу інформації. З точки зору психолінгвістики, це вимагає від аудиторії розвитку вміння декодувати приховані смисли, що використовуються в медіатекстах, а також здатності до самостійного аналізу та осмислення інформації в умовах великої кількості маніпуляцій [Сизонов : 84].

Однією з основних проблем, яку піднімає вчений, є важливість когнітивних механізмів

у формуванні сприйняття медіатекстів. Мовні конструкції в медіа часто спрощують складні соціальні, політичні та економічні явища. Це призводить до сприйняття їх через вузьку призму, обмежуючи критичний підхід до інформації. Водночас, через вплив культурних, соціальних та емоційних контекстів, медіа здатні маніпулювати переконаннями, що сприяє формуванню міфів, стереотипів або навіть дезінформації серед широкої аудиторії.

Д.Ю. Сизонов також підкреслює важливість застосування психолінгвістичних інструментів для навчання медіаграмотності, адже саме вони можуть допомогти виявляти та знижувати ефективність маніпуляцій. Це включає в себе розвиток критичного мислення, здатності до декодування прихованих смислів у текстах, а також вміння розпізнавати маніпулятивні стратегії, які використовуються у медіа. У результаті це дозволяє не лише підвищити рівень медіаграмотності, а й зменшити вразливість до маніпуляцій і пропаганди.

Важливим є також акцентування автора на необхідності формування соціальної відповідальності серед медіапрацівників та користувачів медіа. Адже, за його словами, формування медіаграмотності в умовах сучасного інформаційного простору є не лише проблемою освіти, а й етичного вибору. Адже психолінгвістичні механізми, що використовуються в маніпулятивних стратегіях, не лише сприяють формуванню однобоких уявлень, але й можуть створювати поляризацію в суспільстві, підвищуючи рівень конфліктності та недовіри [Сизонов : 85].

Загалом, Д.Ю. Сизонов актуалізує проблему медіаграмотності як важливого аспекту розвитку критичного мислення в умовах інформаційного перенасичення та маніпуляцій. Вона надає теоретичне обґрунтування важливості психолінгвістики в аналізі медіатекстів та формуванні освітніх стратегій для підвищення рівня медіаграмотності серед різних верств населення. У кінцевому результаті це дозволить ефективніше протистояти дезінформації, пропаганді та іншим маніпулятивним стратегіям, що стали невід'ємною частиною сучасного медіапростору.

О.Ю. Павлів аналізує лінгвістичні особливості маніпулятивного мовного впливу в літературному тексті. Маніпуляція розглядається

як різновид прихованого мовного впливу, що базується на майстерному використанні мовних ресурсів для зміни когнітивних і поведінкових установок адресата, часто всупереч його волі. Головний критерій відмінності між маніпуляцією та переконанням – це несвідомість дій адресата у випадку маніпуляції. О.Ю. Павлів звертається до наступної класифікації маніпулятивних стратегій: аналіз стратегій маніпуляцій (газлайтинг, проєкція, безглузді розмови, узагальнення та очорнення, постійне розчарування) і відповідних мовних засобів. Зокрема, газлайтинг: афективна лексика, асиндетон, повтори, наказовий спосіб; проєкція: метафоричні порівняння, антитези; безглузді розмови: неповні речення, повтори; узагальнення та очорнення: абстрактні твердження, слова-афективи; постійне розчарування: вигуки, синтаксичний паралелізм, повтори. Перлокутивний ефект маніпуляції проявляється у вербальній та невербальній поведінці жертви: страх, дискомфорт, розгубленість. Наприклад, використання тремтячого голосу, повторів і неповних речень як вираження стану покірності. Невербальна складова маніпулятивного впливу: мова тіла, наприклад опущений погляд, тремтіння чи інші невербальні реакції, відіграє ключову роль у комунікативному акті маніпуляції. Зокрема, у контексті аналізу мовлення персонажів А. Мандзоні О.Ю. Павлів продемонстровано, як стратегія постійного розчарування чи проєкції призводить до бажаних для маніпулятора результатів через майстерну мовну та невербальну комунікацію [Павлів : 72].

Стосовно стилістичних особливостей мови маніпуляторів і жертв, О.Ю. Павлів наголошує на тому, що маніпулятори використовують афективну лексику, директиви, метафори, синтаксичний паралелізм для посилення впливу. Жертви часто виражають покірність через спрощення мовних структур, вигуки, слези чи інші невербальні реакції [Павлів : 74].

Отож, автор підкреслює, що маніпулятивні стратегії є ключовим інструментом впливу на комунікативному рівні. Вони не лише змінюють поведінку жертви, а й слугують літературним засобом для створення драматизму в тексті. Досвід, описаний у дослідженні, може бути використаний у вивченні стилістики, комунікативних практик та лінгвістичного аналізу

художніх творів. Цей підхід також може бути інтегрований у дослідження мовного впливу в ширшому соціокультурному контексті.

В.А. Проскуріна розглядає фундаментальні аспекти процесу комунікації та основні типи бар'єрів, що ускладнюють її ефективність. Автор зазначає, що комунікація є ключовою ознакою людської культури, яка реалізується через обмін інформацією, і відіграє вирішальну роль у підтримці соціальної взаємодії. Зокрема, комунікативні бар'єри можуть бути визначені як перешкоди на шляху передачі та розуміння інформації, спричинені різними факторами: психологічними, соціальними, культурними тощо. В.А. Проскуріна зауважує, що комунікація відрізняється від спілкування, адже охоплює не тільки обмін інформацією, а й процеси взаємодії та перцепції між учасниками комунікативного акту. Розглядаючи комунікативні бар'єри, вчена виділяє декілька їх видів: психологічні (страх, тривога, негативні емоції), соціально-культурні (відмінності у статусі, релігії, ідеології), семантичні (неоднозначність символів), фізичні (шум, дистанція), а також бар'єри установки (упередження, стереотипи). Прикметно, що одним із ключових елементів, які впливають на виникнення бар'єрів, є особистісні характеристики учасників комунікації, а також їхні цінності, емоції та установки [Проскуріна : 194].

В.А. Проскуріна акцентує увагу на важливості активного зворотнього зв'язку для мінімізації бар'єрів, адже ефективна комунікація передбачає не лише передачу інформації, а й корекцію взаєморозуміння через уточнення і збагачення знань. Зокрема, маніпулятивні стратегії нерідко спрямовані на створення комунікативних бар'єрів для забезпечення нерівності у доступі до інформації між маніпулятором і реципієнтом. Наприклад, використання семантичних, психологічних або соціально-культурних бар'єрів допомагає маніпулятору послабити критичне мислення адресата. Психолінгвістичні механізми мовного впливу можуть включати активацію емоційного стану (страх, тривога, провина), який є основою психологічних бар'єрів, які зменшують здатність адресата до усвідомленого сприйняття інформації та підвищують його схильність до підкорення маніпулятору. Маніпулятивні стратегії часто базу-

ються на свідомому використанні когнітивних бар'єрів, таких як розбіжності у системах перекодування інформації між відправником і реципієнтом. Наприклад, складна термінологія або заплутана аргументація можуть бути інструментами для переконання чи дезорієнтації.

В.А. Проскуріна підкреслює значення активного зворотного зв'язку для ефективної комунікації. Зокрема, у маніпулятивних стратегіях цей механізм часто модифікується або блокується, щоб обмежити можливості адресата для перевірки інформації та розвитку критичного мислення. Емоційні й психологічні фактори, які впливають на виникнення комунікативних бар'єрів, можуть цілеспрямовано використовуватись для досягнення маніпулятивного ефекту. Наприклад, створення емоційного напруження (страх чи почуття провини) полегшує контроль над поведінкою адресата. Маніпулятор може посилювати комунікативні бар'єри, використовуючи соціально-культурні відмінності як інструмент для підсилення нерівності у комунікації (наприклад, акцентуючи на статусних чи ідеологічних розбіжностях) [Проскуріна : 195].

Отож, маніпулятивні стратегії базуються на цілеспрямованому створенні або подоланні комунікативних бар'єрів. У межах теми про психолінгвістичні механізми мовного впливу важливо врахувати, що такі бар'єри можуть бути як результатом, так і інструментом маніпуляції. Ключовою є роль емоцій, когнітивних розбіжностей і відсутності зворотного зв'язку у формуванні ефективного мовного впливу.

І. Шерешкова акцентує увагу на механізмах мовного впливу, зокрема на використанні лексико-стилістичних засобів, які підсилюють емоційний вплив. Серед них зазначено маніпуляцію значеннями через семантичну варіативність, логічну незавершеність, плутанину та викривлення змісту текстів. Також розглядається техніка нав'язування потрібних значень через повторення, використання евфемізмів, алюзій, перифразів, метафоричних виразів та штучної поляризації тексту за схемою «свій/чужий». Зокрема, значну увагу приділено психологічним особливостям впливу, таким як ефект Барнума, що створює у реципієнта ілюзію персональної значущості, а також – емоційному посиленню уваги через фонетичну структуру текстів. Важливими є аналізовані

маніпулятивні стратегії, серед яких виділяється поляризація тексту через створення опозицій «ми/вони», «схід/захід», яка підсилює емоційну залученість аудиторії, та використання симулякрів – фейкових наративів, які підмінюють реальність у свідомості цільової аудиторії [Шерешкова : 186].

Авторка зазначає технічні прийоми маніпуляції, серед яких: контекстуальне блокування інформації, викривлення реальних подій і підміна понять, що сприяє формуванню необхідного сприйняття у цільової аудиторії. Звертається увага на використання «лідерів думок» або створення «анонімного авторитету» для підсилення впливу на реципієнтів. У теоретичному аспекті важливою є концепція порушення принципів кооперації за Г. Грайсом (максими якості, кількості, релевантності, манери) як основа для створення маніпулятивних імплікатур [Шерешкова : 188].

Отож, психолінгвістичні механізми мовного впливу лежать в основі маніпулятивних стратегій, спрямованих на формування потрібних установок у свідомості реципієнтів. Використання семантичних викривлень, емоційного підсилення, порушення кооперативних принципів комунікації та створення симулякрів є ключовими прийомами для нав'язування ідей і контролю над сприйняттям аудиторії.

Т.В. Крашеніннікова відзначає, що мова, окрім номінативної, комунікативної, естетичної та інших функцій, виконує роль потужного засобу впливу на свідомість людини. Маніпуляція є прихованим видом психологічного та психолінгвістичного впливу, спрямованого на формування у людини намірів, які не збігаються з її актуальними бажаннями. Маніпулятивні техніки ґрунтуються на відборі і використанні лінгвістичних засобів, які формують вигідні для мовця інтерпретації реальності. Зазначається, що особливе значення мають такі методи, як евфемізми, дисфемізми, риторичні прийоми, нейролінгвістичне програмування, а також метафори, багатозначні слова та омоніми, які впливають на асоціативне мислення реципієнта [Крашеніннікова : 22].

Дослідниця підкреслює, що мовне маніпулювання реалізується через створення позитивних або негативних конотацій, що змінюють сприйняття інформації відповідно до цілей

мовця. Зосереджується увага на когнітивних та емоційних механізмах впливу, таких як стимуляція уваги, вплив на пам'ять та використання соціальних стереотипів. Зауважується, що маніпуляція може здійснюватися як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях через сугестивні техніки, що охоплюють як вербальні, так і невербальні засоби [Крашеніннікова : 21].

Дослідниця акцентує на важливості стратегій і тактик у процесі комунікації, які дозволяють приховати справжні мотиви та цілі мовця, залишаючи реципієнта в омані щодо дійсного змісту повідомлення. Автор відзначає, що у політичному та рекламному дискурсах активно використовуються такі прийоми, як створення ідеологічно забарвлених лозунгів, натяки, маніпулятивна інтерпретація історичних подій та зміщення акцентів у тексті [Крашеніннікова : 20].

Отож, наголошується, що маніпулятивні стратегії базуються на психолінгвістичних механізмах, які включають когнітивні, емоційні, соціальні та прагматичні рівні мовного впливу, і реалізуються через ретельно підібрані мовні засоби.

О.О. Нагорна відзначає, що мова є ефективним інструментом маніпуляції, активно використовуваним у політичному та бізнес-дискурсах для впливу на свідомість людей і формування необхідних переконань. Автор зауважує, що політичні діячі застосовують специфічну лексику, риторику, емоційно забарвлені слова, евфемізми та стереотипи для досягнення своїх цілей, використовуючи як раціональні, так і емоційні методи впливу. Зазначається, що маніпуляція полягає у прихованому впливі на переконання, бажання та емоції аудиторії, при цьому маніпулятор створює ілюзію свободи вибору. Автор акцентує увагу на тому, що маніпулятивні комунікативні тактики часто будуються на використанні модальних дієслів для нав'язування думок, повторів для посилення основної ідеї, апеляцій до авторитетів і вживання займенників «ми» та «наш» для створення відчуття єдності з аудиторією. Маніпулятивні прийоми включають також метафори, порівняння та ідеологічно забарвлену лексику, яка сприяє спрощенню складних понять і формуванню бажаних асоціацій [Нагорна : 66].

Отож, у дослідженні наголошується на важливості психолінгвістичних прийомів, які активно використовуються для впливу на когнітивні та емоційні процеси реципієнта. Лексичні та стилістичні засоби маніпуляції є основними інструментами для реалізації стратегій переконання та формування прихованих смислів. Успіх маніпуляції значною мірою залежить від здатності мовця приховувати свої наміри, ефективно використовуючи мову як інструмент управління поведінкою та свідомістю аудиторії.

А.М. Коваленко та Т.С. Марченко відзначають, що мовні засоби відіграють ключову роль у процесі маніпулювання свідомістю в сучасних англомовних ЗМІ. Автори зауважують, що медіа не лише інформують про події, але й спотворюють їхнє сприйняття, використовуючи складні стратегії та тактики впливу. Зокрема, маніпулятивний вплив визначається як процес прихованого впровадження у психіку аудиторії певних ідей, цінностей чи установок, що відповідають інтересам маніпулятора, але часто суперечать потребам реципієнта [Коваленко, Марченко : 216].

Автори акцентують увагу на тому, що основним інструментом маніпуляції є мова, яка дозволяє змінювати ціннісні орієнтації, формувати емоційний настрій і спонукати до дій у потрібному для маніпулятора напрямку. Особливе значення має прагматичний підхід, який розглядає маніпуляцію як комплекс комунікативних стратегій і тактик. Комунікативні стратегії формують загальний напрямок впливу, тоді як тактики втілюють окремі етапи цього процесу. Серед найпоширеніших стратегій є стратегія дискредитації, яка передбачає використання пейоративної лексики, критики, створення загрози, іронії та натяків для підризу репутації об'єкта впливу. Наприклад, негативна конотація дієслів та епітетів часто використовується для акцентування уваги на недоліках об'єкта впливу. Стратегія маніпулювання репутацією реалізується через драматизацію або фрагментацію подій, що викликає в аудиторії емоційний відгук. Тактика створення опозиції «свій-чужий» базується на антитезі, евфемізмах і метафорах, які підсилюють емоційний ефект і формують стереотипні образи [Коваленко, Марченко : 215].

Тактика переакцентування використовується для зміщення уваги на інші аспекти подій, які більш вигідні маніпулятору. Це досягається через повторення ключових слів або гедж-маркерів, що дозволяють маніпулятору створити новий акцент у сприйнятті подій. Тактика вуалізації базується на використанні евфемізмів і неоднозначних висловлювань для пом'якшення серйозності ситуації або приховування небажаної інформації. Наприклад, замість нейтральних дієслів використовуються синоніми з розмитим семантичним значенням, які створюють ілюзію об'єктивності. Автори також акцентують на важливості слів-афектів, що викликають у читачів сильний емоційний відгук, таких як «загроза», «свобода», «насильство». Ці слова використовуються для посилення тактики створення загрози, викликаючи в аудиторії почуття страху або тривоги. Окрему увагу приділено використанню метафор, які створюють сильні образи, що глибоко закарбовуються в свідомості аудиторії. Усе це дозволяє маніпулятору досягати своїх комунікативних цілей без прямого примусу, залишаючи реципієнта у переконанні, що рішення приймається самостійно. Дослідники наголошують, що маніпуляція реалізується через когнітивні та емоційні механізми, зокрема через зміну системи цінностей, переконань і соціальних орієнтирів реципієнта. Мовні засоби, такі як риторичні прийоми, тропи, слова-афекти, спрямовані на створення у реципієнта стереотипних образів і необхідних емоційних реакцій [Коваленко, Марченко : 217].

Отож, проведений нами аналіз демонструє, що сучасні англомовні ЗМІ активно використовують мовні засоби маніпуляції для управління суспільною думкою. Стратегії маніпулятивного впливу спираються на психолінгвістичні механізми, що дозволяють маніпуляторам змінювати поведінкові й емоційні моделі аудиторії. Знання цих механізмів допомагає глибше зрозуміти природу мовного впливу, що є важливим як для подальших досліджень у цій галузі, так і для практичного використання в розробці інформаційної безпеки та медіа-грамотності.

Висновки. Маніпуляція є багаторівневим і складним явищем, яке охоплює когнітивні, емоційні, соціальні та прагматичні рівні впливу на індивіда. Проведене дослідження підтвер-

джує, що її ефективність значною мірою залежить від прихованості цілей, використання стереотипів, емоційних тригерів та ілюзії свободи вибору у реципієнта. Маніпулятивні стратегії реалізуються за допомогою ретельно підібраних мовних засобів, таких як метафори, евфемізми, директиви, стилістичні фігури та емоційно забарвлена лексика. Вони дозволяють формувати у реципієнта потрібні маніпулятору уявлення, установки чи поведінку.

Особливу увагу варто звернути на те, як маніпулятивні стратегії використовують когнітивні слабкості людини. Наприклад, спрощення складних соціальних чи політичних явищ через використання узагальнень і яскравих образів дозволяє маніпулятору нав'язувати спрощені та однобокі уявлення. Емоційний вплив, створений за допомогою драматизації чи виклику страху, сприяє зниженню критичності мислення та підвищенню піддатливості до зовнішніх впливів. Важливо зауважити, що маніпуляція не завжди має деструктивний характер. Вона може бути інструментом педагогічного або мотиваційного впливу, якщо використовується з урахуванням етичних норм і в інтересах адресата. Однак у контексті політичного чи рекламного дискурсу маніпуляція частіше спрямована на досягнення вигоди маніпулятора без урахування інтересів аудиторії.

Результати нашого дослідження підкреслюють необхідність розвитку медіаграмотності та критичного мислення як ключових навичок у протистоянні маніпулятивним стратегіям. Знання механізмів маніпуляції сприяє кращому розумінню прихованих намірів у комунікації, а також зменшує ризики потрапляння під вплив маніпуляторів. Крім того, подальші дослідження у цій галузі можуть забезпечити інструментарій для більш ефективного аналізу інформаційного контенту та сприяти формуванню стійкості до маніпулятивних впливів. У сучасному інформаційному просторі, де вплив медіа та цифрових технологій зростає, глибоке розуміння механізмів маніпуляції є важливим не лише для фахівців, але й для суспільства загалом. Ця тема має залишатися пріоритетною для науковців, освітян і практиків, оскільки маніпуляція стає ключовим інструментом впливу у багатьох сферах життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руда, О. Г. *Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі*: монографія. Київ: НАН України, Інститут української мови. 2012. 232 с.
2. Сизонов, Д. Ю. Психолінгвістичні основи медіаграмотності: до проблеми інтерпретації медіатекстів. *Science and Education*. 2017. № 7. С. 82–88. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-13>.
3. Павлів, О.Ю. Лінгвопрагматичні аспекти маніпулятивних стратегій у мовленні персонажів А. Мандзони «Заручені». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. № 43. С. 65–80. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. <https://doi.org/10.17721/2663-6530.2023.43.06>
4. Проскуріна, В. А. Комунікація і комунікативні бар'єри: Соціально-психологічний підхід. *Наукові праці МАУП*. 2009. № 3(22). С. 190–197.
5. Шерешкова, І. Психолінгвістичне маніпулювання текстових повідомлень. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2021. № 3. С. 183–191. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-3-20>
6. Крашеніннікова, Т. В. Маніпулятивні властивості мови. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю»*. Дніпро: Адверта. 2017. С. 17–28.
7. Нагорна, О. О. Мова як інструмент маніпуляції: стилістичний аналіз використання лексики у політичному й діловому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 32. Том 2. С. 64–68. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.11>
8. Коваленко, А. М., & Марченко, Т. С. Мовні засоби реалізації маніпулятивного впливу в сучасних англо-мовних ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2019. № 38(1). С. 214–218.
9. Bochynska, A., Keeble, L., Halfacre, C., Casillas, J. V., Champagne, I.-A., Chen, K., Röthlisberger, M., Buchanan, E. M., & Roettger, T. M. Reproducible research practices and transparency across linguistics. *Glossa Psycholinguistics*, 2023. 2(1), 18, 1–36. <https://doi.org/10.5070/G6011239> <https://escholarship.org/uc/item/6m62j7p6>
10. Kałowski, P., Zajączkowska, M., Branowska, K., Olechowska, A., Siemieniuk, A., Dryll, E., & Banasik-Jemieliński, N. Individual Differences in Verbal Irony Use: A Systematic Review of Quantitative Psycholinguistic Studies. *Metaphor and Symbol*, 2023. 38(1), 81–111. <https://doi.org/10.1080/10926488.2022.2160253>
11. Levko, O. Precedent units as a means of manipulation in Ukrainian religious media discourse: Psycholinguistic approach. *Psycholinguistics*, 2020. 28(2), 99–127. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-2-99-127>
12. Tadjievich, X. U. The role of lexicology in language teaching. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2024. 5(12), 41–44. <https://wos.academiascience.org/index.php/wos/article/view/5171/4959>

REFERENCES

1. Ruda, O. G. (2012). Language issue as an object of manipulative strategies in modern Ukrainian political discourse: monograph. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Ukrainian Language, 232 p. [in Ukrainian].
2. Syzonov, D. Yu. (2017). Psycholinguistic foundations of media literacy: to the problem of media text interpretation. *Science and Education*, 7, 82–88. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-13>. [in Ukrainian].
3. Pavliv, O. Yu. (2023). Linguo-pragmatic aspects of manipulative strategies in the speech of characters in A. Manzoni's «The Betrothed». *Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*, (43), 65–80. Taras Shevchenko National University of Kyiv. <https://doi.org/10.17721/2663-6530.2023.43.06> [in Ukrainian].
4. Proskurina, V. A. (2009). Communication and communicative barriers: A socio-psychological approach. *Scientific works of the IAUP*, 3(22), 190–197. [in Ukrainian].
5. Shereshkova, I. (2021). Psycholinguistic manipulation of text messages. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (3), 183–191. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-3-20> [in Ukrainian].
6. Krasheninnikova, T. V. (2017). Manipulative properties of language. *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference “Current Problems of Modern Linguistic Research and the Application of Innovative Technologies for Teaching Languages in Non-Philological Higher Education”*. Dnipro: Adverta. Pp. 17–28. [in Ukrainian].
7. Nagorna, O. O. (2023). Language as a Tool of Manipulation: Stylistic Analysis of the Use of Lexicon in Political and Business Discourse. *Transcarpathian Philological Studies*. Issue 32, Volume 2, 64–68. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.11> [in Ukrainian].
8. Kovalenko, A. M., & Marchenko, T. S. (2019). Language Means of Implementing Manipulative Influence in Modern English-Language Media. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 38(1), 214-218. [in Ukrainian].
- Bochynska, A., Keeble, L., Halfacre, C., Casillas, J. V., Champagne, I.-A., Chen, K., Röthlisberger, M., Buchanan, E. M., & Roettger, T. M. (2023). Reproducible research practices and transparency across linguistics. *Glossa Psycholinguistics*, 2(1), 18, 1–36. <https://doi.org/10.5070/G6011239> <https://escholarship.org/uc/item/6m62j7p6> [in English].

9. Bochynska, A., Keeble, L., Halfacre, C., Casillas, J. V., Champagne, I.-A., Chen, K., Röthlisberger, M., Buchanan, E. M., & Roettger, T. M. (2023). Reproducible research practices and transparency across linguistics. *Glossa Psycholinguistics*, 2(1), 18, 1–36. <https://doi.org/10.5070/G6011239> <https://escholarship.org/uc/item/6m62j7p6> [in English].
10. Kałowski, P., Zajączkowska, M., Branowska, K., Olechowska, A., Siemieniuk, A., Dryll, E., & Banasik-Jemielniak, N. (2023). Individual Differences in Verbal Irony Use: A Systematic Review of Quantitative Psycholinguistic Studies. *Metaphor and Symbol*, 38(1), 81–111. <https://doi.org/10.1080/10926488.2022.2160253> [in English].
11. Levko, O. (2020). Precedent units as a means of manipulation in Ukrainian religious media discourse: Psycholinguistic approach. *Psycholinguistics*, 28(2), 99–127. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-2-99-127> [in English].
12. Tadjievich, X. U. (2024). The role of lexicology in language teaching. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 5(12), 41-44. <https://wos.academiascience.org/index.php/wos/article/view/5171/4959> [in English].
-

O. H. HUDZENKO

*Candidate of Philosophical Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology,
Volyn In-Service Teachers Training Institute, Lutsk, Ukraine
E-mail: o.gudzenko@vippp.org.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2028-7697>*

T. V. PASTRYK

*Doctor of Psychology, Associate Professor, Acting Rector,
Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine
E-mail: tetiana_pastryk@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6329-9607>*

A. M. LAZKO

*PhD in Psychology, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work,
Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine
E-mail: alla_lazko@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7731-4361>*

N. P. HALCHUN

*Doctor of Philosophy in Education, Pedagogical Sciences,
Head of the Department of General Training Disciplines,
Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine
E-mail: nataliia_halchun@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0431-638X>*

THE PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF MANIPULATION IN THE MODERN INFORMATION SPACE: STRATEGIES OF INFLUENCE AND COUNTERACTION

The article is devoted to the analysis of psycholinguistic mechanisms of manipulation that are actively used in the modern information space. An interdisciplinary approach is applied, including cognitive-pragmatic, content analysis and comparative analysis of manipulative strategies in different types of discourse, such as political, media and advertising. The work examines key linguistic tools, including metaphors, euphemisms, directives and emotionally coloured vocabulary, which contribute to the hidden influence on the consciousness and behaviour of recipients. The authors offer an analysis of manipulative strategies aimed at influencing consciousness and behaviour in the context of information overload.

The study shows that manipulative influence is based on the creation of cognitive and emotional barriers, the use of stereotypes and artificial motivation, which allows manipulators to achieve their own goals. It is noted that manipulation can be both negative and constructive, depending on the ethical norms and the context of application.

Particular attention is paid to the development of recommendations for the formation of media literacy and critical thinking to counteract manipulative strategies. The work is based on theoretical and practical developments in psycholinguistics, cognitive science and social psychology, which allows for a comprehensive study of the mechanisms of influence.

Knowledge of the mechanisms of manipulation contributes to a better understanding of hidden intentions in communication, as well as reduces the risks of falling under the influence of manipulators. In addition, further research in this area can provide tools for more effective analysis of information content and contribute to the formation of resistance to manipulative influences.

Key words: psycholinguistic mechanisms of manipulation, language influence, manipulative strategies, critical thinking, media literacy.

УДК 316.77+004.9:21+316.7

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.11>

О. В. ДОБРОДУМ

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Електронна адреса: dobrodum.olga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>*

Е. І. МАРТИНЮК

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології та філософії культури,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна
Електронна адреса: eduardmartinuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5904-2721>*

О. Е. НИКИТЧЕНКО

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології та філософії культури,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна
Електронна адреса: olena.ed.nykytchenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9403-9795>*

КОМУНІКАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРИ І РЕЛІГІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті проаналізовано тематику комунікаційних трансформацій культури та релігії у віртуальному середовищі, яка є надзвичайно важливою у нашому сьогоденні. У сучасному світі, що постійно еволюціонує під впливом технологій, комунікативні дослідження набувають особливого значення, і віртуалізація культури і релігії є одним із центральних аспектів цього процесу. Комунікативні підходи дозволяють дослідити ці питання з різних перспектив, зосереджуючись на розриві з традиційними формами мислення і створюючи нові інтерпретації та розуміння.

Акцентується на тому, що віртуалізація культури та релігії в сучасному комунікативному суспільстві є потужним інструментом трансформації, що впливає на нашу ідентичність, спільноти та загальний культурний ландшафт. Розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту привносить нові форми культурного та релігійного вираження, сприяючи появі нових практик та ритуалів. Взаємодія традиційних культурних та релігійних практик з новітніми цифровими технологіями, зокрема штучним інтелектом, призводить до формування нових форм сприйняття і взаємодії. Постмодерні дослідження дозволяють розглянути цей процес з різних перспектив, підкреслюючи важливість багатогранності підходів до аналізу.

Прослідковується, що віртуалізація не просто адаптує традиційні форми до нових умов, але й переосмислює їх, додаючи нові значення та інтерпретації. Це комунікативне явище підкреслює важливість багатовимірного підходу до дослідження, де поєднуються технологічні, соціальні та культурні аспекти. Подальші дослідження в цій галузі можуть ще більше висвітлити складні взаємозв'язки між культурою, релігією та технологіями, допомагаючи зрозуміти, як ці зміни впливають на наше сприйняття світу. Комунікативні підходи дозволяють відкривати нові горизонти, пропонуючи багатозарові інтерпретації та нові теоретичні основи для аналізу.

Ключові слова: комунікаційні трансформації, культура та релігія, віртуальне середовище, особистість.

Постановка проблеми. Тематика комунікаційних трансформацій культури та релігії у віртуальному середовищі є надзвичайно важливою у нашому сьогоденні. Сучасна постнекласична наука знаменує собою певне повернення до принципів освіти у стародав-

ніх суспільствах, коли міфологічне розуміння передбачало, зокрема, інтегративне освоєння та осягнення світу у вигляді казок та легенд, билин і міфів, пісень та епосів тощо. Релігія та культура мають глибокий взаємозв'язок: релігія впливає на культуру, а культура впливає

на сприйняття релігійних цінностей. Наприклад, релігія формує моральні норми, які впливають на культурні практики та спосіб життя. Це важливе обговорення, особливо в сучасному світі, де релігійна різноманітність і культурний плюралізм стають все актуальнішими.

У суспільному комунікативному дискурсі є різні погляди на те, як саме взаємопов'язані культура і релігія, чи можливо вважати релігію частиною культури, починаючи від того, що культура і є релігія, аж до того, що релігія і є культурою з проміжними варіантами. Існують прихильники погляду, що культура і релігія несумісні, що це полярні величини, що культура виростає з релігії, і релігія навіть руйнує культуру. Прибічники однієї точки зору можуть стверджувати, що культура і релігія тотожні та ідентичні, іншої – що це нейтральні та незалежні сфери людської життєдіяльності. Культура і релігія є складовими частинами сучасного людського суспільства, і як би ми не описували їхні взаємини – як ворогів чи друзів, – заперечувати їхню присутність у соціальному житті неможливо, як не можна заперечувати також їхній взаємовплив, попри будь-яку їхню оцінку. Вивчаючи комунікативну культуру, ми не можемо не звертати увагу на релігію і навпаки, більше того, можна констатувати, що в історії людського суспільства навіть є традиція розглядати культуру та релігію як відносно автономні сфери буття, хоча ті зміни, що відбувалися в одній сфері буття, відбивалися також і в іншій.

Одним із актуальних для розгляду питань, безперечно, є соціокультурні аспекти вивчення штучного інтелекту (ШІ) та його комунікативна інкорпорованість у компендіум людських знань, а також комунікативні наслідки його виникнення та розвитку. Одна з центральних проблем ШІ у соціумі – проблема моделювання смислів у семіотичному їхньому розумінні, трансцендентально-феноменологічна теорія конструювання сенсів та узагальнення конвенціоналістсько-соціокультурного плану. При вивченні цієї тематики важливо враховувати положення трансценденталізму Еммануїла Канта та феноменологічного конституювання Едмунда Гуссерля в силу їхньої концептуальної схожості з конструюванням віртуальних об'єктів як форм дослідження креативних зді-

бностей людини. Філософія Еммануїла Канта також дозволяє зміцнити позиції філософії ШІ та зробити крок до нових фундаментальних досліджень механізмів мислення. Так, може набути нового звучання старе питання «Чи може машина мислити?» на основі історико-філософського дискурсу (від Сократа, Аристотеля, Платона, Демокрита, Юстина до Г. Галілея, А. Августина, П. Абеляра, С. Боеція, І. Канта тощо), де було розроблено концепцію «машинного мислення», включаючи до неї, зокрема, соціокультурність, що інтенсивно розвивається.

У сучасному світі, що постійно еволюціонує під впливом технологій, комунікативні дослідження набувають особливого значення, і віртуалізація культури і релігії є одним із центральних аспектів цього процесу. Завдяки розвитку штучного інтелекту та інших цифрових технологій, традиційні форми культурної і релігійної взаємодії зазнають значних змін, адаптуючись до нових реалій. У цьому контексті постає питання про те, як саме віртуалізація змінює культурні та релігійні практики, і як це впливає на суспільство в цілому. Комунікативні підходи дозволяють дослідити ці питання з різних перспектив, зосереджуючись на розриві з традиційними формами мислення і створюючи нові інтерпретації та розуміння.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Комунікативний феномен віртуальної реальності досліджували зарубіжні та вітчизняні дослідники: У. Брік, Ф. Брукс, Ф. Вебстер, Ж. Дельоз, С. Жижек, Дж. Ланьє, І. Сазерленд, Т. Стоуньєр, С. Хоружий, С. Заборовська, Н. Зуділіна, О. Каріна, С. Коноплицький, О. Сотникова, Є. Уханов, Ю. Шадських. Питаннями формування сучасної культури в умовах інформаційного суспільства займалися багато вчених та науковців, серед яких: О. Барда, П. Бергер, В. Волинець, Я. Зодервіст, О. Прудникова, Г. Сашук, С. Хантингтон, М. Шмиголь, Ю. Юшкевич тощо. Незважаючи на досить широкий спектр проведених досліджень впливу на культуру інформаційного суспільства такого феномену, як віртуальна реальність, це є частиною загальної проблеми, якій присвячується дана робота [Chornomordenko : 2022].

Слід акцентувати на біхевіористському відтінку існуючого розуміння ШІ: стверджуючи пре-

валуючу соціокультурну природу суб'єктності людини, ШІ сприймається переважно як суб'єкт знання [Dobrodum : 2021]. Машинний ШІ міг бути підсилювачем природного розуму, обробки інформації на перфокартах і перфострічках задовго до Чарльза Беббіджа і Германа Голлерита. Створення ШІ взагалі постає не стільки технічною, натурфілософською чи соціокультурною, але і суспільствознавчою проблемою, і оскільки справжній, максимально подібний до природнього, ШІ рано чи пізно буде створено, то основне завдання полягає у відповіді на питання про мету його створення, контрольованість та гармонійну інкорпорованість у людське суспільство [Добродум : 2021].

Подібні до перерахованих взаємовпливів ми констатуємо в епоху інформаційного суспільства: ми певний час вивчаємо конвергентні процеси в сучасному релігійному житті суспільства. Ми їх виділили та описали, серед них: акселерація, актуалізація есхатології, актуалізація соціальних концепцій, американізація, вельтизація, віртуалізація, глобалізація, діалогізація, екуменічний рух, егосинтонізація, екзотеризація, зростання інклюзивізму, конс'юмерізація, модернізм і постмодернізм, нові релігії, паксізація, приватизація, відтворення сучасного релігійного плюралізму, раціоналізація культурних дій, ревіталізація, секуляризація, синкретизація, сцієнтизація, уніфікація екстеріоризації, толерантність, фемінізація, фундаменталізація, харизматизація [Мартинюк : 2012].

Мета статті полягає в дослідженні комунікаційних трансформацій культури та релігії у віртуальному середовищі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу даної статті склали загально-визнані принципи комунікативних штудій: світоглядного і методологічного плюралізму, неупередженості та гуманізму, компаративності та незаангажованості. У дослідженні були застосовані методи конкретно-історичного аналізу та міждисциплінарного синтезу, індукції і дедукції, соціологічні методи аналізу емпіричних даних, зокрема, контент-аналіз та метод включеного спостереження і теоретико-журналістська методологія як база проведення кількісних і якісних досліджень ЗМІ.

З конкретно-наукових методів було використано проблемно-хронологічний, системно-

структурний і критичний аналіз джерел, суспільно-феноменологічний аналіз та візуальну антропологію. У статті застосовані концептуально-дискурсивний та системно-хронологічний підходи до наукового осмислення явищ і подій суспільно-політичного життя.

Результати та дискусії. Подібного плану процеси відтворюються і в культурному житті, але зараз ми зупинимося на темі саме віртуалізації культури і релігії, адже, як вважав ще Семюель Хантінгтон у роботі «Зіткнення цивілізацій», релігія – це наріжний камінь культури. Всі форми взаємодії культури здійснюються і в релігійному житті, і, фіксуючи зміни в культурі взагалі, ми хочемо відзначити, що всі форми фіксації зміни культурного та релігійного життя здійснюються в соціальних мережах та блогосфері. Сучасна культура виражає себе в тому числі і в інформаційних технологіях: в онлайн переходить як культурне, так і релігійне життя. Культура – все те, що створено людиною, друга природа, тепер переходить в онлайн, а всі процеси, що відтворюються в оффлайн – діалог, віртуалізація, вельтизація, глобалізація тощо – спостерігаються і в онлайні. Можемо згадати також роботу Євгена Цимбаленка, де на основі опитування експертів і практикуючих журналістів виявляються і систематизуються основні позитивні та негативні наслідки конвергенції та дигіталізації у медіакомунікаціях [Цимбаленко : 2013].

Ми акцентуємо дослідницьку увагу на міждисциплінарній області дослідження, оскільки, незважаючи на історичні протистояння міжрелігійного та міжконфесійного характеру, всі релігійні організації послуговуються досягненнями культури – складається нова релігійна культура спілкування в самому Інтернеті, і різні сторони релігійної культури і обрядів знаходять своє вираження в Глобальній мережі. Ідентичні проблеми ми можемо спостерігати і у взаємовідносинах між релігіями, взаєминах культури і релігії в онлайні і оффлайні, їх можна запаралелити. Особливо це цікаво в контексті можливостей, які надає Інтернет – належати до однієї, декількох, багатьох чи до жодної релігії, оскільки Інтернет гіпотетично уможливорює відносини значно безпосередніші, ніж без нього.

Серед інших сегментів і областей соціального життя, віртуалізація відбувається в культурі і в релігії, значним чином їхні форми є ідентичними, але ж є і відмінності, те ж саме відбувається і в онлайні. З іншого боку, процес віртуалізації та автоматизації, комп'ютеризації та онлайнізації, дигіталізації та роботизації є єдиним та носить глобальний характер – у цьому випадку, можуть значно відрізнятись всі учасники глобального процесу – відмінності між ними багато в чому обумовлені самим процесом віртуалізації.

В даний час Інтернет постає перед споживачами в тому числі як інтегратор усіх сфер суспільного відтворення і з нашої точки зору, можна фіксувати різні форми конвергенції та взаємозв'язку культури і релігії в Інтернеті. Одна з культурологічних тематик вивчає зв'язок, інтеграцію, взаємозалежність, конвергенцію і дивергенцію мистецтва в Інтернеті – особливо це стосується таких видів мистецтва, як література та театр, живопис і кіно, архітектура та музика, спорт і цирк, індустрія видовищ та мистецтво перформансу на зразок флешмобу.

Нам слід з'ясувати, що здійснюється з релігійним мистецтвом у зв'язку з його віртуалізацією, коли освячуються ікони, обряди у Всесвітній мережі, і йдеться про те, що одним з полів взаємодії релігії і мистецтва є Інтернет. Головний тут висновок – кожна з цих областей має спільне і особливе в цій взаємодії: спільне – вони підпорядковуються вимогам мережі, що стосується програм, методів, форм взаємодії в Інтернеті – це чати, боти та інші форми взаємодії – канали в різних соціальних мережах. Симптоматичним і релевантним сучасній епосі є віртуалізація релігійного мистецтва.

Інтернет як система може надавати інформаційну підтримку мистецтву і релігії – в онлайні з ними здійснюється те ж, що в оффлайні, враховуючи існуючу доступність Інтернету: можна фіксувати величезну кількість взаємозв'язків онлайн з оффлайном та навести паралелі – деякі події онлайн не відбуваються в оффлайні та навпаки. Найбільш важливі тенденції і сучасні взаємовідносини виражаються в тому, що релігія висловлює свої ідеї в мистецтві і навпаки – мистецтво відображається в релігії і сакральній творчості. Раніше релігія панувала над мистецтвом, тепер вони мають межу, виник-

нуло світське мистецтво, тому не обов'язково митець повинен бути віруючим, віруючий не обов'язково шукає себе в мистецтві: віра може сприяти або перешкоджати професійній самореалізації, і така відмінність існує [Петрушкевич : 2018].

Інтернет не носить релігійний або світський характер – Інтернет може бути сакралізований, мистецтво може бути в Інтернеті і представляти релігійну частину людства. Через пандемію і потім війну мистецтво для українців значною мірою перемістилося онлайн, якщо згадати шоу-бізнес, їх мистецтво стало доступним їх шанувальникам тільки в Інтернеті – зараз те ж саме відбувається з релігійною діяльністю. Інтернет може одних сакралізувати, інших – демонізувати, хейтити можуть і діячів мистецтва та представників церков.

Якщо припустити, що культура – це всі види соціальних взаємовідносин, аксіоматично, що культура присутня в людині, природі і суспільстві, це зустрічається у всіх суспільних взаємовідносинах. У цьому контексті можна згадати Болівуд, багато фільмів якого мають релігійний сюжет – відбувається синтез релігії і мистецтва, розповсюдженими є фільми на релігійну тематику, наприклад, фільми про папську тематику чи східні віровчення – так Інтернет створює нові маніфестації образотворчого мистецтва.

Мистецтво за визначенням є максимально віртуальним, при цьому мистецтво і релігія часто є нероздільними. Питимим Сорокін провів свої знамениті дослідження Середньовіччя і сучасності, справедливо зазначивши, що в середні віки в музеях чи не 90% сюжетів було тематики релігійного мистецтва, зараз спостерігається дзеркально протилежне співвідношення. Зараз можна досліджувати співвідношення релігії і мистецтва, спостерігаючи поступове збільшення кількості експозицій та презентацій – власне, всі сучасні релігії та всі види мистецтва знаходять себе в Інтернеті [Пруденко : 2014].

Більшість знаменитих, стародавніх і шанованих музеїв світу мають власні сайти з вільним і персоналізованим VIP-доступом, де можна отримати вичерпну інформацію навіть для найбільш допитливого розуму. Сайти підтримують VR-гарнітури: значна частина галерей і експозицій доступні для віртуальних турів,

також на сайтах музеїв присутні фотографії більшості експонатів, які представлені в будівлях музею. У онлайн-режимі відвідувач сайту музею може ознайомитися не тільки з творами, а й з безліччю особистих речей їхніх авторів – це щоденники та листи, твори і ранні замальовки. Серед мільйонів оцифрованих експонатів присутніми є значна частина знаменитих шедеврів живопису і скульптури, ювелірних прикрас та антикварних виробів, рукописів і посуду. За допомогою зручної функції сортування можна впорядкувати твори за темами: міфологія та релігія, історія й архітектура, також можна розглядати експонати за країнами і за прізвищами майстрів. На сайтах музеїв може бути докладно розібраний і висвітлений творчий шлях митців: матеріали з біографією, цікавими фактами та історіями написання знаменитих картин [Імпульси : 2020].

Мистецтво задіює всі нові технології, ШІ може складати літературні твори та наукові доповіді, проповіді і звіти, здійснювати всі види наукових повідомлень, реферати й есе. ШІ може проявляти свою творчість в різних жанрах і напрямках, стилях та типах мистецтва і живопису, в сферах театру та балету, кінематографу і мультиплікації, архітектури та музики, мистецтва драми і оповідання, роману, повістей та віршів відкриваються по-новому можливості ШІ.

Так, наприклад, кіно з'явилося як мистецтво синтетичне, щільно поєднане із технологіями, адже народжене із них – тому й історія кіно, вдосконалення його засобів виразності та специфіки мови безпосередньо пов'язані із розвитком технологій. Цілком закономірно, що історії про фанатичних вчених та їхні небезпечні для людства відкриття почали цікавити кінематографістів уже з перших десятиліть існування нового різновиду мистецтва. Ці історії екранізовані у великій кількості науково-фантастичних фільмів, серед яких чимало антиутопій про створення штучного інтелекту. Багато з цих стрічок стали класичними й культовими, вплинули на подальші естетичні пошуки – штучний інтелект нерідко виступав як тригер актуальної медіа-культури. Акцент зроблено на ролі сучасних інфокомунікаційних технологій, насамперед, технологій штучного інтелекту та інтернету речей у генерації новітніх форм культури

та мистецтва. Визначною є роль штучного інтелекту у формуванні «доданої» культурної реальності та різноманітних форматів медіа-мистецтва.

Важливо, що в останній час людство делегує все більше своїх функцій штучному інтелекту – тепер він може намалювати картину, написати музику, створити текст. Так, нещодавно ШІ навчили мистецтву дебатів – тепер у людства є гідний співрозмовник, здатний розібратися у складних соціальних проблемах, аргументувати свою позицію, знаходити сильні сторони й недоліки в позиції свого опонента. Штучний інтелект може бути корисним для комунікації зі своєю аудиторією та для залучення нової: зараз для музеїв, виставок та для популяризації мистецтва у цілому активно створюються чат-боти – в якості прикладу наведемо чат-бот інформаційної кампанії «Мистецтво хоче знайомитись» від Українського культурного фонду. ШІ долучали до мистецтва – порівняно нещодавно IBM спільно з Національним музеєм Вроцлава презентували додаток CoArt, який уможливив відвідувачам взаємодію з картиною польського художника Майкла Віллмана «Рай» – завдяки штучному інтелекту кожен відвідувач виставки «Willmann. Opus Magnum» міг за допомогою програми «поговорити» з картиною, щоб дізнатися про неї краще, зрозуміти її смисли і глибше перейнятися творчістю.

Є три варіанти взаємовідносин культури і релігії – для одного періоду їхнє взаємне сполучення представляється як синонімічний ряд (період до Нового часу) [Pasulka : 2020]. Станіслав Белковський висловлює точку зору, що приїде злиття науки і релігії – вони не протистоять один одному, вони взаємно конвергуються і не будуть один одному суперечити. Михайло Епштейн сучасну теологію розглядає як техно-теологію в роботі «Російський антисвіт». Зараз все частіше говорять про теологію сучасного релігійного сприйняття, і якщо раніше релігія відкидала науку і наукові дані, якщо вони суперечили Біблії, то з точки зору Михайла Епштейна, між ними немає предмета суперечності: всі наукові технології свідчать про Слово Боже – все від Бога і для Бога. У роботі «Релігія після атеїзму» Михайла Епштейна автор вважає, що постмодерн закінчився 9/11, тобто вибух спричинив закінчення всіх відноснос-

тей – вся відносність цього світу закінчилися, закінчилися ілюзії через цю трагедію, якою, власне, і почалося III тисячоріччя.

Відбулася криза культури постмодерна, сенс якої був у боротьбі з ідеологіями, оскільки метанаррації (комунізм чи марксизм, християнство чи буддизм тощо) не врятували людство від фашизму та геноциду, голокосту і голодоморів, і зараз широко розповсюджено ставити знак рівності між фашизмом і сталінізмом. За всією ймовірністю, це було методологічно послідовно і слушно, 80 років Європа жила без воєн, але зараз триває гаряча війна в Європі, повноцінна і широкомасштабна, і сама ідеологія постмодерна виявилася неспроможною та нездатною запобігти російсько-українській війні. Постмодерну тепер можна пред'явити претензії, які він сам пред'являв, коли він вийшов з критикою всіх форм ідеологій після Другої світової війни – закидаючи всім ідеологіям те, що не змогли зупинити жахи Другої світової війни. А тепер, коли йде нова світова війна, яка може виявитися Третьою світовою війною, постмодерністська філософія і мислення точно так само виявилися нездатними передбачити і зупинити війну.

Цікавим є розуміння співвідношення культури і релігії у двох класиків – це Кліффорд Гірц і Роберт Белла, які в контексті історії релігій розглядають релігію у всіх її основних проявах до осьового часу, філософію Стародавнього Китаю, Греції та Індії, індуїзм і буддизм, звідки роблять висновок, що культура та релігія – це практично тотожні поняття, і часто, як би ми не дивилися на співвідношення релігії і культури, виходить одне й те саме. Між ними існує певна ідентичність, хоча присутні дві точки зору: релігія – це віра в трансцендентне і надприродне, друга: релігія – це як спосіб соціалізації. Є величезна кількість точок зору на релігію і культуру – ці дві сфери людської діяльності в будь-якому випадку пов'язані, ця сполучність припускає можливість, що зміна в сфері культури детермінує зміну і в інших напрямках. Наприклад, винахід книгодруку Йоганном Гутенбергом став одним з факторів поширення протестантизму, а наступна за ним інформаційна технологічна ера впливає на всі сфери культури, в тому числі на релігію, і зміни, спричинені ІТ, впливають на всю культуру загалом [Hwang : 2024].

Зміни в конкретній суспільній галузі – освіті, літературі, науці – впливають на зміни в іншій сфері культури – тут можна констатувати зв'язок технологій і культури в одне ціле, тут мають місце як горизонтальна, так і вертикальна взаємодія. Горизонталь стосунків полягає в тому, що будь-яке явище культури – це зміна в одній сфері культури, і відповідна зміна всієї культури. Вертикаль – це коли одна з складових культури стає передовою: так, до Нового часу лідирував релігійний напрям, в Новий час – політико-правовий, зараз – етичний, але одночасно політичне впливає на психологічне, економічне, релігійне, і модифікація однієї складової спричинює та провокує модернізацію, модифікацію чи стагнацію в усьому іншому. У цьому контексті зараз розглядають російсько-українську війну як війну архаїки з трансмодерном, тож можна вважати трансмодерн одним з можливих описів сучасних станів культури, який приходить на зміну метамодерну, і він не знімає проблеми протистояння архаїки і постмодерна.

Можна констатувати навіть шизоїдальність сучасної культури – вона криється в тому числі і в тому, що кожна нова можливість може проявлятися як щось заперечуюче і стверджуюче, позитивне і негативне – у всьому може виявлятися їхня амбівалентність – використовується навіть термін шизофашизм, коли російський фашизм виступає з антинацистськими гаслами. У процесі прояву плюралізму (наприклад, ідеологічного або релігійного), амбівалентність тут може виступати як крайня форма толерантності в сенсі прийняття ідеології, але для критиків толерантності скоріше властивий перехід від амбівалентності до шизоїдальності [Epstein : 2022].

В цілому кажучи, багато явищ культури мають амбівалентний характер – машини майбутнього будуть здатні як працювати, так і вбивати – тобто введення нових приладів може бути за своїми наслідками також амбівалентними. Так, наприклад, коли Росія не справляється з амбівалентністю – відбувається шизофренія її керманців, здійснюється втрата історичних шансів, коли Росію виключили в G8 і G20, а Володимир Путін виявився шизоїдально налаштованою особистістю. На початку XXI століття треба вчитися домовлятися, однак, якщо

діалог унеможлиблюється, і політичні опоненти не можуть домовитися, вступають в силу різні форми політичного врегулювання, в тому числі з цієї причини російсько-українська війна може набувати затяжного характеру.

Внаслідок Другої світової війни з'явився постмодерн, одним з меседжів якого є те, що наративи є амбівалентними з точки зору їхнього втілення, і ми для їхнього прийняття послуговуємося толерантністю. Наратив гіпотетично можливого розвитку демократичної Росії перетворився на шизоїдальність сучасної культури, адже вона не може адекватно відповісти шизофашизму, не знайшла способів відповісти на шизофашизм через шизоїдальність власної культури. Але особливо симптоматичною є шизоїдність віртуальної культури, в релігійній сфері з'являються боти, які несуть шизоїдальність – наприклад, про появу нового пророка. Сприйняття параноїками цих подій може характеризуватися обцесивно-компульсивним синдромом, і варто враховувати, що більшість людей заражені ним. Якщо згадати різні розлади біполярності маніакальності, можна припустити, що всі види розладів присутні і в релігійній сфері.

Віртуалізація релігії також супроводжується її шизоїдними сторонами – у нашій сучасній культурі цю ситуацію можна характеризувати через інсо. Так, інформація про римо-католицьку церкву значною мірою педалізується через толерантність ЛГБТ, благословення представників ЛГБТ, хоча і не сприяння їм. Відбувається синонімізація віртуалізації культури і релігії з точки зору технологій [Звонок : 2017].

В такому контексті відбувається віртуалізація культури, при цьому можна відзначити, що постмодерн постає втраченим і здається вже методологічно невірним – всі ці евфемізми, що світ – театр, про Номо Ludens, стали фігуральною неправдою, тому що світ більше не театр, а людина більше не грає, а страждає і вбиває. Володимир Соловйов–пропагандист акцентує на тому, що людині більш властиво воювати, ніж жити в мирі – все це проголошує повернення до старих форм виправдання зла. Постмодерн виявився в стані нездатності запобігти сучасній війні як злу – як у Другій світовій війні Сталін займався переселенням народів, також був голокост, голодомор і гено-

циди – зараз ті ж самі форми ми можемо спостерігати під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Михайло Епштейн сказав про ментальні якості Росії в роботі «Російський антисвіт»: шизофашизм, онтоцид, православ'я (православ'я+іслам), некрократія. Якщо говорити про кризу постмодерна в епоху російсько-української війни, якщо під постмодерном розуміти критику всіх ідеологій, він опинився в тому ж стані нездатності запобігти злу і запобігти війні, що й раніше. Сучасність тепер саме в онлайні буде диктувати порядок денний і задавати тенденції: вона може вирішити одні проблеми, але інші може поглибити.

Висновки. Віртуалізація культури та релігії в сучасному комунікативному суспільстві є потужним інструментом трансформації, що впливає на нашу ідентичність, спільноти та загальний культурний ландшафт. Розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту привносить нові форми культурного та релігійного вираження, сприяючи появі нових практик та ритуалів. Взаємодія традиційних культурних та релігійних практик з новітніми цифровими технологіями, зокрема штучним інтелектом, призводить до формування нових форм сприйняття і взаємодії. Постмодерні дослідження дозволяють розглянути цей процес з різних перспектив, підкреслюючи важливість багатогранності підходів до аналізу.

Комунікативні дослідження віртуалізації культури і релігії в контексті постмодернізму відкривають нові горизонти для науковців, надаючи їм інструменти для глибшого розуміння сучасних трансформацій. Подальші рефлексії у цій галузі зможуть виявити ще більше аспектів взаємодії між культурою, релігією і технологіями, сприяючи розвитку нових теоретичних і практичних підходів до аналізу цих складних і динамічних процесів. Одним із головних результатів є визнання того, що віртуалізація не тільки змінює форми культурного і релігійного вираження, але й впливає на самі концепції ідентичності та спільноти. Сучасні технології створюють нові можливості для самовираження і духовного досвіду, водночас породжуючи виклики, пов'язані з автентичністю і глибоким розумінням традицій.

Аналізуючи цей феномен, важливо враховувати, що віртуалізація не просто адаптує тради-

ційні форми до нових умов, але й переосмислює їх, додаючи нові значення та інтерпретації. Це комунікативне явище підкреслює важливість багатовимірного підходу до дослідження, де поєднуються технологічні, соціальні та культурні аспекти. Подальші дослідження в цій галузі можуть ще більше висвітлити складні взаємозв'язки між культурою, релігією та технологіями, допомагаючи зрозуміти, як ці зміни впливають на наше сприйняття світу. Комунікативні підходи дозволяють відкривати нові горизонти, пропонуючи багатозарові інтерпретації та нові теоретичні основи для аналізу.

У майбутньому перспективним здається досліджувати віртуалізацію культури та релігії, а також штучний інтелект у комунікативному вимірі:

створювати соціокультурні та мистецькі проекти, зокрема в медіапросторі з використанням ІТ, здійснювати прогнозування, проектування і регулювання актуальних культурних процесів у соціальній практиці (зокрема, у сфері кіберкультури та соціокультурних процесів міста), розробляти завдання і технології соціокультурної взаємодії, актуалізації культурної спадщини, науково забезпечити створення та реалізацію соціокультурних і мистецьких проектів, зокрема у галузі культурної урбаністики та віртуального простору соціокультурної взаємодії та мистецтва, що відповідають сучасному рівню економізації та актуалізації культури відповідно до чинних стандартів та Законів України, Європейського союзу та положень ЮНЕСКО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chornomordenko I., Dobrodum O., Khrypko S., Gold O., Osadcha O. Modification of Religion in the Future under the Influence of IT. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 2022. Vol. 22. No. 8, August. P. 135–144.
2. Dobrodum O., Kyvliuk O. Transhumanism and Posthumanism: Reflection of the Human Civilization Future. *Philosophy and Cosmology*. 2021. Volume 26. P. 77–89.
3. Epstein M. *Schizophrenic fascism: on Russia's war in Ukraine*, 2022. URL: <https://rprt.northwestern.edu/documents/research-scholar-articles/epstein-article-3.pdf>
4. Hwang, Kyunghwa, Tom Dieck, M. Claudia, Jung, Timothy and Kwon, Ohbyung. *The Influence of Virtual Reality on Religious Digital Cultural Heritage*, 2024. URL: <https://e-space.mmu.ac.uk/631358/3/Manuscript%20R2%20fin.pdf>
5. Pasulka D. *Virtual Religion: Popular Culture and the Digital World*, 2020. URL: https://www.academia.edu/21627182/Virtual_Religion_Popular_Culture_and_the_Digital_World
6. Добродум О., Кивлюк О. Технологічне чудо сучасної Індії: на шляху до штучного інтелекту та смарт-супільства. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2018. № 12. С. 79–92.
7. Звонюк О.А. *Інтернет як трансформаційний чинник релігійної культури сучасного соціуму*. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2017. https://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/zvonok_disser.pdf
8. Імпульси й емоції: як штучний розум реагує на мистецтво. *Artist talk Еллен Перлман*, 2020. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/impulsy-j-emocziyi-yak-shtuchnyj-rozum-reaguje-na-mystecztvo-artist-talk-ellen-perlman/>
9. Мартинюк Е., Никитченко О. Конвергентні та дивергентні процеси в релігійному житті світу та України. *Конвергентні та дивергентні процеси в релігійному житті світу та України*. Одеса: ФОП «Фрідман О.С.». 2012. С. 76–85.
10. Петрушкевич М. С. *Релігійна комунікація у контексті масової культури*: [монографія]. Острог. 2018. 408 с.
11. Пруденко Я.Д. *Релігія і технології. Медіаархеологія та сучасне мистецтво*, 2014. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31031/Prudenko_246-249.pdf?sequence=1
12. Цимбаленко Є. *Конвергенція мас-медіа і медіакомунікацій*, 2013. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1043>

REFERENCES

1. Chornomordenko I., Dobrodum O., Khrypko S., Gold O., Osadcha O. (2022). Modification of Religion in the Future under the Influence of IT. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 22. No. 8, August. P. 135–144.
2. Dobrodum O., Kyvliuk O. (2021). Transhumanism and Posthumanism: Reflection of the Human Civilization Future. *Philosophy and Cosmology*. Volume 26. P. 77–89.
3. Epstein M. (2022). *Schizophrenic fascism: on Russia's war in Ukraine*. URL: <https://rprt.northwestern.edu/documents/research-scholar-articles/epstein-article-3.pdf>

4. Hwang, Kyunghwa, Tom Dieck, M. Claudia, Jung, Timothy and Kwon, Ohbyung. (2024). *The Influence of Virtual Reality on Religious Digital Cultural Heritage*. URL: <https://e-space.mmu.ac.uk/631358/3/Manuscript%20R2%20fin.pdf>
5. Pasulka D. (2020). *Virtual Religion: Popular Culture and the Digital World*. URL: https://www.academia.edu/21627182/Virtual_Religion_Popular_Culture_and_the_Digital_World
6. Dobrodum O., Kyvliuk O. (2018). Tekhnolohichne chudo suchasnoi Indii: na shliakhu do shtuchnoho intelektu ta smart-suspilstva. *Mizhdystsiplinari doslidzhennia skladnykh system*. № 12. S. 79–92.
7. Zvonok O.A. (2017). Internet yak transformatsiyniy chynnyk relihiinoi kultury suchasnoho sotsiumu. *Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filosofskykh nauk za spetsialnistiu 09.00.04 – filosofska antropolohiia, filosofiia kultury*. Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina. Kharkiv, https://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/zvonok_disser.pdf
8. Impulsy y emotsii: yak shtuchnyi rozum reahuie na mystetstvo. (2020). *Artist talk Ellen Perlman*. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/impulsy-j-emocziyi-yak-shtuchnyj-rozum-reaguye-na-mystecztvo-artist-talk-ellen-perlman/>
9. Martyniuk E., Nykytchenko O. (2012). Konverhentni ta dyverhentni protsesy v relihiinomu zhytti svitu ta Ukrainy. *Konverhentni ta dyverhentni protsesy v relihiinomu zhytti svitu ta Ukrainy*. – Odesa: FOP «Fridman O.S.». S. 76–85.
10. Petrushkevych M. S. (2018). *Relihiina komunikatsiia u konteksti masovoi kultury: [monohrafiia]*. Ostroh. 408 s.
11. Prudenko Ya.D. (2014). *Relihiia i tekhnolohii. Mediaarkheolohiia ta suchasne mystetstvo*, URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31031/Prudenko_246-249.pdf?sequence=1

O. V. DOBRODUM

*DSc, Professor,
Professor at the Department of Journalism and Advertising,
State Trade and Economic University, Kyiv, Ukraine
E-mail: dobrodum.olga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>*

E. I. MARTYNIUK

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cultural Studies
and Philosophy of Culture,
National University “Odesa Polytechnic”, Odesa, Ukraine
E-mail: eduardmartinuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5904-2721>*

O. E. NYKYTCHENKO

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cultural Studies
and Philosophy of Culture,
National University “Odesa Polytechnic”, Odesa, Ukraine
E-mail: eduardmartinuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5904-2721>*

COMMUNICATION TRANSFORMATIONS OF CULTURE AND RELIGION IN THE VIRTUAL ENVIRONMENT

The article analyzes the topic of communicative transformations of culture and religion in the virtual environment, which is extremely important in our present day. In the modern world, which is constantly evolving under the influence of technology, communication studies are gaining particular significance, and the virtualization of culture and religion is one of the central aspects of this process. Communicative approaches allow for the exploration of these issues from various perspectives, focusing on the break with traditional forms of thinking and creating new interpretations and understandings.

It is emphasized that the virtualization of culture and religion in the modern communicative society is a powerful tool for transformation, affecting our identity, communities, and the overall cultural landscape. The development of digital technologies and artificial intelligence introduces new forms of cultural and religious expression, fostering the emergence of new practices and rituals. The interaction of traditional cultural and religious practices with modern digital technologies,

particularly artificial intelligence, leads to the formation of new forms of perception and interaction. Postmodern research allows for examining this process from various perspectives, emphasizing the importance of a multifaceted approach to analysis.

It can be observed that virtualization not only adapts traditional forms to new conditions but also reinterprets them, adding new meanings and interpretations. This communicative phenomenon underscores the importance of a multidimensional approach to research, where technological, social, and cultural aspects are combined. Further research in this field can further illuminate the complex interconnections between culture, religion, and technology, helping to understand how these changes affect our perception of the world. Communicative approaches allow for the exploration of new horizons, offering multi-layered interpretations and new theoretical foundations for analysis.

Key words: communicative transformations, culture and religion, virtual environment, personality.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Л. В. Жванія СВОЄРІДНІСТЬ ДІАЛОГУ З БІБЛІЄЮ В АПОКРИФІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ПРОКЛЯТТЯ РАХІЛІ».....	3
К. Я. Климова «НАУКА ПРО РІДНОМОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ» ІВАНА ОГІЄНКА: СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	11
О. М. Ніколенко ВНУТРІШНІЙ ХРОНОТОП: ДІАЛОГ ІЗ ПРИРОДНОЮ СТИХІЄЮ ЯК САМОПІЗНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ Е. ГЕМІНГВЕЯ «СТАРИЙ І МОРЕ» ТА РОМАНУ М. ДОЧИНЦЯ «ГОРЯНИН. ВОДИ ГОСПОДНІХ РУСЕЛ»).....	18
Т. Ю. Урись, О. В. Онацька ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ У ЗБІРЦІ «МИСЛИВСЬКІ УСМІШКИ» ОСТАПА ВИШНІ: ВІДОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ.....	24

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Л. О. Доложевська, А. П. Мартинюк ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ.....	31
О. В. Зубенко ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СУЧАСНИЙ ЛЕКСИКОН АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	38
С. В. Короткова, І. П. Шалдуга, І. В. Хуртак МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ ВИСЛОВІВ З УКРАЇНСЬКОЇ НА НІМЕЦЬКУ МОВУ.....	45
N. S. Molodcha COMMUNICATION STRATEGIES OF UNIVERSITY PRESIDENTS IN BACCALAUREATE SPEECHES	52
О. О. Нагорна РОЗВИТОК НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЦИФРОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	59

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

О. Г. Гудзенко, Т. В. Пастрик, А. М. Лазько, Н. П. Гальчун ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯЦІЇ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ ТА ПРОТИДІЇ.....	66
О. В. Добродум, Е. І. Мартинюк, О. Е. Никитченко КОМУНІКАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРИ І РЕЛІГІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	77

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

L. V. Zhvania

THE PECULIARITY OF THE DIALOGUE WITH THE BIBLE
IN LESYA UKRAINKA 'S APOCRYPH «THE CURSE OF RACHEL».....3

K. Ya. Kiymova

«THE SCIENCE OF MOTHER TONGUE DUTIES» BY IVAN OHIENKO:
MODERN PERCEPTION IN THE CONTEXT OF FORMING A NATIONALLY CONSCIOUS LINGUISTIC
PERSONALITY OF A HIGHER EDUCATION STUDENT.....11

O. M. Nikolenko

INTERNAL CHRONOTOPE: DIALOGUE WITH THE NATURAL ELEMENT AS SELF-KNOWLEDGE
(USING THE EXAMPLE OF STORY BY E. HEMINGWAY “THE OLD MAN AND THE SEA”
AND THE NOVEL BY M. DOCHYNETS “HIGHLANDERS. WATERS OF THE GOD’S RIVERBED”).....18

T. Yu. Urys, O. V. Onatska

ECOLOGICAL AWARENESS IN THE COLLECTION «HUNTING SMILES»
BY OSTAP VYSHNYA: A REFLECTION OF THE INTERACTION BETWEEN HUMANS AND NATURE.....24

GERMANIC LANGUAGES AND LITERATURES

L. O. Dolozhevska, A. P. Martyniuk

TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM:
NATIONAL CHARACTERISTICS AND INTERNATIONAL STANDARDS.....31

O. V. Zubenko

THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE MODERN ENGLISH LEXICON.....38

S. V. Korotkova, I. P. Shalduha, I. V. Khurtak

LINGUISTIC FEATURES OF TRANSLATING EMOTIONALLY COLORED EXPRESSIONS
FROM UKRAINIAN INTO GERMAN.....45

N. S. Molodcha

COMMUNICATION STRATEGIES OF UNIVERSITY PRESIDENTS
IN BACCALAUREATE SPEECHES 52

O. O. Nagorna

DEVELOPMENT OF NEOLOGISMS IN ENGLISH DIGITAL COMMUNICATION.....59

APPLIED LINGUISTICS

O. H. Hudzenko, T. V. Pastryk, A. M. Lazko, N. P. Halchun

THE PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF MANIPULATION IN THE MODERN
INFORMATION SPACE: STRATEGIES OF INFLUENCE AND COUNTERACTION.....66

O. V. Dobrodum, E. I. Martyniuk, O. E. Nykytchenko

COMMUNICATION TRANSFORMATIONS OF CULTURE AND RELIGION
IN THE VIRTUAL ENVIRONMENT 77

НОТАТКИ

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 4

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Оксана Іванівна Молодецька

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 10,46. Замов. 0125/093. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.